

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P9237

[Total No. of Pages : 4

[6114] - 601

First Year B.Ed. (General)

**BED101 : CHILDHOOD AND GROWING UP
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are Compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word Limit for 15 marks questions is 400-425 words.*
- 4) *Word Limit for 5 marks questions is 130-150 words.*

Q1) Explain the meaning and nature of Heredity and Environment as a teacher how will you use these concepts in teaching Learning process? Illustrate. **[15]**

OR

Explain the concept of Growth and Development. Explain physical, emotional & moral developmental characteristics of adolescent stage.

Q2) What is Individual Difference? Explain the causes of Individual Differences. Considering the concept of Individual Difference within the students how will you guide them for their overall development. **[15]**

OR

What is Inclusive Education? Write the characteristics of Inclusive Education. How will you identify the learning disabled students within your classroom? What remedies you will plan while teaching these students.

Q3) Explain the concept of learning style. Explain with example the types of learning style. What teaching strategies you will adapt for learning of students having different Learning style. **[15]**

OR

What is Multiculturalism? Explain with example the differences caused in students due to multiculturalism. As a teacher how will you teach the class having multiculturalism.

P.T.O.

Q4) Explain the meaning of cultural aspects. Explain the effects of cultural aspects such as customs, traditions and cultural Institutions on the development of children. **[15]**

OR

Explain the concept of Massmedia. What are the various types of mass media? Explain the positive and negative effects of mass media on school students.

Q5) Write in short Notes on (Any Four): **[20]**

- a) Explain the difference between Growth & Development.
- b) Explain the characteristics of social development.
- c) Write the characteristics of Gifted children.
- d) What are the effects of social aspects such as family and neighbourhood on students development.
- e) What strategies you will use for students having visual learning style?
- f) Explain the characteristics of Democracy.

Total No. of Questions : 5]

P9237

[6114] - 601

First Year B.Ed. (General)

BED101 : CHILDHOOD AND GROWING UP

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425.
  - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 130 ते 150.

प्र.1) अनुवंश व परिस्थिती चा अर्थ व स्वरूप स्पष्ट करा. अध्ययन अध्यापन प्रक्रियेत या संकल्पनांचा शिक्षक म्हणून तुम्ही कश्या प्रकारे वापर कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

वाढ व विकासाची संकल्पना स्पष्ट करा. कुमारावस्थेतील शारीरिक, भावनिक व नैतिक विकासाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांना एक शिक्षक म्हणून तुम्ही कसे मार्गदर्शन कराल?

प्र.2) व्यक्तिभेद म्हणजे काय? व्यक्तिभेदाची कारणे स्पष्ट करा. व्यक्तिभेद संकल्पना विचारात घेऊन तुम्ही विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी त्यांना कशाप्रकारे मार्गदर्शन कराल? [15]

किंवा

समावेशक शिक्षण म्हणजे काय? समावेशक शिक्षणाची वैशिष्ट्ये लिहा. तुमच्या वर्गातील अध्ययन अक्षम विद्यार्थी तुम्ही कसे शोधाल? या विद्यार्थ्यांना अध्यापन करताना तुम्ही कोणत्या उपाय योजना कराल?

प्र.3) अध्ययन शैली ची संकल्पना स्पष्ट करा. अध्ययन शैलीचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. भिन्न अध्ययन शैली असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना अध्ययन करण्यासाठी तुम्ही कोण कोणत्या अध्यापन कार्यनीतीचा वापर कराल ते स्पष्ट करा. [15]

किंवा

बहुसांस्कृतिकता म्हणजे काय? बहुसांस्कृतिकतेमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण होणारे भेद सोदाहरण स्पष्ट करा. बहुसांस्कृतिकता असणाऱ्या वर्गात एक शिक्षक म्हणून तुम्ही कसे अध्यापन कराल?

प्र.4) सांस्कृतिक पैलूंचा अर्थ स्पष्ट करा. बालकावर प्रथा, परंपरा आणि सांस्कृतिक संस्था या सांस्कृतिक पैलूंचा बालकाच्या विकासावर होणार परिणाम स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समूह संपर्क माध्यमाची संकल्पना स्पष्ट करा. समूह संपर्क माध्यमाचे विविध प्रकार कोणते? या माध्यमांचा शालेय विद्यार्थ्यांवर पडणारा सकारात्मक व नकारात्मक प्रभाव स्पष्ट करा.

प्र.5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

[20]

- अ) वाढ व विकासातील फरक स्पष्ट करा.
- ब) सामाजिक विकासाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- क) प्रज्ञावान विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये लिहा.
- ड) कुटुंब व शेजार या सामाजिक पैलूंचा विद्यार्थी विकासावर कशा प्रकारे प्रभाव पडतो?
- इ) दृढ अध्ययन शैली असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी कोणती कार्यनिती वापराल?
- फ) लोकशाही शासन प्रणालीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P-9238

[Total No. of Pages : 4

[6114]-602
First Year B.Ed. (General)
EDUCATION
BED102 : Contemporary Indian Education, Gender and
Society
(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type question carry fifteen marks and answer of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) Short answer type question carry five marks and answer to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 5) Student should specifically follow the limitation of words.*

Q1) Explain the concept of Formal, Nonformal and informal education? "School as a community development centre", explain this statement with suitable examples. **[15]**

OR

Explain the concept of family with the help of definitions. Write the role of family in all round development of the child.

Q2) Explain the concept of social change with the help of definitions. Explain the factors. Which are responsible for social change. **[15]**

OR

What are the different types of social change? "Education is an important instrument of social change". Explain this statement with the help of following points.

- a) Relationship of Education with social change
- b) Curriculum
- c) Co-curricular activities
- d) Role of teacher

P.T.O.

Q3) Differentiate between gender and sex? What are the constitutional provisions made for gender equality? Explain the role of teacher in promoting gender equality. [15]

OR

Explain the meaning of gender equality? What are the different issues related to gender inequality in a school? Explain the role of education in promotion of gender equality.

Q4) Explain the concept of Liberalisation, Privatization and Globalization? What is the impact of globalization on contemporary Indian society, explain with five examples. [15]

OR

Write educational thoughts of Ravindranath Tagore. How will you develop his concepts "Education through nature" and "Education through educational trips explain it with four examples.

Q5) Write (any four) answer of following questions. [20]

- a) Write the educational importance of reference group. [5]
- b) Write the main features of 'Right to Education Act - 2009. [5]
- c) Explain the concept of sustainable development. [5]
- d) Write the features of Rashtriya Uchhatar Shiksha Abhiyan (RUSA). [5]
- e) Explain obstacles in social change. [5]
- f) Laws and Rights for Gender Equality. [5]

Total No. of Questions : 5]

P-9238

[6114]-602

First Year B.Ed. (General)

EDUCATION

BED102 : समकालीन भारतीय शिक्षण, लिंग आणि समाज

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
  - 2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) निबंधवजा प्रश्न 15 गुणांचा असून उत्तर 400 ते 425 शब्दात अपेक्षित आहे.
  - 4) लघुत्तरी पाच गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर 130 ते 150 शब्दात अपेक्षित आहे.
  - 5) उत्तरसाठी दिलेली शब्द मर्यादा कराक्षाने पाळण्यात.

प्रश्न 1) ऑपचारिक, अनौपचारिक आणि सहज शिक्षण द्या संकल्पना स्पष्ट करा? 'शाळा एक लोकसमुदाय विकासाचे केंद्र' हे विधान योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

कुटुंब ही संकल्पना व्याख्या आधारे स्पष्ट करा मूलांच्या सर्वांगीण विकासासाठी कुटुंबाची भूमिका लिहा.

प्रश्न 2) सामाजिक बदलाची संकल्पना व्याख्याआधारे स्पष्ट करा - सामाजिक बदलासाठी कारणीभूत असलेले घटक स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सामाजिक बदलाचे वेगवेगळे प्रकार कोणते? 'शिक्षण हे सामाजिक बदलाचे एक महत्वपूर्ण साधन आहे' हे विधान खालील मुद्यांच्या सहाय्याने स्पष्ट करा.

- अ) शिक्षण आणि सामाजिक बदलाचा सहसंबंध
- ब) अभ्यासक्रम
- क) अभ्यासपुरक उपक्रम
- ड) शिक्षकाची भूमिका

प्रश्न 3) लिंग आणि लिंगभाव यातील फरक स्पष्ट करा. लिंगभाव समानतेबाबत भारतीय संविधानातील तरतूदी कोणत्या? लिंगभाव समानता वाढविण्याबाबत शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा. [15]

किंवा

लिंगभाव समानता याचा अर्थ स्पष्ट करा. लिंगभेदाविषयी शाळेत निर्माण होणाऱ्या समस्या कोणत्या? लिंगसमभाव शिक्षणाच्या वाढीसाठी शिक्षणाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) उदारीकरण, खाजगीकरण व जागतिकीकरण ह्या संकल्पना स्पष्ट करा. जागतिकीकरणाचा समकालीन भारतीय समाजावर कसा प्रभाव पडला आहे हे पाच उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

रविंद्रनाथ टागोर यांचे शैक्षणिक विचार लिहा. 'निसर्गद्वारे शिक्षण व शैक्षणिक सहलीद्वारे शिक्षण ही त्यांची संकल्पना तुम्ही कशी विकसित कराल हे चार उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही चारावर थोडक्यात उत्तरे लिहा. [20]

अ) संदर्भ समूहाचे शैक्षणिक महत्व लिहा. [5]

ब) शिक्षण हक्क कायदा 2009 यांची मूख्या वैशिष्ट्ये लिहा. [5]

क) शाश्वत विकासाची संकल्पना स्पष्ट करा. [5]

ड) राष्ट्रीय उच्चतर शिक्षा अभियानाची वैशिष्ट्ये लिहा. [5]

इ) सामाजिक बदलातील अडथळे स्पष्ट करा. [5]

फ) लिंगभाव समानतेबाबत हक्क आणि कायदा. [5]

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P-9239

[Total No. of Pages : 4

[6114]-603
F.Y. B.Ed. (General)
EDUCATION
BED-103 : Learning and Teaching
(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figure to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for questions of 15 marks is about 400-425 words.*
- 4) *Word limit for questions of 05 Marks is about 150-175 words.*
- 5) *Student should strictly follow the words limit given.*

Q1) Explain Thorndike's Learning Theory with respect to following points. **[15]**

- a) Experiment
- b) Need and importance
- c) Educational Implication

OR

What is Learning? Illustrate the factors affecting on learning with suitable examples.

Q2) What is constructivism? Explain the concept, characteristics and educational implications of social constructivism? **[15]**

OR

Explain concept Mapping with respect to following points.

- a) Meaning
- b) Need and Importance
- c) Steps of development with example

Q3) Explain the need and importance of the use of different teaching methods considering the diversity in the classroom. Illustrate the characteristics of Group Work and Project work with examples. **[15]**

OR

What is micro-teaching? Explain its steps and importance. Illustrate any three skills with examples.

P.T.O.

Q4) What is effective teaching? What are the various parameters of effective teaching? How will you use these parameters to make your teaching effective. **[15]**

OR

What are the models of teaching? Explain Advance organizer Model with the help of following points.

- a) Concept
- b) Steps
- c) Educational Implications.

Q5) Answer the following questions.(Any Four) **[20]**

- a) Write the educational implication of Gestalt's theory.
- b) What are the needs and importance of Brain Based learning for 21st century.
- c) What are the functions of teaching?
- d) Explain any five teaching maxims with example.
- e) Explain - Teaching as a profession.
- f) What are the features of Learning through observation and imitation.

Total No. of Questions : 5]

P-9239

[6114]-603
F.Y. B.Ed. (General)
EDUCATION
BED-103 : Learning and Teaching
(2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :
- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
  - 2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400-425 शब्द आहेत.
  - 4) 05 गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150-175 शब्द आहेत.
  - 5) परीक्षार्थींनी शब्द मर्यादेचे बंधन पाळावे.

-
- प्रश्न 1) थॉर्नडाईकची अध्ययन उपपत्ती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]
- अ) प्रयोग
ब) गरज व महत्त्व
क) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

अध्ययन म्हणजे काय? अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक सोदाहरण स्पष्ट करा.

- प्रश्न 2) ज्ञानरचनावाद म्हणजे काय? सामाजिक ज्ञानरचनावादाची संकल्पना, वैशिष्ट्ये व शैक्षणिक उपयोजन स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संकल्पना चित्रण खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ
ब) गरज व महत्त्व
क) उदाहरणासह विकसनाच्या पायऱ्या

प्रश्न 3) वर्गातील विविधतेसाठी विविध अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्याची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. गटकार्य व प्रकल्प पद्धतीची वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सुक्ष्म अध्यापन म्हणजे काय? सुक्ष्म अध्यापनाच्या पायऱ्या व महत्त्व स्पष्ट करा. कोणतेही तीन सुक्ष्म अध्यापन कौशल्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) प्रभावी अध्यापन म्हणजे काय? प्रभावी अध्यापनाची विविध मापदंड कोणती? तुमचे अध्यापन प्रभावी करण्यासाठी या मापदंडांचा वापर कसा कराल? [15]

किंवा

अध्यापनाची प्रतिमाने म्हणजे काय? अग्रत संघटक प्रतिमान खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) संकल्पना

ब) पायऱ्या

क) शैक्षणिक उपयोजना

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

अ) गेस्टल्ट उपपत्तीचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा.

ब) मेंदू आधारीत अध्ययनाची 21 व्या शतकातील गरज व महत्त्व काय.

क) अध्यापनाची कार्ये कोणती?

ड) अध्यापनाची कोणतीही पाच सुत्रे सोदाहरण स्पष्ट करा.

ई) 'अध्यापन - एक व्यवसाय' - स्पष्ट करा.

फ) निरीक्षण व अनुकरणाद्वारे अध्ययनाची वैशिष्ट्ये कोणती?

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P-9240

[Total No. of Pages : 4

[6114]-604

First Year B.Ed. (General)

**BED104 : ASSESSMENT AND EVALUATION FOR
LEARNING
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks of the answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Word limit for short answer questions is expected to be written in 130 to 150 words.*
- 5) *Only single memory calculator is allowed.*

Q1) Write the importance of Dr. Benjamine Bloom's Revised Taxonomy of educational objectives. How you will attain the objectives in psychomotor Domain from your day to day teaching. Explain with examples. [15]

OR

Explain the concept of Educational Evaluation. Clarify the process of Educational Evaluation on the basis of following points. [15]

- a) Objectives
- b) Learning Experience
- c) Content
- d) Tools of Evaluation

Q2) Write the aspects you will consider while preparing the Blue print of the unit test. Prepare a Blue print for one unit from the school subject. Also write importance of the Blue print. [15]

OR

What are the Qualitative tools of evaluation? Write the merits and demerits of Sociometric Technique. Explain with example, how you will use these tools effectively in your class. [15]

P.T.O.

- Q3)** a) Explain the concept of Continuous Comprehensive Evaluation (CCE). How you will use this concept effectively in your classroom? [7]
- b) Write the concept of profile. Explain how you will prepare profile of your students with example. [8]

OR

- a) Explain importance of feedback in learning. How you will use this concept effectively in your class? [7]
- b) Write the concept of 'Cumulative Record' and explain how you will use this record in your class. [8]

- Q4)** a) From the following distribution. Compute mean using Assume Mean Method and interpret it. [10]

C.I.	80-84	75-79	70-74	65-69	60-64	55-59	50-54	45-49	40-44
f	5	4	6	3	4	7	3	5	3

- b) Explain importance of Histogram and frequency polygon with figures. [5]

OR

- a) Find the coefficient of correlation of given data by Spearman's Rank Difference method and interpret it. [10]

Student	01	02	03	04	05	06	07	08
I.Q.(x)	90	99	110	112	115	120	97	95
Achievement Scores (y)	70	80	83	87	90	98	75	72

- b) Explain the concept 'standard scores'. [5]

- Q5)** Write the answers of any 4 of the following : [20]

- a) Elaborate the concept of 'Peer Assessment' and write its merits.
- b) Illustrate the concept of 'Kurtosis' with diagram.
- c) Explain the concept 'Open Book Examination' and write its merits.
- d) Explain ethical principles of Assessment.
- e) Explain characteristics of mean.
- f) Explain uses of 'sentence completion' projective technique with examples.

Total No. of Questions : 5]

P-9240

[6114]-604

First Year B.Ed. (General)

**BED104 : अध्ययनासाठी मूल्यनिर्धारण आणि मूल्यमापन
(2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)**

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
  - 2) उजव्या बाजूचे अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) निबंधवजा प्रश्नांसाठी 400 ते 425 शब्दांत उत्तरे अपेक्षित आहे.
  - 4) लघुत्तरी प्रश्नांसाठी प्रत्येकी 130 ते 150 शब्दांत उत्तरे अपेक्षित आहे.
  - 5) फक्त साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.

प्रश्न 1) डॉ. बेंजामिन ब्लूम यांच्या सुधारित शैक्षणिक उद्दिष्टांच्या श्रेणीबद्ध वर्गीकरणाचे महत्त्व सांगून त्यातील क्रियात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टांचा विकास दैनंदिन अध्यापनातून कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

‘शैक्षणिक मूल्यमापन’ संकल्पना स्पष्ट करा. शैक्षणिक मूल्यमापन प्रक्रिया खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) उद्दिष्टे
- ब) अध्ययन अनुभव
- क) आशय
- ड) मूल्यमापन साधने

प्रश्न 2) संविधान तक्ता तयार करताना तुम्ही कोणत्या बाबींचा विचार कराल ते लिहा. तुमच्या विषयांतील एका घटकासाठी संविधान तक्ता तयार करून संविधान तक्त्याचे महत्त्व लिहा. [15]

किंवा

मूल्यमापनाची गुणात्मक साधने कोणती? समाजमितीय तंत्राचे फायदे – तोटे लिहा. तुम्ही या साधनांचा वापर तुमच्या वर्गात प्रभावीपणे कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 3) अ) सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापनाची संकल्पना स्पष्ट करुन तुमच्या वर्गात तुम्ही त्यांचा प्रभावी वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]

ब) 'विद्यार्थी संचयिका (students profile) ही संकल्पना लिहा. तुम्ही तुमच्या वर्गातील विद्यार्थ्यांचे संचयिकापत्रक कसे बनवाल हे सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]

किंवा

अ) अध्ययनातील प्रत्याभरणाचे महत्त्व स्पष्ट करा व ही संकल्पना तुम्ही तुमच्या वर्गात प्रभावीपणे कशी राबवाल ते सांगा. [7]

ब) 'संकलित नोंदपत्रक' ही संकल्पना लिहा हे नोंदपत्रक तुम्ही वर्गात कशाप्रकारे वापराल ते स्पष्ट करा. [8]

प्रश्न 4) अ) खाली दिलेल्या विभाजन सारणीचे 'गृहीत मध्यमान' पद्धतीने मध्यमान काढून अर्थनिर्वचन करा. [10]

वर्गांतरे (C.I.)	80-84	75-79	70-74	65-69	60-64	55-59	50-54	45-49	40-44
वारंवारिता (f)	5	4	6	3	4	7	3	5	3

ब) स्तंभालेख व वारंवारिता बहुभूजाची आकृती काढून महत्त्व स्पष्ट करा. [5]

किंवा

अ) खालील माहितीवरून स्पिरामन श्रेणी अंतर पद्धतीने सहसंबंध गुणक काढा व अर्थनिर्वचन करा. [10]

विद्यार्थी	01	02	03	04	05	06	07	08
बुध्यांक (x)	90	99	110	112	115	120	97	95
प्रणिप्य गुण (y)	70	80	83	87	90	98	75	72

ब) 'प्रमाणित प्राप्तांक' ही संकल्पना स्पष्ट करा. [5]

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [20]

अ) 'सहाध्यायी मूल्यनिर्धारण' ही संकल्पना स्पष्ट करुन त्याचे फायदे सांगा.

ब) 'शिखरदोष' ही संकल्पना आकृतीसह स्पष्ट करा.

क) 'मुक्त पुस्तक परीक्षा' ही संकल्पना स्पष्ट करुन त्यांचे फायदे लिहा.

ड) मूल्यनिर्धारणाची नैतिक तत्त्वे स्पष्ट करा.

इ) मध्यमानाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

फ) 'वाक्यपूर्ती' या प्रक्षेपण तंत्राचा वापर उदाहरणासह स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P-9241

[Total No. of Pages : 4

[6114]-605
F.Y. B.Ed. (General)
EDUCATION
BED-105 : ADVANCED PEDAGOGY AND APPLICATION
OF ICT
(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answers of the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 5) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*

Q1) What is Advanced Pedagogy? Explain it with example. Write the need and significance of Advanced pedagogy. **[15]**

OR

Explain 'Philip Jackson' model of teaching with all three phases. Write the role of teacher in all the three phases.

Q2) Which are the different advanced pedagogical approaches? Explain the steps of 'Experiential learning' approach with appropriate example. **[15]**

OR

What is system approach? What are the elements of system approach? Explain system approach with appropriate example.

Q3) What is ICT? Explain the need and importance of ICT. What are the challenges and barriers for the teacher to integrate ICT in indian schools. **[15]**

OR

What are different skills and qualities of ICT teacher ? As a teacher, how will you became net safety? What is copy right? What are its norms.

P.T.O.

Q4) What are different ICT supported teaching strategies? What is CAI? Explain the steps of development of CAI with example **[15]**

OR

Explain the concept of smart class room. What are the different features of smart class room? Write the advantages of smart classroom in present situation.

Q5) Answer in short.(Any Four) **[20]**

- a) As a teacher, how will you use 'student voice' pedagogy in day to day teaching.
- b) Explain the steps of problem based learning.
- c) Write the use of ICT in teaching -learning process.
- d) What are the agencies of ICT for education? Write the role of MKCL in education.
- e) Write the uses of facebook and WhatsAPP' in teaching - learning.
- f) Write the steps of development of 'e' content.

Total No. of Questions : 5]

P-9241

[6114]-605

F.Y. B.Ed. (General)

EDUCATION

BED-105 : ADVANCED PEDAGOGY AND APPLICATION
OF ICT

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :
- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) निबंधवजा प्रश्न 15 गुण व शब्दमर्यादा 400 ते 425.
  - 4) लघुत्तरी प्रश्न 05 गुण व शब्दमर्यादा 130 ते 150.
  - 5) परीक्षार्थ्यांनी शब्दमर्यादा पाळावी.

प्रश्न 1) प्रगत शैक्षणिक अध्यापनशास्त्र म्हणजे काय ते सोदाहरण स्पष्ट करा. प्रगत शैक्षणिक अध्यापनशास्त्राची गरज व महत्त्व लिहा. [15]

किंवा

फिलिप्स जॅक्सनचे प्रतिमान तीनही पायऱ्यांसह स्पष्ट करा. तीनही पायऱ्यांमधील शिक्षकाची भूमिका लिहा.

प्रश्न 2) प्रगत अध्यापनशास्त्राचे विविध उपागम कोणते? अनुभवाधारीत अध्ययन उपागमाच्या पायऱ्या योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

प्रणाली उपागम म्हणजे काय? प्रणाली उपागमाचे घटक कोणते? प्रणाली उपागम योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान म्हणजे काय? माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची भारतीय शाळांमध्ये अंमलबजावणी करताना शिक्षकासमोरील आव्हाने व अडथळे कोणते? [15]

किंवा

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान शिक्षकाची कौशल्ये व गुणविशेष कोणते? शिक्षक म्हणून तुम्ही नेट सुरक्षित कसे व्हाल? स्वामित्व हक्क (कॉपी राईट) म्हणजे काय? त्याचे निकष कोणते?

प्रश्न 4) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान आधारित अध्यापनाच्या कार्यनिती कोणत्या? संगणक सहाय्यित अध्ययन (CAI) म्हणजे काय? संगणक सहाय्यित अध्ययन कार्यक्रम विकासाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

स्मार्ट क्लासरूमची संकल्पना स्पष्ट करा. स्मार्ट क्लासरूमची मुख्य वैशिष्ट्ये कोणती? स्मार्ट क्लासरूमचे सद्यस्थितीत फायदे लिहा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही 4) [20]

- अ) शिक्षक म्हणून विद्यार्थी आवाज या अध्यापनशास्त्राचा उपयोग दैनंदिन अध्यापनात तुम्ही कसा कराल.
- ब) समस्या आधारित अध्ययनाच्या पायऱ्या स्पष्ट करा.
- क) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा अध्ययन अध्यापन प्रक्रियेतील उपयोग लिहा.
- ड) शिक्षणासाठी माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या वाहिन्या कोणत्या? MKCL ची शिक्षणातील भूमिका लिहा.
- इ) फेसबुक आणि व्हाट्सअप चे अध्ययन - अध्यापनातील उपयोग लिहा.
- फ) ई-आशय विकासाच्या पायऱ्या लिहा.

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P-9242

[Total No. of Pages : 36

[6114]-606

F.Y. B.Ed. (General)

**B.Ed. 106 : UNDERSTANDING DISCIPLINES AND SCHOOL
SUBJECTS**

(Any two from : Marathi, Hindi, English, Sanskrit, Urdu, History,
Geography, General Science, Mathematics, Economics &
Information and Communication Technology)

(2015 Pattern) (Credit System)

Time :3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers of the two subjects should be written on the separate answer sheets.*
- 3) *Figures to the right of the question indicate marks.*
- 4) *Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.*
- 5) *Write answers in about 150 words for 5 marks questions.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तर पत्रिकेत लिहावीत.*
- 3) *प्रश्नाच्या उजवीकडील अंक पूर्ण प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.*
- 4) *15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा.*
- 5) *5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 150 शब्दांत लिहा.*

P.T.O.

प्रश्न 1) अ) शब्दांच्या मुख्य जाती लिहा व त्यातील विकारी शब्दांच्या जाती सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]

ब) रस म्हणजे काय? कोणत्याही दोन रस प्रकाराची वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]

किंवा

अ) प्रयोग म्हणजे काय? प्रयोगाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]

ब) वृत्त म्हणजे काय? अक्षरगणवृत्तापैकी कोणतेही दोन वृत्ते लक्षणासह सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) अभंगाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

ब) समास म्हणजे काय? समासाचे दोन प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

क) ओवी या छंद प्रकाराची वैशिष्ट्ये उदाहरणासह स्पष्ट करा.

ड) संधी म्हणजे काय? संधीचे दोन प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा.

इ) पुस्तकविक्रेत्यास ग्रंथालयास आवश्यक पुस्तकांची मागणी करणारे पत्र लिहा.

प्रश्न 3) अ) गट 'अ' व गट 'ब' यांच्या योग्य जोड्या जुळवा. [5]

'अ' गट

'ब' गट

i) गोविंदाग्रज

अ) चि.त्र्यं खानोलकर

ii) आद्यकवी

ब) माणिक गोडघाटे

iii) कवि ग्रेस

क) शंकर काशिनाथ गर्गे

iv) दिवाकर

ड) राम गणेश गडकरी

v) आरती प्रभू

इ) मुकुंदराज

फ) विद्याधर गोखले

प्रश्न 1) सर्वनाम की परिभाषा लिखिए। सर्वनाम के भेदों को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [15]

अथवा

अ) निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर लगभग 250 से 300 शब्दों में निबंध लिखिए : [10]

- i) पर्यावरण संरक्षण समय की माँग
- ii) देश के विकास में प्रसार माध्यमों की भूमिका
- iii) यदि मैं शिक्षामंत्री होता / होती

ब) निम्नलिखित रूपरेखा के आधार पर कहानी लिखकर उसे उचित शीर्षक दीजिए : [5]

एक लड़की ..... विद्यालय देरी से पहुँचना ..... शिक्षक द्वारा डाँटना
लड़की का मौन रहना ..... दूसरे दिन शिक्षक का समाचार पढ़ता .....
समाचार में लड़की के कार्य के बारे में जानकारी मिलना ..... विद्यालय में सभी के
सामने शिक्षक द्वारा लड़की को गौरवान्वित करना।

प्रश्न 2) निम्नलिखित में से किन्हीं तीन प्रश्नों के उत्तर लगभग 130 से 150 शब्दों में लिखिए। [15]

- अ) हिंदी साहित्य के 'आदिकाल' की विशेषताएँ लिखिए।
- ब) 'जयशंकर प्रसाद' जी का साहित्यिक परिचय दीजिए।
- क) 'मुन्शी प्रेमचंद' जी को उपन्यास सम्राट क्यों कहाँ जाता है, स्पष्ट कीजिए।
- ड) भक्तिकाल की निर्गुण भक्ति काव्यधारा पर प्रकाश डालिए।
- इ) निम्नलिखित दोहे का अर्थ स्पष्ट कीजिए।
बुरा जो देखन मै चला, बुरा न मिलिया कोय,
जो दिल खोजा आपना, मुझसा बुरा न कोय।

प्रश्न 3) अ) उचित जोड़ियाँ मिलाइए ।

[5]

गट - अ

गट - ब

i) उपसर्ग

अ) विद्यार्थी

ii) प्रत्यय

ब) अलौकिक

iii) स्वर संधि

क) सफलता

iv) कर्मकारक

ड) चलते-चलते

v) शब्दयुग्म

इ) 'को'

फ) 'ज'

ब) एक वाक्य में उत्तर लिखिए ।

[5]

i) 'रामचरित्र मानस' के लेखक कौन है?

ii) '94' इस अंक को शब्द में लिखिए ।

iii) 'कर्मभूमि' उपन्यास के लेखक कौन है?

iv) 'अज्ञेय' जी का पूरा नाम लिखिए ।

v) 'लोहा मानना' इस मुहाँवरे का अर्थ बताकर वाक्य में प्रयोग कीजिए ।

Q1) Write an essay on any one of the following in about 400 words : [15]

- a) National Education Policy-2020.
- b) Water literacy
- c) An Educational Movie - I like most.

OR

- a) Write a letter to the Principal of your college suggesting some improvements in the college library. [8]
- b) Read the following extract and answer the questions given below. [7]

Culture is the cultivation of a plant or garden, not the eradication of its roots, it is an understanding of the roots and seeds, their patient care and instructed nourishment. Culture is not knowledge, nor it is art, still less is its acquaintance with literature and art. By culture I mean; the way of life of a particular people living together in one place. The culture is made visible in their arts, in their social system, in their habits and customs, in their religion. It is an aggregate of customs, institutions, manners, standards, tastes, morals and beliefs. Now these are transmitted rather by the family than by the school, hence when family life fails to play its parts, we must expect our culture to deteriorate. It is a delusion to think that the maladies of the modern world can be put right by a system of instruction. On the contrary, universal education, by lowering standards, morals and tastes to a common denominator and by sharpening the wits rather than disciplining character, tends to break down existing checks and balances. Education should be the drawing forth of potential values, it should not be the destruction of the safeguards that tradition places around young egos naturally inclined to willful and precarious flights.

- i) The writer uses the term 'Culture' to refer to _____
choose the correct option and complete the sentence. [1]
  - A) The cultivation of a plant or garden by a community.
  - B) One's acquisition of knowledge.
  - C) The way of life a particular people living together in one place.
  - D) One's acquaintance with literature and art.

- ii) Choose the correct option.
The passage suggest that universal education _____. [1]
- A) is, in fact, aggravating the existing problems of the modern world.
B) is the solution to the problems in the modern world.
C) Would prevent us from transmitting culture to the future generation.
D) Would help retain the cultural values.
- iii) The culture of a community is said to deteriorate when _____. [1]
- A) There is a fall in its educational standards.
B) The family life fails to play its part.
C) There is universal education.
D) It adopts the modern system of instruction.
- iv) According to the writer how the culture of community is transmitted. [2]
- v) According to the passage what is the education? [2]

Q2) Answer the following (Any three) : [15]

- a) Write a short note on Phonetics.
b) Write a report of constitution day celebrated in your college.
c) Write the concept of note making? Mention any four advantages of note making.
d) Complete the following story by putting appropriate given words and write the moral of the story.

(Injured, Crowd, handkerchief, Rescue team, timely initiative, encouraged)

Once Geeta was going to school. The road was very busy. Suddenly I saw a _____ in the middle of the road. I thought somebody had met an accident. I pushed my way through the crowd and what I saw? There was a woman lying on the road. She was _____. Her head was bleeding. I was shocked that nobody was helping her. I took my _____ out of my pocket and called _____. Meanwhile two healthy men helped her to stand. The rescue team arrived in time and took her to hospital. My _____ has helped her by saving her life. This help _____ others.

- e) Explain the concept of intonation with suitable example.

Q3) a) Do as directed : [5]

i) He was working in the Ministry of Finance. (For three years) Rewrite the sentence in the past perfect continuous tense using the adverbial phrase given in bracket.

ii) He spoke the truth because he detested Falsehood.
(Convert the given complex sentence in compound one).

iii) She says, "I like spending my vacation by the seaside."
(Convert this sentence into indirect speech)

iv) I shall wait for you _____ 5 p.m. _____ 6 p.m. _____
Sunday; I hope you will come.
(Add the suitable prepositions).

v) The special commandos surrounded the building. (Active)
(Change it into passive voice)

b) Fill in the blanks with suitable articles and rewrite the sentence from given option. [5]

(A, An, the)

i) _____ more you read, _____ more you know.

ii) India is a little to _____ north of _____ equator.

iii) He is _____ leader today.

iv) He made _____ virtue of necessity.

v) _____ advertisement should be brief.

Q1) a) What is adjective? Explain the concept of qualitative adjectives with examples. [8]

b) Explain the concept of Cardinals with examples. [7]

OR

a) Explain the rules of causal with examples. [8]

b) Write the characteristics of भुजंगप्रयात meter with examples. [7]

Q2) Write the answers of any three questions of the following in brief : [15]

a) What is Euphony? Explain the concept of स्वर संधी with examples.

b) What is compound? Explain the concept of द्वंद्व समास with examples.

c) What is Absolute Locative? Explain the structure of Absolute Locative with examples.

d) What is तद्धित? Explain the formation of तद्धित with examples.

e) Explain the characteristics of Active voice with examples.

Q3) a) Match the pairs : [5]

A

i) रामायणम्

ii) महाभारतम्

iii) कुमारसम्भवम्

iv) शिशुपालवधम्

v) नैषधीयचरितम्

B

a) व्यासः

b) वाल्मीकिः

c) भासः

d) कालिदासः

e) माघः

f) श्रीहर्षः

b) Recognise the forms : [5]

i) हे देव

ii) हे माले

iii) आगमिष्यति

iv) वदेत्

v) यते

- प्रश्न 1) अ) विशेषण म्हणजे काय? गुणवाचक विशेषण ही संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]
 ब) संख्यावाचक विशेषणे ही संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]
 किंवा
 अ) प्रयोजक रचनेचे नियम सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]
 ब) भुजंगप्रयात वृत्ताची लक्षणे सोदाहरण लिहा. [7]
- प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [15]
 अ) संधी म्हणजे काय? स्वर संधी ही संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.
 ब) समास म्हणजे काय? द्वंद्व समास सोदाहरण स्पष्ट करा.
 क) सति सप्तमी म्हणजे काय? सति सप्तमी ही वाक्यरचना सोदाहरण स्पष्ट करा.
 ड) तद्धित म्हणजे काय? तद्धित कसे सिद्ध होते, ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
 इ) कर्तरी प्रयोगाची वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) अ) जोड्या जुळवा : [5]
 अ ब
 i) रामायणम् अ) व्यासः
 ii) महाभारतम् ब) वाल्मीकिः
 iii) कुमारसम्भवम् क) भासः
 iv) शिशुपालवधम् ड) कालिदासः
 v) नैषधीयचरितम् इ) माघः
 फ) श्रीहर्षः
- ब) रूपपरिचय लिहा. [5]
 i) हे देव
 ii) हे माले
 iii) आगमिष्यति
 iv) वदेत्
 v) यते

Max. Marks : 40]

- 08 -a1 زمانہ کے کہتے ہیں؟ زمانہ کی قسمیں مع مثال واضح کیجیے۔
- 07 -b1 جملہ کے کہتے ہیں؟ جملہ کی قسمیں مع مثال واضح کیجیے۔

OR

- 08 -a1 مندرجہ ذیل میں کسی ایک عنوان پر 250 الفاظ پر مشتمل مضمون لکھیے۔

1- اُف یہ مہنگائی 2- تعلیم میں ٹکنالوجی کی اہمیت 3- تعلیم بالغاں

- 07 -b1 اپنے والدین کو خط لکھ کر اپنے دو سالہ بی۔ ایڈ کی مصروفیات کی تفصیلات لکھیے۔

- 15 -2 مندرجہ ذیل سوالات کے جواب 130 تا 150 الفاظ میں لکھیے۔ (کوئی تین)

1- دور قدیم میں شاعری کی خصوصیات لکھیے۔

2- پریم چند بحیثیت افسانہ نگار کی اسلوب نگاری بیان کیجیے۔

3- دور وسطیٰ میں غزل کی اہمیت لکھیے۔

4- راجندر سنگھ بیدی بحیثیت مصنف کی ادبی شخصیت بیان کیجیے۔

5- حالی کی ادبی شخصیت پر روشنی ڈالیے۔

- 05 (a) 3 جوڑیاں لگائیے۔

الف	ب
1- غزل کا پہلا شعر	1- مستعار لینا
2- ناول	2- مشابہ قرار دینا
3- جملہ کی قسمیں	3- لال قلعہ
4- اسم خاص	4- تین
5- تشبیہ	5- مطلع
	6- اصناف نثر

3- (b) ایک جملے میں جواب لکھیے۔

- 1- نزل کے کہتے ہیں؟
- 2- باگدراکس کی تصنیف ہے۔
- 3- مرزا غالب کا اصل نام لکھیے۔
- 4- مولانا آزاد کے لکھے گئے خطوط کے مجموعہ کا نام لکھیے۔
- 5- قصیدہ کی تعریف لکھیے۔

Q1) Explain the concept and functions of Election Commission. As a teacher which remedies will you suggest to conduct an election process smoothly?
[15]

OR

Explain the Quit India Movement in detail.

Q2) Answer in brief (any three) : [15]

- a) Explain literature during Ancient India.
- b) What remedies are taken to ensure that people of different religious will live peacefully?
- c) Explain Declaration of Human Rights.
- d) Explain the work of United Nations with examples.
- e) Write the work of Sants in Maharashtra before the times of Shivaji Maharaj.

Q3) a) Fill in the blanks : [5]

- i) _____ was an important officer in the Navy of Swaraj.
(Daulatkhan, Hiroji Farjand, Siddi Hilal)
- ii) The Indians living in _____ and _____ established the Gadar Organisation.
(America & England, America & India, America & Canada)
- iii) The Stupa at Sanchi was built by _____.
(Chandragupta Maurya, Samrat Ashok, Samudragupta)
- iv) An article made of _____ were found in the excavations at Kolhapur, Maharashtra.
(Gold, Copper, Bronze)
- v) The _____ looks after the local administration of the village.
(Gram Panchayat, Panchayat Samiti, Zilla Parishad)

b) Match the following :

[5]

'A'

'B'

i) Missile man

a) First nuclear test

ii) Invention of telescope

b) The theory of revolution

iii) Pokharan

c) Azad Radio

iv) Darwin

d) Dr. A.P.J. Abdul Kalam

v) Usha Mehta

e) Galilio

f) Radio

प्रश्न 1) निवडणूक आयोगाची संकल्पना व त्यांची कार्ये स्पष्ट करा. तुम्ही एक शिक्षक म्हणून निवडणूक प्रक्रिया सुकर होण्यासाठी कोणते उपाय सूचवाल. [15]

किंवा

छोडो भारत चळवळीबद्दल सविस्तर माहिती स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) प्राचीन भारतीय साहित्याची माहिती स्पष्ट करा.
- ब) विविध धर्मांचे लोक शांततेने व सलोख्याने रहावेत म्हणून काय उपाय केले जावेत?
- क) मानवी हक्कांची घोषणा स्पष्ट करा.
- ड) राष्ट्रसंघांचे कार्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) शिवपूर्वकालीन महाराष्ट्रातील संतांचे कार्ये लिहा.

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- i) स्वराज्याच्या आरमारात ..... हा महत्त्वाचा अधिकारी होता.
(दौलतखान, हिरोजी फर्जद, सिद्दी हिलाल)
- ii) ..... व ..... येथील भारतीयांनी गदर या संघटनेची स्थापना केली.
(अमेरिका व इंग्लंड, अमेरिका व भारत, अमेरिका व कॅनडा)
- iii) सांची येथील स्तूप ..... यांनी बांधून घेतला.
(चंद्रगुप्त मौर्य, सम्राट अशोक, समुद्रगुप्त)
- iv) महाराष्ट्रातील कोल्हापूर येथील उत्खननात ..... या धातूच्या काही वस्तू सापडल्या.
(सोने, तांबे, कांसे)
- v) प्रत्येक गावाचा स्थानिक कारभार ..... करते.
(ग्रामपंचायत, पंचायतसमिती, जिल्हा परिषद)

ब) जोड्या लावा :

[5]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

- i) मिसाईल मॅन
- ii) दुर्बिनीचा शोध
- iii) पोखरण
- iv) डार्विन
- v) उषा मेहता

- अ) पहिली भारतीय अणूचाचणी
- ब) सजीवांच्या उत्क्रांतीचा सिद्धांत
- क) आझाद रेडीओ
- ड) डॉ.ए.पी.जे अब्दुल कलाम
- इ) गॅलिलिओ
- फ) रेडीओ

- Q1)** a) Explain the types of Rocks. [8]
b) Explain the structure of Atmosphere with suitable Diagram. [7]

OR

- a) What is mean by Map? Explain elements of Map. [8]
b) Explain the Interior of the Earth with Suitable Diagram. [7]

Q2) Write short answers of the following (Any Three) : [15]

- a) Explain the concept of Eco-system with suitable examples.
b) Explain the Natural factors affecting the Location of Human Settlements.
c) What is mean by Ocean Currents? Explain types of ocean currents.
d) Explain the Mentions of Earth.
e) Write down the causes of Earthquake.

Q3) a) Complete the following sentences by using words from the brackets : [5]

- i) Sambhar Lake found in _____.
(Africa, India, North America)
ii) Climate of Mumbai is _____ in nature.
(Dry, cool, humid)
iii) Wind velocity is measured in the units of _____.
(Feet, Knots, Jule)
iv) People of _____ age group are included productive population.
(0 to 14, 15 to 59, 15 to 70)
v) The world's deepest trench is in _____ ocean.
(Hindi, Arctic, Pacific)

b) Match the following :

[5]

Column 'A'

Column 'B'

i) Limestone

a) Agriculture

ii) Shale

b) Slate

iii) Primary Occupation

c) Sedimentary Rock

iv) Secondary Occupation

d) Trade

v) Territory Occupation

e) Cotton Textile Industry

f) Policeman

- प्रश्न 1) अ) खडकांचे प्रकार स्पष्ट करा. [8]
ब) वातावरणाची रचना आकृतीसह स्पष्ट करा. [7]
किंवा
अ) नकाशा म्हणजे काय? नकाशाची अंगे स्पष्ट करा. [8]
ब) पृथ्वीचे अंतरंग आकृतीसह स्पष्ट करा. [7]
- प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतीही तीन) [15]
अ) परिसंस्थेची संकल्पना उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
ब) मानवी वसाहतीच्या स्थाननिश्चितीवर परिणाम करणारे नैसर्गिक घटक स्पष्ट करा.
क) महासागरीय प्रवाह म्हणजे काय? त्यांचे प्रकार स्पष्ट करा.
ड) पृथ्वीच्या गती स्पष्ट करा.
इ) भूकंपाची कारणे लिहा.
- प्रश्न 3) अ) कंसात दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडून योग्य पार्यय लिहा. [5]
i) सांभर सरोवर ..... येथे आहे.
(अफ्रिका, भारत, उत्तर अमेरिका)
ii) मुंबईचे हवामान ..... स्वरूपाचे आहे.
(कोरडे, थंड, दमट)
iii) वाऱ्याचा वेग ..... या परिमाणात मोजतात.
(फुट, नॉट्स, ज्युल)
iv) उत्पादक लोकसंख्येत अंतर्गत ..... वयोगटातील लोकांचा समावेश होतो.
(0 ते 14, 15 ते 59, 15 ते 70)
v) जगातील सर्वात खोल गर्ता ही ..... महासागरात आहे.
(हिंदी, आर्क्टिक, पॅसिफिक)

ब) योग्य जोड्या लावा / जुळवा

[5]

'अ' गट

'ब' गट

i) चुनखडी

अ) शेती

ii) शेल

ब) स्लेट

iii) प्राथमिक व्यवसाय

क) स्तरीत खडक

iv) द्वितीय व्यवसाय

ड) व्यापार

v) तृतीया व्यवसाय

इ) सुती कापड उद्योग

फ) पोलिस

- Q1)** a) What is Heridity? Explain Mendel's Dihybrid cross with suitable example. [7]
- b) What is transfer of Heat? Explain conduction, convection and radiation with example. [8]

OR

- a) Draw neat labelled diagram of 'Human Digestive System'. Explain functions of any four parts. [7]
- b) What is meant by Ecosystem? Explain Terrestrial and Aquatic Ecosystem. [8]

Q2) Answer any three of the following : [15]

- a) Write physical properties of metals.
- b) Explain Newton's three laws of Motion.
- c) Write the causes of "Soil Pollution."
- d) Explain SONAR with example.
- e) Draw neat well labelled diagram of plant cell.

Q3) a) Match the following : [4]

'A' Group	'B' Group
i) Lotus	a) Flower and Leaves attract insects
ii) Aloe	b) Haustorial roots for absorption of food
iii) Cuscuta	c) Adapted to live in deserts
iv) Venus flytrap	d) Adapted to live in water
	e) Adapted to live in snowy region

प्रश्न 1) अ) अनुवंशिकता म्हणजे काय? मेंडेलची द्विसंकर संतती उदाहरणासह स्पष्ट करा. [7]

ब) उष्णतेचे संक्रमण म्हणजे काय? वहन, अभिसरण प्रारण उदाहरणासह स्पष्ट करा. [8]

किंवा

अ) 'मानवी पचन संस्थेची' नामनिर्देशित आकृती काढून कोणत्याही चार भागांची कार्ये स्पष्ट करा. [7]

ब) 'परिसंस्था' म्हणजे काय? स्थलीय परिसंस्था आणि जलीय परिसंस्था स्पष्ट करा. [8]

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]

अ) धातुंचे भौतिक गुणधर्म लिहा.

ब) न्युटनचे गतिविषयक तीन नियम स्पष्ट करा.

क) 'मृदा' प्रदूषणाची कारणे लिहा.

ड) सोनार (SONAR) उदाहरणासह स्पष्ट करा.

इ) वनस्पती पेशीची नामनिर्देशित आकृती काढा.

प्रश्न 3) अ) जोड्या जुळवा. [4]

'अ' गट

'ब' गट

i) कमळ

अ) फुले व पाने फिटकांना आकर्षित करतात

ii) कोरफड

ब) अन्नग्रहणासाठी चूषक मुळे असतात

iii) अमरवेल

क) वाळवंटात राहण्यासाठी अनुकूलित

iv) घटपर्णी

ड) पाण्यात राहण्यासाठी अनुकूलित

इ) बर्फाळ प्रदेशासाठी अनुकूलित

Q1) Solve the following (any 5) :

[15]

- a) $2\frac{1}{7} + 3\frac{8}{14}$
- b) Divide $(x^2 + 4x + 4) \div (x + 2)$
- c) Factorise $-2y^2 - 11y + 5$
- d) The marked price of a T.V. set is ₹ 50,000. The shop keeper sold it at 15% discount. Find the price of it for the customer.
- e) Lengths of the diagonals of a rhombus are 11.2 cm and 7.5 cm respectively. Find the area of rhombus.
- f) The length of a chord of a circle of 16.8 cm, radius is 9.1 cm. Find its distance from the centre.
- g) If a bunch of 10 flowers costs 25 rupees, how much will 4 flowers cost?

Q2) Solve the following (any 3) :

[15]

- a) Divide segment AB of length 7 cm into 6 parts. (Use the method of construction)
- b) Prove that, A perpendicular drawn from the centre of a circle on it's chord bisects the chord.
- c) The population of city increases at compounding rate of 8% per year. Find the population in the year 2012 if population in the year 2010 was 2,50,000.
- d) Area of the base of a cone is 1386 sq.cm and its height is 28cm. Find it surface area $\left(\pi = \frac{22}{7}\right)$.
- e) Construct $\triangle DEF$ such that $DE = 4.2$ cm $\angle D = 60^\circ$, $\angle E = 70^\circ$ and draw circum circle of it. Draw rough figure. Write the given measures.

Q3) a) Fill in the blanks : [5]

- i) If $y - 5 = 1$ then value of y is _____.
- ii) The value of the variable which balances or satisfies the equation is called the _____ to the equation.
- iii) The sum of the lengths of any two sides of a triangle is always _____ than the length of the third side.
- iv) The value of 2^5 is _____.
- v) If a line intersects given two lines in two distinct points then that line is called a _____ of those two lines.

b) Match the following : [5]

A

B

i) A quadrilateral having opposite sides parallel is	a) Rhombus
ii) If only one pair of opposite sides of a quadrilateral is parallel	b) Kite
iii) A quadrilateral with one diagonal is perpendicular bisector of the other diagonal	c) Rectangle
iv) A quadrilateral with congruent diagonals	d) Parallelogram
v) A quadrilateral with all equal sides	e) Trapezium

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा. [15]

अ) $2\frac{1}{7} + 3\frac{8}{14}$

ब) भागाकार करा. $(x^2 + 4x + 4) \div (x + 2)$

क) अवयव पाडा $2y^2 - 11y + 5$

ड) एका दूरचित्रवाणी संचाची किंमत 50,000 रूपये आहे. तो संच दुकानदाराने 15% सूट देऊन विकला, तर त्या गिन्हाईकास तो केवढ्यास पडेल?

इ) एका समभूज चौकोनाच्या दोन कर्णाची लांबी अनुक्रमे 11.2 से.मी. व 7.5 से.मी. आहे तर त्या चौकोनाचे क्षेत्रफल काढा.

फ) त्रिज्या 9.1 से.मी. असलेल्या वर्तुळाच्या एका जीवेची लांबी 16.8 से.मी. आहे. तर ती जीवा केंद्रापासून किती अंतरावर आहे?

य) 10 फुलांचा गुच्छ 25 रूपयांना आहे. तर चार फुलांची किंमत किती?

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा. [15]

अ) 7 सेमी लांबीच्या रेषाखंड AB चे सहा समान भाग करा.

ब) सिद्ध करा - वर्तुळाच्या केंद्रातून जीवेवर काढलेला लंब जीवेला दुभागतो.

क) एका शहराची लोकसंख्या दरवर्षी 8% दराने वाढते. 2010 साली त्या शहराची लोकसंख्या 2,50,000 असल्यास 2012 मध्ये त्या शहराची लोकसंख्या किती होती?

ड) एका शंकूच्या तळाचे क्षेत्रफल 1386 चौ. सेमी आहे आणि शंकूची उंची 28 सेमी असल्यास

शंकूचे वक्रपृष्ठ काढा $\left(\pi = \frac{22}{7}\right)$

इ) $\triangle DEF$ मध्ये $DE = 4.2$ सेमी. $\angle D = 60^\circ$, $\angle E = 70^\circ$ तर $\triangle DEF$ काढा व त्याचे परिवर्तुळ काढा.

- प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागी योग्य उत्तर लिहा. [5]
- जर $y - 5 = 1$, तर y ची किंमत = ...
  - चलाच्या ज्या किमतीने समीकरण संतुलित राहते, त्या किमतीला समीकरणाची ..... असे म्हणतात.
  - त्रिकोणाच्या कोणत्याही दोन बाजूंच्या लांबीची बेरीज ही तिसऱ्या बाजूंच्या लांबीपेक्षा नेहमी ..... असते.
  - 2^5 ची किंमत = ...
  - जर एखादी रेषा दिलेल्या दोन रेषांना भिन्न-भिन्न बिंदूत छेदत असेल तर, त्या रेषेला त्या दोन रेषांची ..... म्हणतात.

- ब) योग्य जोड्या जुळवा [5]

‘अ’	‘ब’
i) ज्या चौकोनाच्या संमुखभुजा परस्पराना समांतर असतात	अ) समभूज चौकोन
ii) ज्या चौकोनाच्या संमुख बाजूंची एकच जोडी समांतर असते	ब) पतंग
iii) ज्याचा एक कर्ण दुसऱ्या कर्णाचा लंबदुभाजक असतो	क) आयत
iv) ज्या चौकोनाचे कर्ण एकरूप असतात	ड) समांतरभुज चौकोन
v) सर्व बाजू समान असणारा चौकोन	इ) समलंब चौकोन

Q1) a) What is Economics? Explain the importance of study of Economics. [7]

b) What is Baluta System? What are the merits and limitations of Baluta System? [8]

OR

a) What is Inflation? Explain the causes of Inflation. [7]

b) Explain the measures to control Inflation. [8]

Q2) Write short answers for the following (Any 3) : [15]

a) Explain the rights of consumers.

b) What are the measures suggested to remove the defects of Public Distribution System?

c) Explain the modern source of income.

d) Explain the classification of Human wants.

e) Explain the problem of what to produce?

Q3) a) State whether the following statements are 'True' or 'False' : [5]

i) In a socialist economy decisions about production are taken by the consumers.

ii) Tertiary sector is also known as industrial sector.

iii) In India 24th December is known as National Consumer's Day.

iv) International trade means import and export of goods.

v) Modern definition of economic is considered as wealth oriented definition.

b) Complete and write the following statements by choosing appropriate alternative given below : [5]

i) Man's wants are _____

(limited, numbered, infinite)

ii) The period for the family budget is normally _____

(a day, a month, a year)

iii) Being a _____ is a preferred choice for the students of commerce faculty.

(Doctor, C.A., Scientist)

iv) Optimum population indicates _____ size of population.

(an ideal, lower, excess)

v) Goods and services are produced and supplied by _____ sector on the basis of 'No profit No loss'.

(joint, private, public)

प्रश्न 1) अ) अर्थशास्त्र म्हणजे काय? अर्थशास्त्राच्या अभ्यासाचे महत्व स्पष्ट करा. [7]

ब) बलुतेदारी पद्धती म्हणजे काय? बलुतेदारी पद्धतीचे फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा. [8]

किंवा

अ) भाववाढ म्हणजे काय? भाववाढीची कारणे स्पष्ट करा. [7]

ब) भाववाढीच्या नियंत्रणासाठीच्या उपाययोजना स्पष्ट करा. [8]

प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) ग्राहकांचे अधिकार स्पष्ट करा.

ब) सार्वजनिक वितरण प्रणालीतील उणीवा दूर करण्याचे उपाय स्पष्ट करा.

क) उत्पन्नाचे आधुनिक मार्ग स्पष्ट करा.

ड) मानवी गरजांचे वर्गीकरण स्पष्ट करा.

इ) 'उत्पादन कशाचे करावे' ही समस्या स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) खालील विधाने चूक की बरोबर ते लिहा. [5]

i) समाजवादी अर्थव्यवस्थेत उत्पादनासंबंधीचे निर्णय उपभोक्त्याद्वारे घेतले जातात.

ii) तृतीय क्षेत्र हे औद्योगिक क्षेत्र म्हणून ही ओळखले जाते.

iii) भारतात 24 डिसेंबर हा दिवस 'राष्ट्रीय ग्राहक दिन' म्हणून ओळखला जातो.

iv) आंतरराष्ट्रीय व्यापार म्हणजे वस्तुंची आयात-निर्यात होय.

v) आधुनिक अर्थशास्त्राची व्याख्या संपत्तीवर आधारित आहे.

- ब) खाली दिलेल्या कंसातील पर्यायामधून योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पूर्ण करा व लिहा. [5]
- i) मानवाच्या गरजा ..... असतात.
(मर्यादित, क्रमशः, अमर्यादित)
- ii) सर्वसाधारणपणे कौटुंबिक अंदाजपत्रकाचा कालावधी ..... असतो.
(एक दिवस, एक महिना, एक वर्ष)
- iii) ..... होणे ही वाणिज्य शाखेच्या विद्यार्थ्यांची मुख्य पसंती आहे.
(डॉक्टर, हिशेब तपासणीस, वैज्ञानिक)
- iv) पर्याप्त लोकसंख्या, देशातील लोकसंख्येचे ..... आकारमान दर्शविते.
(आदर्श, न्यून, अतिरिक्त)
- v) 'ना नफा ना तोटा' या तत्वावर वस्तु व सेवांचे उत्पादन व त्यांचा पुरवठा .....
क्षेत्राद्वारे केला जातो.
(संयुक्त, खाजगी, सार्वजनिक)

Total No. of Questions : 3]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :40

Q1) Define 'Computer' & explain its structure with block diagram. Describe any two of input, output & storage devices with examples. [15]

OR

What is meant by software? Explain the types of software with examples. Write the facilities of word processor & power point presentations.

Q2) Write the answers of any three questions : [15]

- a) Explain 'Copyright Act'.
- b) Write the need of ICT in Education.
- c) Differentiate between LAN and WAN.
- d) Explain the requirement of computer laboratory.
- e) What are the uses of e-maps in your day today life?

Q3) Fill in the blanks with correct option from bracket : [10]

- a) The system of usage of 0 and 1 is called _____.
(Primary system, Binary system, Secondary system, Multiple system)
- b) To correct spellings of operating system _____ is used.
(Auto fill, Auto correct, Find and replace, Insert)
- c) Printers output is also called as _____.
(Soft copy, Hard copy, Dot matrix, Facsimile)
- d) 1 Megabyte = _____.
(1024 bytes, 1024 GB, 1024 KB, 1024 MB)
- e) Cut, copy, paste are parts of _____ menu.
(View, Format, Edit, Insert)

- f) In Powerpoint, a file can be saved as _____.
(•ppxt, •pptx, •ppts, •ppx)
- g) 'C' program is written in _____.
(HTML, Upper case, Lower case, Binary)
- h) LCD TV work on the principle of _____.
(emission of cathode rays and light, emission of cathode rays, light emission, light blockage)
- i) Infrared waves are used for _____.
(outdoor LANs, indoor LANs, wireless LANs, Satellite)
- j) e-mail stands for _____.
(Electronic man, Electromagnetic mail, Electronic mail, Engine mail)

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 40

प्रश्न 1) संगणकाची व्याख्या लिहून संगणकाची संरचना आकृतीसह स्पष्ट करा. संगणकाच्या पूढीलपैकी कोणत्याही दोन इनपूट, आऊटपूट आणि साठवणूकीच्या साधनांची माहिती उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सॉफ्टवेअर म्हणजे काय? सॉफ्टवेअरचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. वर्ड प्रोसेसर व पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशन या सॉफ्टवेअर मधील सुविधा लिहा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [15]

- अ) 'कॉपी राइट अॅक्ट' स्पष्ट करा.
- ब) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची शिक्षणातील गरज लिहा.
- क) LAN आणि WAN मधील फरक लिहा.
- ड) संगणक कक्षासाठी आवश्यक असणाऱ्या गोष्टी कोणत्या ते स्पष्ट करा.
- इ) तूमच्या दैनंदिन जीवनात इ-मॅपचे उपयोग लिहा.

प्रश्न 3) कंसातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [10]

- अ) 0 व 1 च्या वापर ज्या प्रणालीमध्ये होतो त्या प्रणालीस ..... म्हणतात.
(प्रायमरी सिस्टीम, बायनरी सिस्टीम, सेकंडरी सिस्टीम, मल्टीमिडीया)
- ब) वर्ड प्रोसेसर मध्ये स्पेलिंगच्या चूका सुधारण्यासाठी ..... वापर होतो.
(ऑटो फिल, ऑटो करेक्ट, फाइंड अँड रिप्लेस, इन्सर्ट)
- क) प्रिंटरच्या आऊट पूटला ..... असेही म्हटले जाते.
(सॉफ्ट कॉपी, हार्ड कॉपी, डॉटमॅटिक्स, फॉक्सिमाइल)
- ड) 1 मोगाबाइट = ...
(1024 बाइट, 1024 GB, 1024 KB, 1024 MB)
- इ) कट, कॉपी, पेस्ट हे ..... मेनूचा भाग आहेत.
(विव्हू, फॉर्मॅट, एडीट, इन्सर्ट)

- फ) पॉवरपॉइंट मध्ये फाइल ..... म्हणून सेव्ह करता येते.
(•ppxt, •pptx, •ppts, •ppx)
- य) 'C' प्रोग्राम हा ..... मध्ये लिहितात.
(HTML, Upper case, Lower case, Binary)
- र) एलसीडी टीव्ही ..... च्या तत्वावर कार्य करतो.
(emission of cathode rays and light, emission of cathode rays, light emission, light blockage)
- ल) इन्फ्रारेड लहरी ..... साठी वापरल्या जातात.
(outdoor LANs, indoor LANs, wireless LANs, Satellite)
- व) इ-मेल म्हणजे .....
- (Electronic man, Electromagnetic mail, Electronic mail, Engine mail)

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P-9243

[Total No. of Pages : 19

[6114]-607

F.Y. B.Ed. (General)

BED 107 : PEDAGOGY OF THE SCHOOL SUBJECTS

(Any two from : Marathi, Hindi, English, Sanskrit, Urdu, History, Geography, Science, Mathematics, Economics & Information and Communication Technology)

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers of the two subjects should be written on the separate answer sheets.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.*
- 5) *Write answer in about 150 words for 5 marks questions.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तर पत्रिकेत लिहा.*
- 3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.*
- 4) *15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा.*
- 5) *5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 150 शब्दांत लिहा.*

P.T.O.

प्रश्न 1) माध्यमिक स्तरावर मराठी अध्यापनासाठी वापरल्या जाणाऱ्या विविध अध्यापन पद्धती कोणत्या? यापैकी कोणत्याही एका अध्यापन पद्धतीचे स्वरूप, गुण व मर्यादा यांचे सोदाहरण विवेचन करा. [15]

किंवा

सद्यास्थितील मराठी भाषेसमोर असणारी विविध आव्हाने कोणती? या आव्हानावर मात करण्यासाठी मराठी भाषा शिक्षक म्हणून कोणकोणत्या उपाययोजनांचा अवलंब कराल? सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) उत्तम मराठी भाषा शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करून माध्यमिक स्तरावरील मराठी भाषेचे अध्यापन अधिक प्रभावी होण्यासाठीचे दहा उपक्रम सूचवा. [15]

किंवा

मातृभाषा अध्यापनात मूल्यांचे महत्त्व स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांत 'संवेदनशीलता' व 'वैज्ञानिक दृष्टीकोन' ही मूल्ये रूजविण्यासाठी कोणते प्रयत्न कराल?

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) शालेय अभ्यासक्रमातील मराठी विषयाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

ब) संरचना म्हणजे काय? मराठी भाषा संरचनेचे महत्त्व स्पष्ट करा.

क) पद्य अध्यापनाची उद्दिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ड) मराठीचे अध्यापन अधिक प्रभावी होण्यासाठी तंत्रज्ञानाधारीत साधनांचा कसा वापर कराल?

प्रश्न 1) माध्यमिक स्तर पर हिंदी अध्यापन के उद्देश्य बताते हुए हिंदी अध्यापन के उद्देश्यों की पूर्ति के लिए हिंदी अध्यापक की भूमिका स्पष्ट कीजिए । [15]

अथवा

हिंदी गद्य अध्यापन के उद्देश्य लिखिए । गद्य अध्यापन को रोचक बनाने के लिए आप किन पद्धतियों का उपयोग करेंगे सोदाहरण स्पष्ट कीजिए ।

प्रश्न 2) हिंदी भाषा संरचना का स्वरूप तथा महत्त्व स्पष्ट कीजिए । साहित्यिक विद्या के अनुसार हिंदी भाषा की संरचना तैयार कीजिए । [15]

अथवा

हिंदी अध्यापक के सामान्य एवं विशेष गुण लिखिए । कुशल अध्यापक बनने के लिए आप कौन-कौन से प्रयास करेंगे सोदाहरण स्पष्ट कीजिए ।

प्रश्न 3) निम्नलिखित प्रश्नों के जवाब संक्षेप में लिखिए (किन्हीं दो) : [10]

अ) जीवन कौशल शिक्षा का महत्त्व सोदाहरण लिखिए ।

ब) हिंदी विषय का अन्य विषयों के साथ समवाय सोदाहरण स्पष्ट कीजिए ।

क) व्याकरण अध्यापन की 'दो' पद्धतियाँ स्पष्ट कीजिए ।

ड) भाषा शिक्षा के प्रमुख कौशल स्पष्ट कीजिए ।

Q1) "English is a successful passport for employment. Explain this statement. Explain importance of English language with special reference to functional, cultural & literary role of English with examples. [15]

OR

What is structure? What is the educational importance of structure in English? prepare a diagram / flow chart to explain the structure of English language indicating sub-systems, skills & expression for communication.

Q2) What do you mean by structural approach? How does it differ from Dr. West's new method of teaching English? Which of the two is more useful according to you while teaching English? Why? Explain with examples. [15]

OR

What is reading? What are the advantages of reading? What efforts will you take to improve reading skills of English of your students? Explain with examples.

Q3) Answer the following questions in short (Any two) : [10]

- a) What is correlation? How will you correlate English with Sanskrit & Maths?
- b) What is the importance of content analysis for an English teacher?
- c) What precautions will you take while using story telling technique for teaching English in the class?
- d) What are the competencies of a good English teacher?

Q1) What is mean by content analysis? Write important factors of content analysis will you consider while teaching Sanskrit explain it with one unit of Sanskrit content of 9th std. **[15]**

OR

For effective Sanskrit teaching explain the Importance of classification of teaching aids in Sanskrit. For which teaching points charts are used as teaching aids in Sanskrit, explain it with suitable examples.

Q2) Explain the importance of teaching Sanskrit language. Explain the correlation of Sanskrit subject with Marathi and Hindi in Sanskrit language teaching? Explain it with suitable examples of secondary level. **[15]**

OR

What are the features of translation method and Inductive method of Sanskrit teaching? How are translation method and inductive method useful for Sanskrit teaching?

Q3) Answer the following questions in short. (Any - 2) **[10]**

- a) Explain the place of Sanskrit in secondary education.
- b) Write nature of the Grammar teaching method in Sanskrit.
- c) How will you include the values and life-skills in Sanskrit teaching.
- d) Write the characteristics of an ideal Sanskrit teacher.

प्रश्न 1) आशय विश्लेषण म्हणजे काय? आशय विश्लेषण करतांना लक्षात घ्यावयाच्या महत्वपूर्ण बाबी (घटक) लिहा. इयत्ता 9 वी च्या संस्कृत विषयातील कोणत्याही एका घटकांचे आशय विश्लेषण करा. [15]

किंवा

संस्कृत अध्यापन प्रभावी होण्यासाठी वर्ग अध्यापनातील शैक्षणिक साधनाचे वर्गीकरण करून महत्त्व स्पष्ट करा. “तक्ते” या शैक्षणिक साधनाचा वापर संस्कृतमध्ये कोणत्या घटकासाठी करता येईल ते लिहा.

प्रश्न 2) संस्कृत भाषा अध्यापनाचे महत्त्व सांगा संस्कृत भाषा अध्यापनात मराठी आणि हिंदी विषयाचा समवाय कसा साधाल? ते माध्यमिक स्तरावरील उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संस्कृत अध्यापनाच्या अनुवाद पद्धती व उद्गामी पद्धतीची वैशिष्ट्ये कोणती आहेत? संस्कृत अध्यापनासाठी अनुवाद पद्धती व उद्गामी पद्धती कशाप्रकारे उपयुक्त आहेत ते लिहा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

अ) माध्यमिक शिक्षणात संस्कृतचे स्थान स्पष्ट करा.

ब) संस्कृत व्याकरण अध्यापन पद्धतीचे स्वरूप लिहा.

क) संस्कृत अध्यापनात मूल्ये व जीवनकौशल्ये यांचा अंतर्भाव तुम्ही कसा कराल?

ड) आदर्श संस्कृत शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

Max. Marks : 40]

- 15 -1 ثانوی سطح پر اردو پڑھانے کے مقاصد لکھیے۔ اسکولی نصاب میں اردو کا مقام لکھیے۔ اردو زبان کے فروغ کے لیے آپ کن ہم نصابی سرگرمیوں کا انعقاد کرونگے۔

OR

- 15 -1 تدریس نثر کے مختلف طریقے لکھیے۔ ثانوی سطح پر تدریس کو موثر و دلچسپ بنانے کے لیے آپ کن طریقوں کو اپناتے۔
- 15 -2 مواد کا تجزیہ کی اہمیت لکھیے۔ ہم جماعت کے کسی ایک سبق کے مواد کا تجزیہ کیجیے۔

OR

- 15 -2 تدریس و اکتساب میں تدریسی ذرائع کی اہمیت لکھیے۔ اپنی تدریس کو موثر و دلچسپ بنانے کے لیے آپ کن تدریسی ذرائع کا استعمال کرونگے۔
- 10 -3 مختصر جواب لکھیے۔ (کوئی دو)
- 1- نظم کی تدریس کے عام مقاصد
- 2- معلم اردو کی بنیادی خصوصیات
- 3- اردو زبان کا دیگر مضامین کے ساتھ ربط
- 4- کتاب کے تجزیے کی اہمیت

Q1) What are the various methods of teaching History? Explain the use of source method. Explain the use of source method in teaching History at secondary level with example. **[15]**

OR

Explain the meaning, Nature and scope of the subject History. Explain the place of History in school curriculum with example.

Q2) What is content analysis? Analyze any History text-book from class 6th to 10th. **[15]**

OR

What is curriculum? Explain the periodic and regressive method with its merits and demerits.

Q3) Answer the following questions in short. (Any - 2) **[10]**

- a) Which learning experiences will you provide to students to inculcate the patriotism?
- b) Explain the qualities of History teacher.
- c) Write the merits of Dramatization method.
- d) Explain the co-relation of History subject with art and Geography with example.

प्रश्न 1) इतिहास अध्यापनाच्या विविध पद्धती सांगा. आधार पद्धतीचे स्वरूप सविस्तर स्पष्ट करून माध्यमिक स्तरावर आधार पद्धतीचा उपयोग सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

इतिहासाचा अर्थ, स्वरूप, व्याप्ती स्पष्ट करून शालेय अभ्यासक्रमात इतिहासाचे स्थान स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) आशय विश्लेषण म्हणजे काय? इयत्ता 6 वी ते 10 वी च्या कोणत्याही एका इतिहास पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा. [15]

किंवा

अभ्यासक्रम म्हणजे काय? अभ्यासक्रम रचनेतील कालखंड व परावर्तन पद्धती गुणदोषा सह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

- अ) राष्ट्रभक्ती हे मूल्य रुजविण्यासाठी तुम्ही विद्यार्थ्यांना कोणकोणते अध्ययन अनुभव घाल?
- ब) इतिहास शिक्षकाची गुण वैशिष्ट्ये लिहा.
- क) नाट्यीकरण पद्धतीचे फायदे लिहा.
- ड) इतिहास विषयाचा कला व भूगोल विषयाशी असलेला समवाय स्पष्ट करा.

Q1) What are the various teaching methods of Geography? Explain merits, demerits and Educational importance of the following methods of Geography with suitable examples. **[15]**

- a) Regional method
- b) Project method

OR

What are various concept of the subject geography? Explain following concept of Geography with suitable examples.

- a) Description of Earth
- b) Science of distribution on earth
- c) Study of causal relationship

Q2) Explain the traditional learning resources of Geography. Explain qualities of good geography teacher with examples. **[15]**

OR

What is meant by text book? State the Internal and External aspects of text book analysis in detail.

Q3) Answer the following questions in short. (Any - 2) **[10]**

- a) Write the importance of Geography Room.
- b) Explain any two core elements of teaching Geography with suitable examples.
- c) What is co-relation? Explain the co-relation of geography with history.
- d) What are the criterias of a good Geography text book.

प्रश्न 1) भूगोल अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? खालील भूगोल अध्यापन पद्धतीचे गुण, दोष व शैक्षणिक महत्त्व सोदाहरण लिहा. [15]

अ) प्रादेशिक पद्धत

ब) प्रकल्प पद्धत

किंवा

भूगोल विषयाच्या विविध संकल्पना कोणत्या? खाली नमूद केलेल्या भूगोलाच्या संकल्पनांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण करा.

अ) पृथ्वीचे वर्णन

ब) पृथ्वीवरील वाटपाचे शास्त्र

क) कार्यकारण संबंधाचा अभ्यास

प्रश्न 2) भूगोलातील पारंपारिक अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा. चांगल्या भूगोल शिक्षकाची गुण-वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पाठ्यपुस्तक म्हणजे काय? पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे अंतर्गत व बाह्य पैलू सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

अ) भूगोल खोलीचे महत्त्व लिहा.

ब) कोणतेही दोन गाभा घटक भूगोल अध्यापनात कसे वापराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

क) समवाय म्हणजे काय? भूगोल आणि इतिहास यामधील समवाय स्पष्ट करा.

ड) चांगल्या भूगोल पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते?

[Max. Marks :40

Q1) Explain in detail Nature, Scope and place of General science at secondary level. **[15]**

OR

What is curriculum? Write the principles of construction of curriculum. Explain with example different methods of construction of curriculum at secondary level.

Q2) What are the methods of Teaching of science? Explain the experimental method with the help of following points. **[15]**

a) Steps	b) Merits
c) Demerits	d) Role of the teacher

OR

Explain in detail any five learning Resources of General science.

Q3) Answer the following questions in short (Any - 2) : **[10]**

- a) Write any five objectives of teaching of science at Higher secondary level.
- b) Explain any five external aspects of text book analysis.
- c) Explain steps of 5E learning model.
- d) As a science Teacher, how will you maintain science laboratory.

प्रश्न 1) माध्यमिक स्तरावरील सामान्य विज्ञानाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि स्थान सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अभ्यासक्रम म्हणजे काय? अभ्यासक्रम रचनेची तत्त्वे लिहा. माध्यमिक स्तरावरील अभ्यासक्रम रचनेच्या विविध पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) विज्ञान अध्यापनाच्या पद्धती कोणत्या? 'प्रायोगिक पद्धती' खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) पायऱ्या

ब) फायदे

क) मर्यादा

ड) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

सामान्य विज्ञानाचे कोणतेही पाच अध्ययन स्रोत सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

अ) उच्च माध्यमिक स्तरावरील विज्ञान अध्यापनाची कोणतीही पाच उद्दिष्टे लिहा.

ब) पाठ्य पुस्तक विश्लेषणाचे कोणतेही पाच बाह्य घटक स्पष्ट करा.

क) 5-E अध्ययन प्रतिमानाच्या पायऱ्या स्पष्ट करा.

ड) विज्ञान शिक्षक म्हणून तुम्ही विज्ञान प्रयोग शोळची देखभाल कशी कराल?

[Max. Marks :40

Q1) What are the objectives of Mathematics teaching at secondary level. Which activities did you implement to achieve these objectives. **[15]**

OR

Differentiate between curriculum & syllabus. Explain methods of curriculum construction with suitable examples.

Q2) Explain the concept of 'Learning resources'. Illustrates e-resources of learning Mathematics. Explain the importance of Mathematics laboratory as a learning resource. **[15]**

OR

Explain "Experimental method" of mathematics teaching with respect to following points :

a) Concept	b) Steps (with example)
c) Advantages	d) Limitations

Q3) Answer the following questions in short (Any - 2) : **[10]**

- Plan a remedial session for average students in Mathematics.
- Write the criteria of good mathematics textbook.
- Write the qualities of mathematics teacher.
- Write merits and limitations of 'Project Method'

प्रश्न 1) माध्यमिक स्तरावरील गणित अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती ते लिहा. ही उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणकोणते उपक्रम राबवाल ते स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक लिहा. अभ्यासक्रम रचनेच्या पद्धती उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) 'अध्ययनाचे स्रोत' ही संकल्पना स्पष्ट करा. गणित अध्ययनासाठी इ-स्रोत (e-resources) सोदाहरण स्पष्ट करा. गणित प्रयोगशाळेचे 'अध्ययन स्रोत' म्हणून शैक्षणिक महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

गणित अध्यापनाची 'प्रायोगिक पद्धती' खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) संकल्पना	ब) उदाहरणासह पद्धती
क) फायदे	ड) मर्यादा

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

- सर्वसामान्य विद्यार्थ्यांकरिता गणिताचे उपचारात्मक अध्यापन नियोजन करा.
- चांगल्या गणित पाठ्यपुस्तकाचे निकष लिहा.
- गणित शिक्षकाची गुण वैशिष्टे लिहा.
- प्रकल्प पद्धतीचे गुण दोष लिहा.

Q1) What are the various methods of teaching economics? Explain field visit method using the following points : **[15]**

- a) Nature
- b) Advantage
- c) Limitation

OR

What is correlation? Explain correlation of Economics with other school subjects with suitable example.

Q2) Explain the concept of life skill. As a teacher how will you inculcate them in students explain with examples. **[15]**

OR

Explain the qualities of good economic teacher. Suggest activities for quality enhancement of economic teacher.

Q3) Answer the following questions in short (Any - 2) : **[10]**

- a) Importance of Economics in daily life.
- b) Role of teacher in project method.
- c) Difference between curriculum & syllabus.
- d) Explain the traditional learning resources.

प्रश्न 1) अर्थशास्त्र अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? खालील मुद्द्यांच्या आधारे क्षेत्रभेट पद्धत स्पष्ट करा. [15]

- अ) स्वरूप
- ब) फायदे
- क) मर्यादा

किंवा

समवाय म्हणजे काय? अर्थशास्त्राचा इतर शालेय विषयांशी असणारा समवाय योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) 'जीवन कौशल्ये' ही संकल्पना स्पष्ट करा. शिक्षक म्हणून विद्यार्थ्यांमध्ये त्याची रुजवणूक कशी कराल ते सोदाहरण लिहा. [15]

किंवा

चांगल्या अर्थशास्त्र शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये सांगा. अर्थशास्त्र शिक्षकाच्या गुणवत्ता विकासासाठी कोणते उपक्रम सुचवाल?

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

- अ) अर्थशास्त्राचे दैनंदिन जीवनातील महत्व
- ब) प्रकल्प पद्धतीत शिक्षकाची भूमिका
- क) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक
- ड) पारंपारिक अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 3]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :40

Q1) Explain the need and Importance of content analysis. Analyse the content of ICT subject's any one unit with Reference to following points. [15]

a) Concept	b) Objectives
c) Points & subpoints	d) Educational Implications

OR

State the concept of ICT. How will you fulfill the objectives of ICT at secondary and higher secondary level through your teaching?

Q2) What are the various learning resources of subject ICT? How will you apply these resources in teaching - learning process? [15]

OR

Explain the 'Web' Based learning with the reference to the following points.

a) Concept	b) Advantages
c) Educational Implications	d) Role of teacher

Q3) Answer the following questions in short (Any - 2) : [10]

- State the concept of 5E model with suitable examples.
- Explain the characteristics of ICT subject teacher.
- Explain the nature and scope of ICT.
- Write the difference between syllabus and curriculum.

Total No. of Questions : 3]

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 40

प्रश्न 1) आशय विश्लेषणाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. ICT विषयातील कोणत्याही एका घटकाचे खालील मुद्यांच्या आधारे आशय विश्लेषण करा. [15]

- अ) उद्दिष्टे
ब) मुद्दे व उपमुद्दे
क) संकल्पना
ड) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयाची संकल्पना स्पष्ट करा. माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाची माध्यमिक व उच्चमाध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे तुम्ही तुमच्या अध्यापनातून कशी साध्य कराल ?

प्रश्न 2) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानविषयातील विविध अध्ययन स्रोत कोणते? या अध्ययन स्रोतांचा वापर तुम्ही अध्ययन - अध्यापन प्रक्रियेत कसा कराल? [15]

किंवा

वेब आधारित अध्ययन खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
ब) फायदे
क) शैक्षणिक उपयोजन
ड) शिक्षकांची भूमिका

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

- अ) 5 - ई (5E) ची संकल्पना उदाहरणासह स्पष्ट करा.
ब) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान विषय शिक्षकाची गुण वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
क) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयाची स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा.
ड) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P9244

[Total No. of Pages : 4

[6114] - 611

Second Year B.Ed. (General)

EDUCATION

**BED-201 : Quality and Management of School Education
(2015 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are Compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answer to the same are expected to be written in 150 to 175 words.*

Q1) What is meant by Management? Explain Henry Fayol's theory of Management. **[15]**

OR

What is meant by SWOT? Write the need and importance of SWOT. Explain SWOT analysis of any one educational activity with the help of example. **[15]**

Q2) Explain the Role and Qualities of following Human Resources: **[15]**

- a) Teacher
- b) Head Master

OR

Write the types of Infrastructure of school. Explain any four types of infrastructure with their standard norms. **[15]**

Q3) Explain the concept of crowded class. Explain the problems of crowded class and give solutions on it. **[15]**

OR

What is Vocationalisation of Education? Give reasons why this education was not successful in India, suggest remedies for it. **[15]**

P.T.O.

Q4) What do you mean by Co-curricular Activities? Explain the need and importance of Co-curricular activities. As a teacher which Co-curricular activities you will implement for students overall development. **[15]**

OR

Explain the structure and functions of National Council of Educational Research and Training (N.C.E.R.T.) and State Council of Educational Research and Training. (S.C.E.R.T.). **[15]**

Q5) Write any four short notes of the following. **[20]**

- a) Explain the concept of Total Quality Management in Education.
- b) As a teacher which techniques you will use for effective time management?
- c) Explain the objectives of pre-service training.
- d) As a teacher which remedies you suggest to solve the problems of Indiscipline?
- e) Explain the functions of S.S.C. and H.S.C. Boards.
- f) Explain the functions and structure of N.C.T.E.

Total No. of Questions : 5]

P9244

[6114] - 611

Second Year B.Ed. (General)

EDUCATION

BED-201 : Quality and Management of School Education

(2015 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 शब्द आहेत.
  - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 शब्द आहेत.
-

प्र.1) व्यवस्थापन म्हणजे काय? व्यवस्थापन विषयक हेन्री फेयॉल यांची उपपत्ती सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शत्रूसंधो (SWOT) विश्लेषण म्हणजे काय? शत्रूसंधो विश्लेषणाची गरज व महत्त्व लिहा. कोणत्याही एका शैक्षणिक उपक्रमाचे उदाहरणासह शत्रूसंधो विश्लेषण करा. [15]

प्र.2) खालील मानवी संसाधनाची भूमिका व गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [15]

अ) शिक्षक

ब) मुख्याधापक

किंवा

शालेय भौतिक संसाधनाचे प्रकार लिहा. कोणत्याही चार भौतिक संसाधनाचे प्रकार प्रमाणित निकषासह स्पष्ट करा. [15]

प्र.3) जास्त विद्यार्थी संख्या असलेल्या वर्गाची संकल्पना स्पष्ट करा. जास्त विद्यार्थी संख्या असलेल्या वर्गाच्या समस्या स्पष्ट करून उपाय योजना सुचवा. [15]

किंवा

व्यावसायिक शिक्षण म्हणजे काय? भारतात व्यावसायिक शिक्षण अयशस्वी होण्याची कारणे सांगून उपाय योजना सुचवा. [15]

प्र.4) सहशालेय उपक्रम म्हणजे काय? सहशालेय उपक्रमांची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते सहशालेय उपक्रम राबवाल ते लिहा. [15]

किंवा

राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (N.C.E.R.T.) व राज्य स्तरीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषदेची (S.C.E.R.T.) संरचना व कार्य स्पष्ट करा. [15]

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चार टीपा लिहा. [20]

- अ) शिक्षणातील एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापनाची संकल्पना स्पष्ट करा.
- ब) प्रभावी वेळच्या व्यवस्थापनासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणत्या तंत्राचा वापर कराल.
- क) सेवापूर्व प्रशिक्षणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- ड) बेशिस्तीची समस्या सोडविण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते उपाय सुचवाल.
- इ) एस. एस. सी. व एच. एस. सी. मंडळाची कार्ये स्पष्ट करा.
- फ) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेची (N.C.T.E) रचना व कार्ये स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P9245

[Total No. of Pages : 4

[6114]-612

Second Year B.Ed. (Gen.)

**BED 202 : KNOWLEDGE AND CURRICULUM AND
LANGUAGE ACROSS CURRICULUM
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates :

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks. answers of the same are Expected to be written in 400 to 425 words each.*
- 4) *Short answers type questions which carry five marks should be answered in about 150 to 175 words each.*
- 5) *Write in neat and legible handwriting.*

Q1) What is Knowledge? Explain sources of Knowledge with suitable Examples. [15]

OR

Explain learning through dialogue with reference to following points. [15]

- a) Concept and Meaning
- b) Importance
- c) Teachers Role

Q2) Explain concept and meaning of curriculum, syllabus Text book. Explain principles of curriculum Development. [15]

OR

Explain Hilda Taba model of curriculum Development with respect to following points. [15]

- a) Planning of curriculum
- b) Curriculum Design
- c) Curriculum Transaction

Q3) Explain Ravindranath Tagores thoughts on curriculum of secondary Education with reference to following, points. [15]

- a) Objectives
- b) Teaching methods
- c) Teacher student relationship
- d) Evaluation

P.T.O.

How will you inculcate Ravindranath Tagores Educational thoughts in secondary Education.

OR

What is multiculturalism? Explain Importance of Multiculturalism with reference to following points. [15]

- a) Importance In Indian context
- b) Importance in Global context
- c) Activities for multiculturalism

Q4) Explain multilingualism with reference to following points. [15]

- a) Meaning and concept
- b) Importance of multilingualism
- c) Activities for multilingualism

OR

What is dialects? Explain Importance of dialects and standard language in Teaching learning. Explain difference between dialects and standard Language. [15]

Q5) Answer the following in brief (Any Four) [20]

- a) Difference between knowledge and skill and five points.
- b) Explain any five features of NCF 2005
- c) Write any five activities to inculcate the value Equality in secondary Education.
- d) Explain three language Formula
- e) Importance of vocabulary in communication
- f) Principles of bruners theory.

Total No. of Questions : 5]

P9245

[6114]-612

Second Year B.Ed. (Gen.)

**BED202 : KNOWLEDGE AND CURRICULUM AND
LANGUAGE ACROSS CURRICULUM**

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास/

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
  - 2) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर सुमारे 400 ते 425 शब्दांत लिहा.
  - 4) 5 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर सुमारे 150 ते 175 शब्दांत लिहा.
  - 5) स्वच्छ व वाचनीय लेखन करावे.

प्र.1) ज्ञान म्हणजे काय? ज्ञानाचे स्रोत योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संवादाद्वारे अध्ययन खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना आणि अर्थ
- ब) महत्त्व
- क) शिक्षकाची भूमिका

प्र.2) अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम आणि पाठ्यपुस्तक यांची संकल्पना व अर्थ स्पष्ट करून अभ्यासक्रम विकसनाची तत्त्वे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अभ्यासक्रम रचनेचे हिल्डा टाबा यांचे प्रतिमान खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अभ्यासक्रमाचे नियोजन
- ब) अभ्यासक्रम आराखडा
- क) अभ्यासक्रम व्यवहार्यता

प्र.3) खालील मुद्यांच्या आधारे रविंद्रनाथ टागोर यांचे माध्यमिक शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाबाबत विचार स्पष्ट करा. [15]

- अ) उद्दिष्टे
- ब) अध्यापन पद्धती
- क) शिक्षक विद्यार्थी संबंध
- ड) मूल्यमापन

किंवा

बहुसांस्कृतिकतेचे महत्त्व खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) भारतीय संदर्भात बहुसांस्कृतिकतेचे महत्त्व
- ब) जागतिक संदर्भात बहुसांस्कृतिकतेचे महत्त्व
- क) बहुसांस्कृतिकतेसाठी उपक्रम

प्र.4) बहुभाषिकता खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अर्थ आणि संकल्पना
- ब) बहुभाषिकतेचे महत्त्व
- क) बहुभाषिकतेसाठी उपक्रम

किंवा

बोलीभाषा म्हणजे काय? बोलीभाषा व प्रमाण भाषेचे अध्ययन अध्यापनामध्ये महत्त्व स्पष्ट करा. प्रमाण भाषा व बोलीभाषा यातील फरक स्पष्ट करा. [15]

प्र.5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतीही चार) [20]

- अ) ज्ञान आणि कौशल्ये यातील फरकाचे पाच मुद्दे लिहा.
- ब) राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा-2005 ची कोणतीही पाच वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- क) माध्यमिक शिक्षणात समानता हे मूल्य रूजविण्यासाठी कोणतेही पाच वैशिष्ट्ये लिहा.
- ड) त्रिभाषा सूत्र स्पष्ट करा.
- इ) संप्रेषणात शब्दसंग्रहाचे महत्त्व.
- फ) ब्रूनरच्या सिद्धांताची तत्वे.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 4

P9246

[6114] - 613

Second Year B.Ed. (General)

EDUCATION

**BED 203 : School and Inclusive School
(2015 Pattern) (CBCS)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are Compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word Limit for 15 marks essay type questions is 400-425 words.*
- 4) *Word Limit for 5 marks short questions is 150-175 words.*

Q1) What is inclusive education? Explain the difference between integrated and inclusive education. Explain the advantages of an inclusive education for the normal and differently abled students? **[15]**

OR

Name the different National Policies for Inclusive Education in India. Describe the RTE Act and Sarva Shiksha Abhiyan (SSA) regarding Inclusive Education.

Q2) How will you identify students with cerebral palsy? Explain with 6 activities how you will cater to their special needs. **[15]**

OR

How will you use the following Inclusive Instructional strategies for the inclusion of differently abled students?

- a) Remedial Teaching
- b) Circle of friends
- c) Team Teaching

P.T.O.

Q3) What is meant by Inclusive school? What are the characteristics of an inclusive school? What physical facilities should be there in an inclusive school? [15]

OR

What are the challenges faced by Inclusive school? Which activities will you implement to overcome these challenges?

Q4) What is assistive technology for inclusive education? Illustrate how VAK modalities are used for successful inclusion? [15]

OR

What are the qualities of an Inclusive Teacher? Explain the role of Teacher Educator for Inclusive education, with examples.

Q5) Answer the following (Any four) [20]

- a) Explain the role of remedial teaching as an inclusive instructional strategy.
- b) Explain the need of Inclusive Education.
- c) What are the assistive technologies used for the visually impaired?
- d) Explain the areas of assessment and evaluation in an inclusive set up.
- e) State the characteristics of ADHD child.
- f) Explain Individualized Educational Plan (IEP) with steps for Learning Disabled students.

Total No. of Questions : 5]

P9246

[6114] - 613

Second Year B.Ed. (General)

EDUCATION

BED 203 : School and Inclusive School

(2015 Pattern) (CBCS)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 आहे.
  - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 आहे.

प्र.1) समावेशक शिक्षण म्हणजे काय? एकात्मिक व समावेशक शिक्षण यातील फरक स्पष्ट करा. सर्वसाधारण व असाधारण क्षमता असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी समावेशक शिक्षणाचे फायदे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भारतातील समावेशक शिक्षणासाठी असणारे राष्ट्रीय धोरणे लिहा. समावेशक शिक्षणाशी संबंधित शिक्षण हक्क कायदा (RTE Act) व सर्व शिक्षा अभियान (SSA) स्पष्ट करा.

प्र.2) सेरेब्रल पाल्सी (cerebral palsy) असणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे निदान तुम्ही कसे कराल? या विद्यार्थ्यांच्या विशेष गरजांची पूर्तता तुम्ही कशी कराल ते सहा कृतिकार्यक्रमाच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

असाधारण क्षमता असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या समायोजनासाठी खालील समावेशक अनुदेशन योजनाचा कशा प्रकारे उपयोग कराल?

- अ) उपचारात्मक अध्यापन
- ब) मित्र वर्तुळ
- क) सांघिक अध्यापन

प्र.3) समावेशक शाळा म्हणजे काय? समावेशक शाळेची वैशिष्ट्ये कोणती? समावेशक शाळेमध्ये कोणत्या भौतिक सुविधा असाव्यात. [15]

किंवा

समावेशक शाळेसमोरील आव्हाने कोणती? या आव्हानांवर मात करण्यासाठी आपण कोणते उपक्रम राबवाल? सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र.4) समावेशक शिक्षणासाठी सहाय्यक तंत्रज्ञान म्हणजे काय? यशस्वी समावेशनासाठी वापरले जाणारे दृक-श्राव्य आणि गतीविषयक (VAK) तंत्रज्ञान सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समावेशक शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती? समावेशक शिक्षणासाठी शिक्षक प्रशिक्षकाची असणारी भूमिका उदाहरणासहित स्पष्ट करा.

प्र.5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) एक समावेशक अनुदेशन योजना म्हणून उपचारात्मक अध्यापनाची भूमिका स्पष्ट करा.
- ब) समावेशक शिक्षणाची गरज स्पष्ट करा.
- क) दृष्टीदोष असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी कोणकोणते सहाय्यक तंत्रज्ञान वापरले जाते?
- ड) समावेशक मांडणीमधील परीक्षण व मूल्यमापनाची क्षेत्रे स्पष्ट करा.
- इ) ए.डी.एच.डी. (ADHD) विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये सांगा.
- फ) अपंग विद्यार्थ्यांना शिकण्यासाठी व्यक्तिगत शैक्षणिक कार्यक्रमाच्या (IEP) पायऱ्या स्पष्ट करा.

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 40]

P9247

[6114]-614

Second Year B.Ed. (General)

**BED 204 : UNDERSTANDING DISCIPLINES AND SCHOOL
SUBJECTS**

(2015 Pattern) (Elective) (204 - 01 to 204 - 10)

- 01) Guidance & Counselling
- 02) Education for Human Rights & Peace Education
- 03) Women Education
- 04) Life Long Education
- 05) Population Education & Family Life Education
- 06) Education for Sustainable Development & Environment Education
- 07) Disaster Management
- 08) Inclusive Education
- 09) Introduction to Education Research
- 10) Water, Air & Energy Education

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers of the two subjects should be written on the separate answer sheets.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.*
- 5) *Write answers in about 130-150 words for 5 marks questions.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.*
- 3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.*
- 4) *15 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर 400-425 शब्दांत लिहा.*
- 5) *5 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर सुमारे 130-150 शब्दांत लिहा.*

P.T.O.

Total No. of Questions : 5]

GUIDANCE & COUNSELLING

[Max. Marks : 80

Q1) Explain the concept and need of guidance. Describe the role of school in guidance with suitable examples. **[15]**

OR

Write the need and importance of educational guidance. Explain the utility of educational guidance at school level with suitable examples. **[15]**

Q2) Differentiate between guidance and counselling. Illustrate any five principles of counselling with suitable examples. **[15]**

OR

Write the differences between individual and group counselling. Explain the uses of Individual counselling at school level with suitable examples. **[15]**

Q3) Explain the sociometry technique used in guidance and counselling with the help of the following points. **[15]**

- a) Concept and types
- b) Uses
- c) Limitations

OR

Explain the questionnaire tool used in guidance and counselling with the help of following points. **[15]**

- a) Concept and types
- b) Uses
- c) Limitations

Q4) Write the qualities of a school counsellor. Describe the different roles of a school counsellor with examples. **[15]**

OR

Write the types of children with special needs. Explain how will you counsel slow learner students and their parents. **[15]**

Q5) Write short notes on. (any four) **[20]**

- a) Problems in guidance and counselling.
- b) Importance of seven point plan in guidance.
- c) Characteristics of directive counselling.
- d) Observation technique in guidance.
- e) Procedure of guidance.
- f) Psychological tests.

Total No. of Questions : 5]

मार्गदर्शन आणि समुपदेशन

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) मार्गदर्शनाची संकल्पना आणि गरज स्पष्ट करा. मार्गदर्शनामध्ये शाळेची भूमिका योग्य उदाहरणासहित स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शैक्षणिक मार्गदर्शनाची गरज आणि महत्त्व लिहा. शालेय स्तरावर शैक्षणिक मार्गदर्शनाची उपयुक्तता उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 2) मार्गदर्शन आणि समुपदेशनातील फरक स्पष्ट करा. समुपदेशनाची कोणतीही पाच तत्त्वे उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

वैयक्तिक समुपदेशन आणि समुह समुपदेशनातील फरक लिहा. शालेय स्तरावर वैयक्तिक समुपदेशनाचे उपयोग उदाहरणांद्वारे स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 3) मार्गदर्शन व समुपदेशनात वापरण्यात येणारे समाजमिती तंत्र खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) संकल्पना व प्रकार

ब) उपयोग

क) मर्यादा

किंवा

मार्गदर्शन व समुपदेशनात वापरण्यात येणारी प्रश्नावली हे साधन खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) संकल्पना व प्रकार

ब) उपयोग

क) मर्यादा

प्रश्न 4) शालेय समुपदेशकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा. शालेय समुपदेशकाच्या विविध भूमिका उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

विशेष गरजा असणाऱ्या बालकांचे प्रकार लिहा. गतिमंद विद्यार्थी आणि त्यांच्या पालकांचे समुपदेशन तुम्ही कसे कराल ते स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 5) टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) मार्गदर्शन आणि समुपदेशनातील समस्या
- ब) मार्गदर्शनातील सप्तसूत्री योजनेचे महत्त्व
- क) दिशादर्शक समुपदेशनाची वैशिष्ट्ये
- ड) मार्गदर्शनातील निरीक्षणात्मक तंत्र
- इ) मार्गदर्शन प्रक्रिया
- फ) मानसशास्त्रीय चाचण्या

Total No. of Questions : 5]

EDUCATION FOR HUMAN RIGHT & PEACE EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) What is human rights? Explain the concept of human rights. As a teacher which pedagogies you are using to teach human right education with suitable examples. **[15]**

OR

Explain the concept of Human right education with following points.

- a) Meaning
- b) Definitions.
- c) Constitutional human right.
- d) Current affairs.

Q2) What are the human rights of women & children? As a teacher how you will support to maintain the social status of women & children in the Indian society. Explain with suitable examples. **[15]**

OR

What are the human rights of aged & disabled? As a teacher how you will encourage & ensure to the aged & disable to get benefit of listed special human rights of them. Describe it.

Q3) What is peace education? Explain the relevance of peace in the local & global context. As a teacher how you will make awareness of peace & peace education among the student-teacher as well as citizens, explain with suitable examples. **[15]**

OR

What is concept of poor quality of life? Enlist the challenges of poor quality of life. As a teacher which remedies are useful to overcome the challenges of poor quality of life. Explain with suitable examples.

Q4) What is a concept of peace teacher? What are the attributes required for peace teacher how you will play good role of peace teacher, explain with suitable examples. **[15]**

OR

What are the pedagogical skills? Why awareness of pedagogical skill's is required? As a teacher how you will increase the awareness of pedagogical skills among the student-teacher explain with suitable examples.

Q5) Short note (any four) **[20]**

- a) Child rights.
- b) The minorities and human rights.
- c) Thought of dalai lama on peace.
- d) Need of peace education.
- e) Challenges the traditional models.
- f) Education for peace.

Total No. of Questions : 5]

मानवी हक्क व शांततेसाठी शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) मानवी हक्क म्हणजे काय? मानवी हक्काची संकल्पना स्पष्ट करून एक शिक्षक म्हणून तुम्ही मानवी हक्काचे शिक्षण अध्यापनासाठी कोणत्या अध्यापन पद्धतीचा वापर कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.[15]

किंवा

मानवी हक्क शिक्षणाची संकल्पना खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ
- ब) व्याख्या
- क) घटनात्मक मानवी हक्क
- ड) मानवी हक्कासंदर्भातील चालू घडामोडी

प्रश्न 2) महिला व बालकांचे कोणते मानवी हक्क आहेत? भारतीय समाजात महिला व बालकांचा सामाजिक स्तर जपण्यासाठी एक शिक्षक म्हणून तुम्ही कशी सहाय्यता कराल, ते सुयोग्य उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा.

[15]

किंवा

जेष्ठ व दिव्यांगांचे मानवी हक्क कोणते आहेत? एक शिक्षक म्हणून दिव्यांग व जेष्ठाना त्यांचे सूचीबद्ध केलेल्या मानवी हक्कांचे फायदे मिळण्यासाठी कसे प्रोत्साहित कराल. याचे वर्णन करा.

प्रश्न 3) शांततेचे शिक्षण म्हणजे काय? शांततेची स्थानिक व वैश्विक संदर्भात प्रासंगिकता विशद करून एक शिक्षक म्हणून शांतता व शांततेच्या शिक्षणासंदर्भात विद्यार्थी-शिक्षक व नागरिकांमध्ये जाणीव-जागृती कशी कराल, ते सुयोग्य उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा.

[15]

किंवा

कनिष्ठ दर्जाचे जीवन म्हणजे काय? कनिष्ठ दर्जाच्या जीवनासमोरील आव्हानांची यादी करून एक शिक्षक म्हणून कनिष्ठ दर्जाच्या जीवनासमोरील आव्हानांवर मात करण्यासाठी कोणत्या उपाययोजना उपयुक्त ठरतील ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) शांतता शिक्षकाची संकल्पना स्पष्ट करा? शांतता शिक्षकांसाठी कोणत्या गुणवैशिष्ट्यांची आवश्यकता असते, हे विशद करून एक शिक्षक म्हणून शांतता शिक्षकांची भूमिकेचे निर्वहन कसे कराल? हे सुयोग्य उदाहरणाद्वारे स्पष्ट कराल. [15]

किंवा

अध्यापनशास्त्रीय कौशल्ये कोण-कोणती आहेत? अध्यापन शास्त्रीय कौशल्यांबद्दलची जाणीव-जागृती का आवश्यक आहे हे विशद करून एक शिक्षक म्हणून विद्यार्थी-शिक्षकांमध्ये अध्यापनशास्त्रीय कौशल्यांबद्दल जाणीव-जागृती करण्यासाठी कोणते प्रयत्न कराल, ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) बालकांचे हक्क
- ब) अल्पसंख्याक आणि मानवी हक्क
- क) दलाई लामा यांचे शांततेबद्दलचे विचार
- ड) शांतता शिक्षणाची गरज
- इ) पारंपरिक प्रतिमानासमोरील आव्हाने
- फ) शांततेसाठी शिक्षण

Total No. of Questions : 5]

WOMEN EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) Explain the need and importance of women education. What are the advantages of educating girls in the modern times. [15]

OR

State the objectives of women education at Higher secondary level. Explain the advantages and effects of women education. [15]

Q2) Explain the development of women education during the medieval times. State the obstacles for women education during the mughal regime. [15]

OR

Trace the history of women education from pre independent India to Modern India. [15]

Q3) Explain the thoughts of Dr. Babasaheb Ambedkar towards the education of girls. How did it help towards the cause of Women's education today? [15]

OR

Name Some important thinkers who contributed to women education. Explain the role Raja Ram Mohan Ray as a great Social reformer and his views on women education. [15]

Q4) What are the various constitutional provisions for women. Provided in the acts? Write the recommendations of the national policy of education 1986 and its recommendations on women education. **[15]**

OR

What is meant by women empowerment? Discuss the various issues of women empowerment in our country. **[15]**

Q5) Answer the following. (any four) **[20]**

- a) Recommendations on women education in national education policy 2005.
- b) Mahatma Phule's contribution towards women education.
- c) Role of Mahatma Gandhi and girl's education.
- d) Need of gender equality.
- e) Current issues related to women education.
- f) Tarabai shinde's efforts towards women education.

Total No. of Questions : 5]

स्त्री शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) स्त्री शिक्षणाची गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. आधुनिक काळात मुलींच्या शिक्षणाचे काय फायदे आहेत? [15]

किंवा

उच्च माध्यमिक स्तरावरील स्त्री शिक्षणाची उद्दिष्टे सांगा. स्त्री शिक्षणाचा प्रभाव आणि फायदे स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 2) मध्ययुगीन काळातील स्त्री शिक्षणाचा विकास स्पष्ट करा. मुघल साम्राज्यातील स्त्री शिक्षण विषयक अडथळे सांगा. [15]

किंवा

स्वातंत्र्यपूर्व भारत ते आधुनिक भारत यांमधील स्त्री शिक्षणाचे ऐतिहासिक अवलोकन करा. [15]

प्रश्न 3) मुलींच्या शिक्षणाबाबत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे विचार स्पष्ट करा. त्यांचे विचार आजच्या स्त्री शिक्षणामध्ये कसे उपयुक्त आहेत? [15]

किंवा

स्त्री शिक्षणाबाबत योगदान दिलेल्या महत्त्वाच्या विचारवंतांची नावे लिहा. थोर समाजसुधारक राजा राम मोहन रॉय यांचे स्त्री शिक्षणाबाबतचे विचार आणि भूमिका स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 4) स्त्रियांसाठी कायद्याने ठरविलेल्या संविधानात्मक विविध तरतूदी काय आहेत? 1986 च्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाने सूचविलेल्या स्त्री शिक्षणासाठी सूचविलेल्या शिफारशी लिहा. [15]

किंवा

महिला सबलीकरण म्हणजे काय? आपल्या देशातील महिला सबलीकरणातील विविध प्रश्नांविषयी चर्चा करा. [15]

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) 2005 च्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाने स्त्री शिक्षणाबाबत सूचविलेल्या शिफारशी
- ब) महात्मा फुले यांचे स्त्री शिक्षणाबाबतचे योगदान
- क) मुलींचे शिक्षण आणि महात्मा गांधीची भूमिका
- ड) लिंगसमानतेची गरज
- इ) सद्यस्थितीतील स्त्री शिक्षणाबाबतचे प्रश्न
- फ) ताराबाई शिंदे यांनी स्त्री शिक्षणाविषयी केलेले प्रयत्न

Total No. of Questions : 5]

LIFE LONG EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) State the meaning and concept of lifelong learning. Explain the developing skills for lifelong learning. **[15]**

OR

State the concept of lifelong learning. Explain the importance of family learning.

Q2) Explain the basic skills and competencies for a lifelong learning world. **[15]**

OR

What are the new learning resources? How will you implement new learning resources for the community, explain it.

Q3) Which are the tools and techniques for life learning? Explain any two techniques with examples. **[15]**

OR

Explain the following tools and techniques for lifelong learning.

- a) Learning to learn and learning to live
- b) Learning tools in action.
- c) Empowering the learner.

Q4) State the Robert Gagne's learning theory and explain its educational importance. **[15]**

OR

Explain the paulo's learning theory with its educational importance.

Q5) Answer the following (any four) **[20]**

- a) Impoartance of lifelong learning.
- b) Learning for Human resource development.
- c) Importance of carl Rogers's theory
- d) Concept of learning organization.
- e) Personal learning action plan.
- f) Importance of new learning resources for the community.

Total No. of Questions : 5]

आजीवन शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) आजीवन अध्ययनाचा अर्थ व संकल्पना स्पष्ट करा. आजीवन अध्ययनाच्या विकसनांसाठी आवश्यक कौशल्ये स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आजीवन अध्ययनाची संकल्पना सांगा. कौटुंबिक अध्ययनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) जागतिक आजीवन अध्ययनासाठी मुलभूत कौशल्ये व क्षमता स्पष्ट करा. [15]

किंवा

नवीन अध्ययनाचे स्रोत सांगून समाजासाठी त्याची अंमलबजावणी कशी कराल ते स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) आजीवन अध्ययनातील साधने व तंत्रे कोणती? कोणतेही दोन तंत्रे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

खालील आजीवन अध्ययनाची साधने व तंत्रे स्पष्ट करा.

अ) अध्ययनासाठी शिक्षण आणि जगण्यासाठी अध्ययन

ब) अध्ययनासाठी कृतीयुक्त साधने

क) अध्ययनार्थीची सक्षमता

प्रश्न 4) रॉबर्ट गॅने यांची अध्ययन उपपत्ती सांगा आणि त्याचे शैक्षणिक महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पावलॉव्ह यांची अध्ययन उपपत्ती स्पष्ट करून त्याचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा.

प्रश्न 5) टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) आजीवन अध्ययनाचे महत्त्व लिहा.
- ब) मानवी संसाधन विकासासाठी अध्ययन.
- क) कॉर्न रॉजर्स यांच्या अध्ययन उपपत्तीचे महत्त्व.
- ड) अध्ययन संघटनांची संकल्पना.
- इ) वैयक्तिक अध्ययनाचा कृतीयुक्त आराखडा.
- फ) समाजाकरिता नवीन अध्ययन स्रोताचे महत्त्व

Total No. of Questions : 5]

POPULATION EDUCATION & FAMILY LIFE EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) Explain the population education with following points? **[15]**

- a) Meaning
- b) Definitions
- c) Characteristics
- d) Need & Importance
- e) Scope

OR

What is population education? Explain the aspects of population education. As a teacher how you can apply the multiple strategies to make awareness about population education among the student-teacher, Explain with suitable example.

Q2) Explain the problems of Population with following points. **[15]**

- a) Social
- b) Economics
- c) Educational
- d) Urbanizational
- e) Environmental

OR

What is Population control? Explain the multiple strategies applied by various countries to control the populations with examples.

Q3) Explain the family life education with following points. [15]

- a) Meaning
- b) Definitions
- c) Philosophy
- d) Goals
- e) Significance

OR

What is premarital preparation? Which things are going to consider for premarital preparation. Explain the various ways preparation of marriage & married life.

Q4) Explain the sexual health with following points. [15]

- a) Meaning
- b) Definitions
- c) Sexually transmitted diseases
- d) Significance
- e) Objectives

OR

What is sexual health? What is the need of sexual education. Explain the concept of sexual Education need and importance of sexual education with suitable example.

Q5) Short Notes. (any four) [20]

- a) Structure of Indian population.
- b) Population inactivity in India.
- c) Effects on natural resources, health and standard of living.
- d) Home management.
- e) Causes of sexually transmitted diseases.
- f) Family life education.

Total No. of Questions : 5]

लोकसंख्या व कौटुंबिक जीवन शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) लोकसंख्या शिक्षणाची संकल्पना खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अर्थ
- ब) व्याख्या
- क) वैशिष्ट्ये
- ड) गरज व महत्त्व
- इ) व्याप्ती

किंवा

लोकसंख्या शिक्षण म्हणजे काय? लोकसंख्या शिक्षणाची अंगे स्पष्ट करून एक शिक्षक म्हणून लोकसंख्या शिक्षणाबद्दलच्या जाणीव-जागृतीकरिता कोणत्या बहुविध कार्यनीतीचा वापर कराल, ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) लोकसंख्येसंबंधीच्या विविध समस्या खालील मुद्यांआधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) सामाजिक
- ब) आर्थिक
- क) शैक्षणिक
- ड) उपनगरीय/शहर
- इ) पर्यावरणीय

किंवा

लोकसंख्या नियंत्रण म्हणजे काय? लोकसंख्या नियंत्रणाकरिता विविध देशांनी अंमलात आणलेल्या बहुविध कार्यनीतिचे उदाहरणांसह स्पष्टीकरण करा.

प्रश्न 3) कौटुंबिक जीवन शिक्षण खालील मुद्यांआधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अर्थ
- ब) व्याख्या
- क) तत्त्वज्ञान
- ड) ध्येय
- इ) महत्त्व

किंवा

विवाहपूर्व पूर्वतयारी म्हणजे काय? विवाहपूर्व पूर्वतयारीकरिता कोणत्या बाबीं विचारार्थ घेतल्या जातात हे विशद करून वैवाहिक व विवाहविषयक जीवनाची पूर्वतयारीचे विविध मार्ग स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) लैंगिक आरोग्याची संकल्पना खालील मुद्यांधारे स्पष्ट करा.

[15]

- अ) अर्थ
- ब) व्याख्या
- क) लैंगिकतेमुळे उद्भवणारे आजार
- ड) महत्त्व
- इ) उद्दिष्टे

किंवा

लैंगिक आरोग्य म्हणजे काय? लैंगिक आरोग्याची गरज आहे काय, हे विशद करून लैंगिक आरोग्य शिक्षणाची संकल्पना गरज व महत्त्व यासह सुयोग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) टिपा लिहा. (कोणत्याही चार)

[20]

- अ) भारतीय लोकसंख्येची संरचना
- ब) भारतातील अक्रियाशील लोकसंख्या
- क) आरोग्य व जीवनामानाचा नैसर्गिक साधनस्त्रोतांवरील परिणाम
- ड) गृह व्यवस्थापन
- इ) लैंगिकदृष्ट्या संक्रमित होणारे आजार
- फ) कौटुंबिक जीवन शिक्षण

Total No. of Questions : 5]

**EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT &
ENVIRONMENT EDUCATION**

[Max. Marks : 80

Q1) Write the concept of sustainable agriculture? Explain need and role of biological control regarding sustainable agriculture. **[15]**

OR

What is sustainable development? Write in detail use of forest products for sustainable development.

Q2) What is biodiversity? Illustrate bio-diversity in India. **[15]**

OR

What is Environmental degradation? Explain the impact of Environmental degradation on the health of people.

Q3) What is ecosystem? Explain any 2 ecosystems with its structure and functions. **[15]**

OR

Explain the concept of evolution, Adaption & diversity in detail.

Q4) What is conservation of Bio-Diversity? which projects are run by government for Bio-Diversity conservation. Write the effects of these projects on Bio-Diversity conservation. **[15]**

OR

What is pollution? Explain the role of individual in prevention of Air and water pollution.

Q5) Short notes. (any 4) **[20]**

- a) Correlation between environment and Development
- b) The Teacher as an Environmental Educator
- c) Project Tiger
- d) Wild life protection Act
- e) Greening the textbook
- f) Earth : The living planet

Total No. of Questions : 5]

शास्वत विकास आणि पर्यावरण शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) शाश्वत शेतीची संकल्पना लिहा. शाश्वत शेती बाबतीत जैवनियंत्रणाची गरज व भूमिका स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शाश्वत विकास म्हणजे काय? शाश्वत विकासासाठी वन्य उत्पादनांचा कसा उपयोग होतो ते लिहा.

प्रश्न 2) जैव-विविधता म्हणजे काय? भारतातील जैव-विविधता उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पर्यावरणाचा व्हास म्हणजे काय? पर्यावरण व्हासाचा मानवी आरोग्यावर होणारा परिणाम स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) परिसंस्था म्हणजे काय? कोणत्याही दोन परिसंस्थांच्या रचना व कार्य स्पष्ट करा. [15]

किंवा

उत्क्रांती, अनुकूलन आणि विविधता या संकल्पना सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) जैवविविधता संवर्धन म्हणजे काय? जैवविविधतेच्या संवर्धनासाठी कोणते प्रकल्प राबवले जातात या प्रकल्पांचा जैवविविधता संवर्धनावर होणारा परिणाम लिहा. [15]

किंवा

प्रदूषण म्हणजे काय? हवा व पाणी प्रदूषण नियंत्रणासाठी व्यक्तिगत भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

अ) पर्यावरण व विकास यांचा सहसंबंध

ब) पर्यावरण प्रशिक्षक म्हणून शिक्षक

क) व्याघ्र प्रकल्प

ड) वन्यजीव संरक्षक कायदा

इ) पाठ्यपुस्तकाचे हरितिकीकरण

फ) पृथ्वी: एक सजीव गृह

Total No. of Questions : 5]

DISASTER MANAGEMENT

[Max. Marks : 80

Q1) What do you meant by the term disaster management? Why there is a need for disaster management? Explain in detail the cycle of disaster management. [15]

OR

Write a detailed note on Disaster Management act 2005 with the help of following points.

- a) Provisions
- b) Implementation
- c) Advantages
- d) Criticism

Q2) Explain the concept of disaster preparedness with reference to following public places. [15]

- a) Office
- b) Educational Institution
- c) Hotels
- d) Place of Entertainment

OR

Explain the importance of Disaster Mitigation. How will you match the available resources and workout.

- a) Medical team
- b) Forming & Deploying of Rescue teams
- c) Casualty evacuation

Q3) What is meant by disaster risk reduction at school? How will you use the disaster risk reduction ways in the school effectively? [15]

OR

Explain the role of community in disaster management? How will you take the help of community in disaster management effectively.

Q4) Explain in detail the long term activities for disaster management? **[15]**

- a) Flood
- b) Earthquake
- c) Draught
- d) Tunami

OR

Explain the term 'preventive disaster management'. Suggest some long term remedies for any one disaster management.

Q5) Write in short (Any Four) : **[20]**

- a) Write steps of disaster management.
- b) Explain the utility activities at ground zero security.
- c) Write types of disaster with examples.
- d) Which factors should be incorporated in curriculum for disaster risk reduction.
- e) Explain with examples the term casulty evacuation.
- f) Write any two policies of central government for disaster management.

Total No. of Questions : 5]

आपत्ती व्यवस्थापन

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) आपत्ती व्यवस्थापन म्हणजे काय? आपत्ती व्यवस्थापनाची गरज स्पष्ट करा. आपत्ती व्यवस्थापनाचे चक्र सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापन कायद्याची 2005 माहिती खालील मुद्द्यांच्या आधारे सविस्तर लिहा.

- अ) कायद्यातील तरतुदी
- ब) अंमलबजावणी
- क) फायदे
- ड) समीक्षा

प्रश्न 2) आपत्ती सज्जतेची संकल्पना खालील सार्वजनिक ठिकाणांच्या संदर्भात स्पष्ट करा. [15]

- अ) कार्यालय
- ब) शैक्षणिक संस्था
- क) उपहार गृह
- ड) करमणुकीची स्थळे

किंवा

'आपत्ती उपशमनाचे' महत्त्व स्पष्ट करा. तुम्ही उपलब्ध साधन सामग्री व नवीन आवश्यक साधन सामग्रीची पूर्तता यांची जुळवा जुळव कशी कराल?

- अ) वैद्यकीय संघ
- ब) बचाव दलाची निर्मिती व कार्यवाही
- क) जखमींची व मृतांची सुटका

प्रश्न 3) शाळेच्या पातळीवर आपत्ती जोखीम कमी करणे म्हणजे काय? तुमच्या शाळेतील आपत्तीची तीव्रता कमी करण्यासाठी आपत्ती जोखीम कमी करण्याचे विविध मार्ग तुम्ही परिणामकारकपणे कसे वापराल? [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये समाजाची भूमिका स्पष्ट करा. आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये तुम्ही समाजाची मदत परिणामकारकरित्या कशी घ्याल?

प्रश्न 4) खालील आपत्ती व्यवस्थापनाच्या संदर्भात दीर्घकालीन उपक्रम सूचवा.

[15]

- अ) पूर
- ब) भूकंप
- क) दुष्काळ
- ड) त्सुनामी

किंवा

‘प्रतिबंधात्मक आपत्ती व्यवस्थापन’ ही संकल्पना स्पष्ट करा. कोणत्याही एका आपत्ती व्यवस्थापनाच्या संदर्भात दीर्घकालीन उपाययोजना सूचवा.

प्रश्न 5) थोडक्यात लिहा. (कोणत्याही चार)

[20]

- अ) आपत्ती व्यवस्थापनाच्या पायऱ्या लिहा.
- ब) संपूर्ण सुरक्षिततेसाठी उपयुक्त उपक्रम स्पष्ट करा.
- क) आपत्तीचे प्रकार उदाहरणासह लिहा.
- ड) आपत्तीची जोखीम कमी करण्यासाठी अभ्यासक्रमात कोणत्या घटकांचा अंतर्भाव करावा.
- इ) जखमींचे स्थलांतर संकल्पना उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
- फ) आपत्ती व्यवस्थापनविषयी केंद्रशासनाची कोणतेही दोन धोरणे लिहा.

Total No. of Questions : 5]

INCLUSIVE EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) Write in detail about the following policies with reference to special and inclusive education : [15]

- a) UNESCO - Salamanka statement and framwork 1994
- b) Dakar framework 2000
- c) R.T.E. 2009

OR

Explain the following concepts with suitable examples :

- a) Integrated Education
- b) Mainstreaming Education
- c) Special Education

Q2) Explain the need and importance of inclusive education. As a teacher, what will you do for successful inclusive education. [15]

OR

Explain the concept of inclusive education. Write the principles of inclusive education with suitable examples.

Q3) Explain the following competencies for inclusive education with suitable examples. [15]

- a) Knowledge
- b) Self-efficacy
- c) Skills regarding inclusion

OR

What are the social skills required for successful inclusive education? As a teacher, how will you develop these social skills among the students?

Q4) What is an Ideal inclusive school? Explain an ideal inclusive school with respect to : **[15]**

- a) Physical resources
- b) Human resources

OR

As a teacher how will you use the following instructional strategies for effective Inclusive Education?

- a) Collaborative learning
- b) Peer learning
- c) Team teaching

Q5) Write short answers of (any four) of the following : **[20]**

- a) Role of PWD in Inclusive Education.
- b) Philosophical approaches to inclusive education (any 2).
- c) Importance of attitude for Inclusive Education.
- d) Role of Parents for successful inclusion of students.
- e) Benefits of Inclusion to differently abled students.
- f) Role of teacher in developing an Ideal Inclusive School.

Total No. of Questions : 5]

समावेशक शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) विशेष आणि समावेशक शिक्षणाच्या संदर्भात खालील धोरणा संबंधी सविस्तर लिहा. [15]

अ) युनेस्को सॅलमान्का स्टेटमेंट आणि फ्रेमवर्क (1994)

ब) डाकर फ्रेमवर्क (2000)

क) आर. टी. ई. (शिक्षण हक्क कायदा) (2009)

किंवा

खालील संकल्पना योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

अ) एकात्म शिक्षण

ब) मुख्य प्रवाहातील शिक्षण

क) विशेष शिक्षण

प्रश्न 2) समावेशक शिक्षणाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. यशस्वी समावेशक शिक्षणासाठी एक शिक्षक म्हणून तुम्ही काय कराल. [15]

किंवा

समावेशक शिक्षण संकल्पना स्पष्ट करा. समावेशक शिक्षणाची तत्वे योग्य उदाहरणांसह लिहा.

प्रश्न 3) समावेशक शिक्षणासाठीच्या खालील क्षमता योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

अ) ज्ञान

ब) स्व-क्षमता

क) समावेशनाची कौशल्ये

किंवा

यशस्वी समावेशक शिक्षणासाठी आवश्यक सामाजिक कौशल्ये कोणती? शिक्षक म्हणून ही सामाजिक कौशल्ये विद्यार्थ्यांमध्ये कशी विकसित कराल?

प्रश्न 4) आदर्श समावेशक शाळा म्हणजे काय? आदर्श समावेशक शाळा खालील घटकांच्या संदर्भात स्पष्ट करा. [15]

- अ) भौतिक सुविधा
- ब) मानवी संसाधने

किंवा

एक शिक्षक म्हणून, परिणामकारक सर्वसमावेशक शिक्षणासाठी खालील अनुदेशनात्मक प्रयुक्त्या (Strategies) तुम्ही कशा उपयोगात आणाल?

- अ) सहकार्यात्मक अध्ययन (Collaborative learning)
- ब) समवयस्क मित्र अध्ययन (Peer learning)
- क) सांघिक अध्यापन (Team teaching)

श्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) समावेशक शिक्षणामध्ये पी. डब्ल्यू. डी. (PWD) ची भूमिका.
- ब) समावेशक शिक्षणासंबंधी तत्वज्ञान विषयक दृष्टिकोण (कोणतेही दोन)
- क) सर्वसमावेशक शिक्षणासाठी दृष्टिकोनांचे महत्त्व.
- ड) विद्यार्थ्यांच्या यशस्वी समावेशनासाठी पालकांची भूमिका.
- इ) असाधारण क्षमता असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी समावेशनाचे फायदे.
- फ) आदर्श समावेशक शाळेच्या विकसनामध्ये शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

INTRODUCTION TO EDUCATIONAL RESEARCH

[Max. Marks : 80

Q1) What is Educational Research? Which are the different areas of Educational Research? Explain any three priority areas with one research problem in each area. [15]

OR

What is research? Explain research cycle. Write the importance of review of related literature in research.

Q2) What is the meaning of fundamental, Applied and action Research? Explain how Action Research is useful to a teacher with suitable example. [15]

OR

What is applied research in education? Explain the steps of applied research. How is applied research different from fundamental research. Explain with an example.

Q3) Write the concept of historical and experimental research methods? What is the need of experimental research method in the field of education, explain it with examples. [15]

OR

What is research design? Explain single group design and two group design? Select any statement of problem and draw the structure for single group design and two group design.

Q4) What is Rating Scale? What are the types of Rating Scale, write merits and limitations of Rating Scale. **[15]**

OR

Explain the concept of 'Population' and 'Sample'. What do you mean by sampling? Explain the different methods of sampling with examples.

Q5) Answers in short (Any Four) : **[20]**

- a) Explain the need of hypothesis in educational research.
- b) Explain the need of review of related literature.
- c) Write concept and characteristics of questionnaire.
- d) Write concept and steps of survey research.
- e) What are the types of variables in Research? Explain them with reference to two 'statement of problem'.
- f) Explain importance of achievement test in Research.

Total No. of Questions : 5]

शैक्षणिक संशोधनाची ओळख

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) शैक्षणिक संशोधन म्हणजे काय? शैक्षणिक संशोधनाची विविध क्षेत्रे कोणती? प्राधान्यतेनुसार शैक्षणिक संशोधनाची कोणतेही तीन क्षेत्रे प्रत्येकी एक संशोधन समस्येसह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संशोधन म्हणजे काय? संशोधन चक्र स्पष्ट करा. शैक्षणिक संशोधनात संदर्भ साहित्याचे महत्त्व लिहा.

प्रश्न 2) मुलभूत, उपयोजित व कृती संशोधन म्हणजे काय? कृती संशोधन शिक्षकाला कसे उपयुक्त ठरते ते स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शिक्षणातील उपयोजित संशोधन म्हणजे काय? उपयोजित संशोधनाच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. मुलभूत संशोधन प्रायोगिक संशोधनापेक्षा कसे वेगळे आहे ते एका उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) ऐतिहासिक आणि प्रायोगिक संशोधन पद्धतीची संकल्पना लिहा. शैक्षणिक क्षेत्रात प्रायोगिक संशोधनाची गरज का आहे हे उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संशोधन अभिकल्प म्हणजे काय? एकलगत अभिकल्प व द्विगत अभिकल्प स्पष्ट करा. कोणतीही एक समस्या विधान निवडून त्यासाठी एकलगत व द्विगत अभिकल्पाची रचना लिहा.

प्रश्न 4) पदनिश्चयन श्रेणी म्हणजे काय? पदनिश्चयन श्रेणीचे प्रकार कोणते? पदनिश्चयन श्रेणीची गुण व मर्यादा लिहा. [15]

किंवा

जनसंख्या व न्यादर्श संकल्पना स्पष्ट करा. न्यादर्शन म्हणजे काय? न्यादर्शनाच्या विविध पद्धती उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) शैक्षणिक संशोधनात परिकल्पनेची गरज स्पष्ट करा.
- ब) संबंधित साहित्याचा आढावा घेण्याची गरज स्पष्ट करा.
- क) प्रश्नावलीची संकल्पना व गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- ड) सर्वेक्षण संशोधनाची संकल्पना व पायऱ्या लिहा.
- इ) संशोधनातील चलांचे प्रकार कोणते? दोन समस्याविधानांच्या आधारे हे प्रकार स्पष्ट करा.
- फ) शैक्षणिक संशोधनात संपादन चाचणीचे महत्त्व स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

WATER, AIR AND ENERGY EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) State the concept of Water and Air Education, write the need of water and air education in today's context. **[15]**

OR

Which are the teaching methods of water, air and energy education. Explain the role of teacher in water, air and energy education.

Q2) Which are the various water resources? Explain an importance of water resources. Describe the teachers role to prevent pollution of water resources. **[15]**

OR

State the role of student and teacher about water education, which activities will you conduct in your school to bring literacy about water?

Q3) State the concept of air education. Explain the significance of air for living organism. Which efforts will you take to protect air pollution. **[15]**

OR

Explain the causes and prevention of air pollution. As a teacher which activities will you conduct for Air education.

Q4) Explain the need and importance of Energy Sources. Explain which energy resources is most usable in present scenario. **[15]**

OR

Explain use of energy in various sector. Write role of community for energy education.

Q5) Write short Notes (Any Four) : **[20]**

- a) State new approaches for Water Education.
- b) Prevention of Water Pollution.
- c) Role of students in Air Education.
- d) Concept and causes of Energy Crisis.
- e) Activities for Energy Education.
- f) Role of teachers to inculcate educational value of water of energy among your student.

Total No. of Questions : 5]

जल, वायु आणि ऊर्जा शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) जल आणि वायू शिक्षण या संकल्पना स्पष्ट करा. जल आणि वायू शिक्षणाची सद्यास्थितीमध्ये गरज लिहा. [15]

किंवा

जल, वायू आणि उर्जा शिक्षणाच्या अध्यापन पद्धती कोणत्या? जल, वायू आणि उर्जा शिक्षणामध्ये शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) विविध जलस्रोत कोणते ते लिहा? जलस्रोतांचे महत्त्व लिहा, तुम्ही एक शिक्षक या नात्याने जलस्रोतांचे प्रदूषण कसे थांबवाल? [15]

किंवा

विद्यार्थी आणि शिक्षकाची जल शिक्षणाविषयीची भूमिका स्पष्ट करा. जलसाक्षरता आणण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही शाळेमध्ये कोण-कोणत्या उपक्रमांचे आयोजन कराल ते लिहा?

प्रश्न 3) वायू शिक्षण ही संकल्पना स्पष्ट करा. जैविक घटकांसाठी वायूचे महत्त्व विषद करा. वायूप्रदूषण रोखण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ते स्पष्ट करा? [15]

किंवा

वायूप्रदूषणची कारणे आणि प्रतिबंध स्पष्ट करा. वायूशिक्षणासाठी शिक्षक म्हणून कोण-कोणते उपक्रम राबवाल?

प्रश्न 4) उर्जा स्रोतांची गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. सद्यास्थितीमध्ये उर्जेच्या वापरासाठी अधिक महत्त्वाचा स्रोत कोणता ते स्पष्ट करा? [15]

किंवा

विविध क्षेत्रात उर्जेचा वापर स्पष्ट करा. समाजाची उर्जा शिक्षणामधील भूमिका लिहा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) जल शिक्षणासाठी चे नवीन दृष्टिकोन स्पष्ट करा.
- ब) जल प्रदूषणासाठी प्रतिबंध (प्रतिबंधात्मक उपाय)
- क) वायू शिक्षणामधील विद्यार्थ्यांची भूमिका.
- ड) उर्जा संकटाची संकल्पना आणि कारणे.
- इ) उर्जा शिक्षणासाठीचे उपक्रम.
- फ) जल आणि उर्जा शिक्षणाची मूल्ये विद्यार्थ्यांमध्ये रूजविण्यासाठी शिक्षकांची भूमिका.

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 124]

P9248

[6114]-615

Second Year B.Ed. (General)

EDUCATION

**BED 205 - Additional Pedagogy Course : Understanding Disciplines
and Pedagogy of School Subjects**

(205 - 01 to 205 - 28)

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate marks of the questions.*
- 3) *Answer to the essay type questions (15 Marks) is expected in 400 to 425 words.*
- 4) *Answer to the short answer type questions (5 Marks) is expected in 130 to 150 words.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.*
- 2) *उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.*
- 3) *निबंधवजा (15 गुण) प्रश्नांचे उत्तर 400 ते 425 शब्दांमध्ये अपेक्षित आहे.*
- 4) *लघुत्तरी प्रश्नांचे (5 गुण) उत्तर 130 ते 150 शब्दांमध्ये अपेक्षित आहे.*

P.T.O.

प्रश्न 1) अ) प्रयोग म्हणजे काय? प्रयोगाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]

ब) वाक्य म्हणजे काय? वाक्याचे विधानानुसार पडणारे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]

किंवा

अ) समास म्हणजे काय? समासाचे मुख्य प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]

ब) काळ म्हणजे काय? काळाचे मुख्य प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) वृत्त म्हणजे काय? कोणत्याही एका वृत्ताची लक्षणे व उदाहरण लिहा.

ब) अभंगाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

क) अलंकार म्हणजे काय? कोणत्याही एका अलंकाराची लक्षणे व उदाहरण लिहा.

ड) बातमी आणि वृत्तलेख यातील फरक स्पष्ट करा.

इ) पुस्तक विक्रेत्यास ग्रंथालयास आवश्यक पुस्तकांची मागणी करणारे पत्र लिहा.

प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा. [5]

i) ज्या व्यक्तीचे विचार आपल्याला जाणून घ्यायचे आहेत त्यांना भेटून, काही प्रश्न विचारून, त्यांचे विचार समजावून घेणे याला ..... म्हणतात.

अ) भाषांतर

ब) मुलाखत

क) चर्चा

ड) प्रश्नावली

ii) भारतीय ज्ञानपीठ पुरस्काराचे मराठीतील पहिले मानकरी ..... हे आहेत.

अ) केशवसूत

ब) वि.वा.शिरवाडकर

क) वि.स.खांडेकर

ड) ग.दि. माडगूळकर

iii) पत्राच्या मुख्य मजकुराच्या वरच्या ओळीत अभिवादानाचा मजकूर लिहावयाचा असतो यालाच ..... असे म्हणतात.

अ) सुरूवात

ब) मायना

क) पत्ता

ड) परिच्छेद

iv) एकनाथी भागवत हा ग्रंथ ..... यांचा आहे.

अ) संत नामदेव

ब) संत ज्ञानदेव

क) संत तुकाराम

ड) संत एकनाथ

v) लेखकाचे विचार आपल्या भाषेत संक्षेपाने लिहून दाखविणे यालाच ..... असे म्हणतात.

अ) निबंध लेखन

ब) पत्रलेखन

क) सारांश लेखन

ड) वृत्तलेखन

ब) गट 'अ' व गट 'ब' यांच्या योग्य जोड्या जुळवा.

[5]

'अ' गट

'ब' गट

i) वि.स.खांडेकर

अ) उपरा

ii) पु.ल.देशपांडे

ब) झाडाझडती

iii) इरावती कर्वे

क) झोंबी

iv) आनंद यादव

ड) युगान्त

v) विश्वास पाटील

इ) व्यक्ती आणि वल्ली

फ) ययाति

प्रश्न 4) मराठी विषयाच्या संरचनेची संकल्पना स्पष्ट करा. मराठी विषयाच्या संरचनेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करून शिक्षकास दैनंदिन अध्यापनात संरचनेचा होणारा उपयोग सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

जीवनकौशल्य म्हणजे काय ? विविध जीवनकौशल्यांची नावे सांगून ती विकसित करण्यासाठी कोणते उपक्रम राबवावे ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) अध्ययन स्रोत संकल्पना, गरज व महत्त्व स्पष्ट करून मराठी विषयाच्या प्रभावी अध्यापनासाठी तंत्रज्ञानाधिष्ठित अध्ययन स्रोतांचा कसा उपयोग कराल? [15]

किंवा

मराठी भाषेचे संवर्धन व संक्रमण करण्यासाठी मराठी विषय शिक्षकाची भूमिका व जबाबदारी सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष लिहा.
- ब) मराठी शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- क) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक लिहा.
- ड) माध्यमिक व उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्यापनाची उद्दिष्टे लिहा.

→ → →

प्रश्न 1) अ) वाक्य की परिभाषा लिखिए। वाक्य के विभिन्न भेदों को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [10]

ब) सर्वनाम की परिभाषा सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [5]

अथवा

अ) निम्नलिखित विषयों में से किसी एक विषय पर 250 से 300 शब्दों में निबंध लिखिए। [10]

i) विज्ञान के चमत्कार

ii) मेरा प्रिय समाज सुधारक

iii) यदि मोबाइल न होता तो .....

ब) पुस्तकें मँगवाने के लिए प्रकाशक को पत्र लिखो। [5]

प्रश्न 2) किन्हीं तीन प्रश्नों के उत्तर 150 से 175 शब्दों में लिखिए। [15]

अ) मध्यकाल की विशेषताएँ लिखिए।

ब) 'सूरदास' के काव्य की विशेषताएँ लिखिए।

क) 'हरिवंशराय बच्चन' का साहित्यिक परिचय लिखिए।

ड) 'जयशंकर प्रसाद' का साहित्यिक परिचय लिखिए।

इ) हिंदी साहित्य की 'उपन्यास' विधा का संक्षिप्त परिचय लिखिए।

प्रश्न 3) अ) उचित जोड़ियाँ मिलाइए - [5]

'अ'

'ब'

i) व्यंजन

अ) प्रत्येक

ii) स्वर संधि

ब) वान

iii) प्रत्यय

क) ग

iv) वाक्य

ड) अलौकिक

v) उपसर्ग

इ) संयुक्त

फ) आ

- ब) एक वाक्य में उत्तर लिखिए। [5]
- 'पाप के चार हथियार' के रचनाकार कौन है?
  - 'अनिल' शब्द का अर्थ लिखिए।
  - 'शेखी बघारना' इस मुहावरे का अर्थ लिखिए।
  - 'कनुप्रिया' इस काव्य के कवि का नाम लिखिए।
  - '79' इस अंक को शब्दों में लिखिए।

प्रश्न 4) हिंदी विषय संरचना का महत्त्व लिखिए। साहित्यिक विधा पर आधारित हिंदी विषय की संरचना तैयार कीजिए। [15]

अथवा

पाठ्यपुस्तक का महत्त्व स्पष्ट कीजिए। कक्षा 9 से 12 वीं तक की किसी एक कक्षा के पाठ्यपुस्तक की चिकित्सा कीजिए।

प्रश्न 5) पद्य अध्यापन के उद्देश्य लिखकर, पद्य अध्यापन की किन्हीं तीन अध्यापन पद्धतियों का वर्णन कीजिए। [15]

अथवा

हिंदी अध्यापक के विशेष गुणों की सूची तैयार कीजिए। हिंदी का कुशल अध्यापक बनने के लिए आप कौन-कौन से प्रयास करेंगे?

प्रश्न 6) निम्नलिखित में से किन्हीं दो प्रश्नों के उत्तर 130 से 150 शब्दों में लिखिए। [10]

- उच्च माध्यमिक स्तर पर हिंदी भाषा अध्यापन के उद्देश्य लिखिए।
- आशय विश्लेषण का महत्त्व स्पष्ट कीजिए।
- हिंदी अध्ययन - अध्यापन के तकनीकी स्रोत।
- भाषा प्रयोगशाला का महत्त्व लिखिए।

Q1) Enlist the kinds of Sentences of English. Explain those with suitable examples. [15]

OR

What are the parts of speech? Explain any 4 of them with suitable examples.[15]

Q2) Answer the following: (any 3) [15]

- a) Describe an event of 'Women's Day'.
- b) Write an article on 'Social justice'.
- c) Prepare a speech as a chief guest for 'Teacher's Day' in your school.
- d) Draft one educational news.
- e) Write down a review on any book by your choice, written by an Indian author.

Q3) Do as directed. [10]

- a) Tom has _____ cat. (Rewrite the sentence by using an appropriate article)
- b) She is a doctor. (Add a question tag)
- c) We must have to clear picture in mind and must have the ability to adhere to that picture. (Use not only ..... but also)
- d) The interior _____ this house is mind-blowing.
(Rewrite the sentence by using an appropriate preposition.)
- e) Reporters write new reports. (Change the Voice)
- f) Rama Said, 'I must complete the assignment:
(Change into Indirect speech)
- g) Sachin Tendulkar is one of the greatest player of this century.
(Change the Degree)
- h) The principal found that I was not a graduate.
(Rewrite sentence framing 'Wh' question)
- i) I like to read science fiction.
(Change the affirmative sentence into negative)
- j) He entered the house. He saw a Cobra.
(Use 'No sooner ..... than')

Q4) Explain the nature and scope of English Subject. Write the correlation of English subject with other School subjects with suitable examples. [15]

OR

Explain the place of English in Secondary school curriculum. What qualities and competencies should English teacher possess? Illustrate [15]

Q5) Explain the concept, need and importance of learning resources. How will you use any learning resources in your daily teaching for English Subject? [15]

OR

Explain communicative approach in teaching of English with reference to the following points. [15]

- a) Concept.
- b) Features
- c) Merits
- d) Limitations
- e) Role of a teacher.

Q6) Answer the following: (any two) [10]

- a) Basic skills of English language.
- b) Language laboratory.
- c) Steps of teaching a prose lesson.
- d) Explain 1 method of teaching Grammar in English language.

→ → →

Q1) Explain the places of pronunciation of Sanskrit alphabets in detail. [15]

OR

What is the concept of Adjective? Explain the types of Adjectives in Sanskrit with examples.

Q2) Answer any three questions of the following : [15]

- Explain the syntax of सतिसप्तमी with examples.
- Explain the syntax of causal with examples.
- Explain अव्ययीभाव compound with examples.
- Explain तत्पुरुष compound with examples.
- Explain स्वर संधी with examples.

Q3) A) Recognize the forms: [5]

- यतते
- सुरैः
- प्रगतिः
- कथयस्व
- अभिज्ञानाय

B) Match the pairs: [5]

Group 'A'

Group 'B'

i) रामायणम्	अ) भासः
ii) महाभारतम्	ब) वाल्मीकिः
iii) मेघदूतम्	क) व्यासः
iv) मुद्राराक्षसम्	ड) कालिदासः
v) स्वप्नवासवदत्तम्	इ) विशाखदत्तः
	फ) अश्वघोषः

Q4) What are the objectives of Sanskrit Teaching at higher secondary level? Explain them in detail. **[15]**

OR

Explain the coordination of Sanskrit with other school subjects.

Q5) Explain the various teaching methods of Sanskrit Prose and Grammar. **[15]**

OR

Analyse the Sanskrit text book of 11th STD.

Q6) Answer any two questions of the following in brief. **[10]**

- a) Explain the place of Sanskrit subject in higher secondary level education
- b) Explain the characteristics of Sanskrit Teacher.
- c) Analyse the curriculum of Sanskrit at higher Secondary level.
- d) Explain the traditional sources of Sanskrit learning.

प्रश्न 1) संस्कृत भाषेतील वर्णांची उच्चारणस्थाने सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

विशेषण म्हणजे काय? संस्कृत भाषेतील विशेषणांचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [15]

अ) सतिसप्तमीची वाक्यरचना सोदाहरण स्पष्ट करा.

ब) प्रयोजक वाक्यरचना सोदाहरण स्पष्ट करा.

क) अव्ययीभाव समास सोदाहरण स्पष्ट करा.

ड) तत्पुरुष समास सोदाहरण स्पष्ट करा.

इ) स्वर संधी सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) रूपे ओळखा. [5]

i) यतते

ii) सुरैः

iii) प्रगतिः

iv) कथयस्व

v) अभिज्ञानाय

ब) जोड्या जुळवा : [5]

'अ' गट

'ब' गट

i) रामायणम्

अ) भासः

ii) महाभारतम्

ब) वाल्मीकिः

iii) मेघदूतम्

क) व्यासः

iv) मुद्राराक्षसम्

ड) कालिदासः

v) स्वप्नवासवदत्तम्

इ) विशाखदत्तः

फ) अश्वघोषः

प्रश्न 4) उच्चमाध्यमिक स्तरावरील संस्कृत अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती? सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संस्कृत विषयाचा अन्य विषयांसोबतचा समन्वय स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) संस्कृत पद्य व व्याकरण अध्यापनाच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा. [15]

किंवा

इ. 11 वी च्या संस्कृत पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [10]

अ) उच्च माध्यमिक स्तरावरील शिक्षणात संस्कृत विषयाचे स्थान स्पष्ट करा.

ब) संस्कृत विषयाच्या शिक्षकाची वैशिष्ट्ये लिहा.

क) उच्च माध्यमिक स्तरावरील संस्कृत अभ्यासक्रमाचे विश्लेषण करा.

ड) संस्कृत विषयाच्या अध्ययनाचे पारंपारिक स्रोत स्पष्ट करा.

Max. Marks : 80]

[10] سوال نمبر 1- (a) اُف یہ مہنگائی اس عنوان پر 250 الفاظ پر مشتمل مضمون لکھئے۔

[5] (b) صفت کی تعریف لکھئے۔ صفت کی قسمیں مع مثال واضح کیجئے۔

[10] (a) سوشل میڈیا 'رحمت یا رحمت' اس عنوان پر 250 الفاظ پر مشتمل مضمون لکھئے۔

[5] (b) تشبیہ و استعارہ کے فرق کی مع مثال واضح کیجئے۔

[15] سوال نمبر 2- مختصر جواب لکھئے۔ (کوئی تین)

(a) اردو ادب کے ادوار مع خصوصیات لکھئے۔

(b) دور وسطیٰ میں شاعری کی اہمیت پر روشنی ڈالئے۔

(c) پریم چند کی افسانہ نگاری کی خصوصیات لکھئے۔

(d) مرزا غالب کی طنز و مزاح نگاری پر روشنی ڈالئے۔

(e) میر تقی میر کے کلام کی خصوصیات لکھئے۔

[5] سوال نمبر 3- (a) جوڑیاں لگائیے۔

الف		ب
(i) احمد	(a)	مطلع
(ii) اردو ادب کے ادوار	(b)	۴ آ م
(iii) صفت عددی	(c)	مقطع
(iv) غزل کا پہلا شعر	(d)	تین
(v) رباعی	(e)	خدا کی تعریف
	(f)	چار مصرعوں والی نظم

[5]

(b) خانہ پری کیجئے۔

(i) قصیدہ.....کی ایک قسم ہے۔

(a) اصناف نثر (b) اصناف سخن

(c) مضمون نویسی (d) قواعد

(ii) کسی چیز کو مشابہ قرار دینا.....کہلاتا ہے۔

(a) تشبیہ (b) استعارہ

(c) صنائع بدائع (d) تلمیح

(iii) با معنی الفاظ کا مجموعہ.....کہلاتا ہے۔

(a) جملہ (b) فعل

(c) اسم (d) ضمیر

(iv) علامہ اقبال کو.....کہا جاتا ہے۔

(a) سرحد گاندھی (b) شاعر مشرق

(c) شاعر ہندوستان (d) قائد اعظم

(v) خط کی قسمیں.....ہے۔

(a) ایک (b) دو

(c) تین (d) چار

سوال نمبر 4۔ اعلیٰ ثانوی سطح پر اردو پڑھانے کے اغراض و مقاصد لکھئے۔ نصاب میں اردو کا مقام لکھئے اردو زبان کے فروغ کے لئے

[15]

آپ کن ہم نصابی سرگرمیوں کا انعقاد کرو گے۔

یا

درسی کتاب کیا ہے؟ درسی کتاب کا تجزیہ کیوں ضروری ہے۔ اردو کی معیاری کتاب کی تیاری کرتے وقت کن اصولوں کو

[15]

مد نظر رکھنا چاہئے۔

سوال نمبر 5۔ اعلیٰ ثانوی سطح پر مادری زبان اردو پڑھانے کے مختلف طریقہ تدریس تفصیل سے بیان کرتے ہوئے جماعت گیارہویں کی نظم کی تدریس کرتے وقت آپ کن طریقوں کو اپناؤ گے۔

[15]

یا

اردو معلم کی خصوصیات تفصیل سے لکھئے۔ ایک قابل و ذمہ دار معلم بننے اور پیشہ وارانہ ترقی کے لئے آپ کن اصولوں کو اپناؤ گے۔

[15]

سوال نمبر 6۔ کوئی دو کے جواب لکھئے۔

[10]

(a) اردو زبان بحیثیت مادری زبان کی تدریس کے مسائل

(b) اردو زبان کی ساخت

(c) اردو کی تدریس میں اکتسابی ذرائع کی اہمیت

(d) تدریس نظم کے طریقہ

Q1) Explain in detail Vedic culture with respect to following points. [15]

- a) Administration
- b) Economical life
- c) Social life.

OR

Explain the reasons and effects of the first world war in detail.

Q2) Answer in brief (Any three) [15]

- a) Explain the social functions of news papers.
- b) Challenges before democracy regarding inequality.
- c) Usability of electronic media.
- d) Importance of applied history.
- e) Functions of United nations.

Q3) A) Fill in the blanks. [5]

- i) The Chief Minister of the state is given Oath by_____ (Chief Justice, Commission, Sheriff, Governor)
- ii) The International Court of the UNO is at_____ city of Holand. (New York, Ankara, Hague, London)
- iii) Constitution of India was implemented from_____ (26 January 1950, 26 January 1949, 26 January 1947, 15 August 1947)
- iv) Montesquieu advocated the theory of _____. (Separation of Power, Democracy, Republic, Independence)
- v) Harappa Culture is Considered as _____ culture (Urban, Rural, Industrial, Democracy)

B) Match the pairs. [5]

‘A’ Group

‘B’ Group

i) Rousseau	a) Theory of Separation of Power
ii) Montesquieu	b) E-post
iii) James Watt	c) The Prophet of French revolution
iv) Lokmanya Tilak	d) First chief minister of the Samyukta Maharashtra.
v) Yashwantrao Charan	e) Innovation of steam engine
	f) Kesari and Maratha Newspaper

Q4) Explain the concept of content cum methodology. Explain with example how content cum methodology is useful to History teacher. [15]

OR

What is Historical research? Explain the need and importance of historical research regarding history subject.

Q5) What is mean by value? Explain activities for inculcation of any three values through teaching of history subject. [15]

OR

What is E-learning resources? Explain how will you use e-learning resources for effective history teaching with suitable examples.

Q6) Answer in brief (any two) [10]

- Explain the difference between syllabus and curriculum.
- Explain the principles of history teaching.
- Importance of remedial teaching for students quality development.
- Place of History subject on secondary level.

प्रश्न 1) वैदिक संस्कृती खालील मुद्द्यांच्या आधारे सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

- अ) प्रशासन
- ब) आर्थिक जीवन
- क) सामाजिक जीवन

किंवा

पहिल्या महायुद्धांची कारणे व परिणाम सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) वर्तमानपत्रांची सामाजिक कार्ये स्पष्ट करा.
- ब) लोकशाही समोरिल विषमतेचे आव्हान.
- क) विजाणूशास्त्रीय (electronic) माध्यमांची उपयुक्तता.
- ड) उपयोजित इतिहासाचे महत्त्व.
- इ) संयुक्त राष्ट्रसंघाची कार्ये

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- i) राज्याच्या मुख्यमंत्र्यांना शपथ ..... यांच्याकडून दिली जाते.
(मुख्य न्यायाधीश, राष्ट्रपती, राज्यपाल, शेरीफ)
- ii) संयुक्त राष्ट्रसंघाचे आंतरराष्ट्रीय न्यायालय हॉलंडमधील ..... या शहरी आहे.
(न्यूयॉर्क, अंकारा, हेग, लंडन)
- iii) भारतीय राज्यघटनेची अंमलबजावणी ..... पासून करण्यात आली.
(26 जानेवारी 1950, 26 जानेवारी 1949, 26 जानेवारी 1947, 15 ऑगस्ट 1947)
- iv) मॉन्टेस्क्यूने ..... सिद्धांत मांडला.
(सत्ता विभाजनाचा, लोकशाहीचा, प्रजासत्ताकाचा, स्वातंत्र्याचा)
- v) हडप्पा संस्कृती ही ..... संस्कृती होय.
(नागर, ग्रामीण, औद्योगिक, लोकशाही)

ब) योग्य जोड्या लावा :

[5]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

i) रूसो

अ) सत्ता विभाजनाचा सिद्धांत

ii) मॉन्टेस्क्यू

ब) ई-टपाल

iii) जेम्स वॉट

क) फ्रेंच राज्यक्रांतीचा उद्गाता

iv) लोकमान्य टिळक

ड) संयुक्त महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री

v) यशवंतराव चव्हाण

इ) बाष्पयंत्राचा शोध

फ) केसरी व मराठा वृत्तपत्र

प्रश्न 4) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची संकल्पना स्पष्ट करा. आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचा इतिहास शिक्षकास होणारा उपयोग सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

ऐतिहासिक संशोधन म्हणजे काय? इतिहास विषयातील ऐतिहासिक संशोधनाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) मूल्ये म्हणजे काय? इतिहास विषयाच्या अध्यापनातून कोणत्याही तीन मूल्यांच्या रूजवणूकीसाठी उपक्रम स्पष्ट करा. [15]

किंवा

ई-अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? इतिहास विषयाच्या अध्यापन परिणामकारक होण्यासाठी या अध्ययन स्रोतांचा वापर तुम्ही कसा कराल? सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) पाठ्यक्रम व अभ्यासक्रमातील फरक स्पष्ट करा.

ब) इतिहास अध्यापनाची तत्वे सोदाहरण स्पष्ट करा.

क) विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्ता विकासात उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्त्व.

ड) इतिहास विषयाचे माध्यमिक स्तरावरील स्थान.

- Q1)** a) Explain the Interior of earth with suitable diagram. [8]
b) Explain with suitable examples the factors affecting temperature. [7]

OR

- a) What is meant by Rain? Explain the convectional rain with suitable diagram. [8]
b) What is Earthquake? Explain effects of earthquake. [7]

- Q2)** Write short note answer type questions (Any Three) [15]

- a) What is Biodiversity? Explain its importance.
b) Write use of the contour maps.
c) Economic factors affecting migration. Explain it.
d) Effects of migration on population.
e) What items will you carry of field visit?

- Q3)** A) Fill in the blanks with correct option from bracket. [5]

- i) India's southernmost point is known as _____.
a) Lakshadweep   b) Kanyakumari
c) Indira point   d) Port Blair
- ii) Brazil is covered mainly by _____.
a) Highlands   b) Plains
c) Mountainous Region   d) Dissected hills
- iii) Lines that join places having equal temperatures are as known as _____.
a) Isobars   b) Isotherms
c) Isohyets   d) Tropical
- iv) Serving as a _____ is tertiary type of occupation
a) Bus conductor   b) Veterinary doctor
c) Brick kiln worker   d) Farmer
- v) Desert have _____ density of population.
a) High   b) Very high
c) Medium   d) Low

B) Match the following. [5]

'A' Column	'B' Column
i) Intensive agriculture	a) Fazenda
ii) Extensive agriculture	b) Rice mono culture
iii) Green Tea	c) Wheat mono culture
iv) Horticulture	d) Japan
v) Coffee cultivation in Brazil	e) Sugarcane
	f) Mediterranean canregion

Q4) Explain the steps of content analysis for the any one unit. Which points you will consider for content analysis. [15]

OR

Explain the importance and characteristics of the structure of Geography. As a Geography Teacher. How will you use the structure while teaching Geography? Explain with suitable examples.

Q5) Which are the method of teaching geography? Explain the merits and demerits of 'project method' As a teacher which projects you will organise for the students at secondary level? Explain with examples. [15]

OR

Explain the traditional learning resources of geography for learning and teaching? Explain qualities of Good Geography Teacher with examples.

Q6) Answer the following questions in short. (any two) [10]

- Explain the 'need of 'Geography Room'.
- Explain the concept of Geography.
- Explain any two core elements of teaching Geography with suitable examples.
- What is correlation? Explain correlation between the subject of Geography and History.

- प्रश्न 1) अ) पृथ्वीचे अंतरंग आकृतीसह स्पष्ट करा. [8]
 ब) तापमानावर परिणाम करणारे घटक उदाहरणासह स्पष्ट करा. [7]
 किंवा
 अ) पर्जन्य म्हणजे काय? आरोह पर्जन्य आकृतीसह स्पष्ट करा. [8]
 ब) भूकंप म्हणजे काय? भूकंपाचे परिणाम स्पष्ट करा. [7]
- प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [15]
 अ) जैवविविधता म्हणजे काय? तिचे महत्त्व स्पष्ट करा.
 ब) समोच्चता दर्शक नकाशाचा उपयोग लिहा.
 क) आर्थिक घटकांचा स्थलांतरावर होणारा परिणाम स्पष्ट करा.
 ड) स्थलांतरास कारणीभूत असणारे घटक सांगा.
 इ) क्षेत्रभेटीला जाताना कोणकोणती साधने सोबत घ्याल.
- प्रश्न 3) अ) कंसात दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडून विधाने पूर्ण करा. [5]
 i) भारताचे सर्वात दक्षिणेकडील टोक ..... नावाने ओळखले जाते.
 अ) लक्षद्वीप ब) कन्याकुमारी
 क) इंदिरा पॉईंट ड) पोर्टब्लेअर
 ii) ब्राझीलचा सर्वाधिक भूभाग ..... आहे.
 अ) उच्चभूमीचा ब) मैदानी
 क) पर्वतीय ड) विखंडीत टेकड्यांचा
 iii) समान तापमान असणाऱ्या ठिकाणांना जोडणाऱ्या रेषांना ..... रेषा असे म्हणतात.
 अ) समभार ब) समताप
 क) समपर्जन्य ड) विषुववृत्तीय
 iv) ..... ही नोकरी तृतीयक व्यवसायात मोडते.
 अ) बस कंडक्टर ब) पशुवैद्यक
 क) वीटभट्टी कामगार ड) शेतकरी
 v) वाळवंटी प्रदेशात लोकसंख्येची घनता ..... आढळते.
 अ) जास्त ब) खूप जास्त
 क) मध्यम ड) कमी

ब) खालील जोड्या जुळवा.

[5]

‘अ’ स्तंभ	‘ब’ स्तंभ
i) सखोल शेती	अ) फडेंदा
ii) विस्तृत शेती	ब) तांदुळ एक पीक
iii) ग्रीन टी	क) गहु एक पीक
iv) फलोद्यान शेती	ड) जपान
v) ब्राझील मधील कॉफी मळे	इ) ऊस
	फ) भूमध्य सागरीय प्रदेश

प्रश्न 4) आशय विश्लेषणाच्या पायऱ्या सांगून कोणत्याही एका घटकाचे आशय विश्लेषण करताना कोणकोणते मुद्दे विचारात घ्याल ? [15]

किंवा

भूगोल विषयाच्या संरचनेचे महत्त्व आणि वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. भूगोल विषय शिक्षक म्हणून त्या संरचने चा अध्यापनात कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) भूगोल अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या ? प्रकल्प पद्धतीचे गुण दोष स्पष्ट करा. एक भूगोल शिक्षक म्हणून तुमच्या विद्यार्थांसाठी माध्यमिक स्तरावर तुम्ही कोणत्या प्रकल्पांचे आयोजन कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भूगोल अध्ययन अध्यापनासाठीचे पारंपारिक अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा. चांगल्या भूगोल शिक्षकाची गुण वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

- भूगोल खोलीची गरज स्पष्ट करा.
- भूगोलाच्या संकल्पना स्पष्ट करा.
- भूगोल अध्यापनातील कोणतेही दोन गाभाघटक सोदाहरण स्पष्ट करा.
- समवाय म्हणजे काय ? ते सांगून भूगोलाचा इतिहास विषयाशी समवाय कसा साधाल ते स्पष्ट करा.

Q1) a) Explain any two chemical co-ordination in human and give two names & functions of hormones involved. [8]

b) Draw & describe the transportation system in plants. [7]

OR

a) Define the term tissue. Explain the concept of tissue culture with example. [7]

b) Explain with neat labelled diagram

i) Electric motor

ii) Galvanometer [8]

Q2) Answer the following (Any Three) [15]

a) Explain the structure of Modern periodic table.

b) Write difference between AC generator & DC generator

c) Mendeleev's periodic law.

d) What are Bacteriophages?

e) Why are mirrors fitted on-the outside of cars are convex?

Q3) A) Match the following. [4]

'A' Group

i) Fungi

ii) Protozoa

iii) Virus

iv) Algae

'B' Group

a) Chlorella

b) Bacteriophage

c) Candida

d) Amoeba

e) Prokaryotic

B) Choose the correct option. [6]

i) _____ was first person to use glass prisim to obtain Sun's spectrum

a) Einstein

b) Newton

c) Gallileo

d) Bohr

प्रश्न 1) अ) मानवी शरीरातील रासायनिक नियंत्रण कसे होते हे सांगून दोन (Coordination) संप्रेरकांची नावे व त्याचे कार्य विशद करा. [8]

ब) सुबक नामनिर्देशित आकृती काढून वनस्पतीमधील परिवहन कसे होते ते स्पष्ट करा. [7]

किंवा

अ) ऊती म्हणजे काय हे सांगून ऊती संवर्धन ही संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]

ब) नामनिर्देशित आकृत्या काढून स्पष्ट करा. [7]

i) विद्युतचलित्र

ii) गॅल्व्हॅनोमीटर

प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) आधुनिक आवर्तसारणीची रचना.

ब) फरक लिहा-प्रत्यावर्ती जनित्र आणि दिष्ट जनित्र.

क) मेंडेलीव्हचा आवर्ती नियम.

ड) विशद करा-बॅक्टेरिओफेज

इ) वाहनांच्या बाहेरच्या बाजूला बसलेला आरसा बहिर्वक्र का असतो.

प्रश्न 3) अ) जोड्या जुळवा. [4]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

i) कवक

अ) क्लोरेला

ii) प्रोटोजुआ

ब) बॅक्टेरियोफेज

iii) विषाणु

क) कॅन्डिडा

iv) शैवाल

ड) अमिबा

इ) आदिकेंद्रकी

Q1) Solve the following:

[15]

- Factorize:- $3x^2 - 13x + 12$
- Simplify :- $[\{66 - (13 + 14)\} \div 3] + 9$
- Divide the polynomial $x^3 - 64$ by $x - 4$ and write the answer in the form
Dividend = Divisor $\times$ Quotient + Remainder
- If $x \propto y$, When $x = 162$, $y = 9$. Find the value of x if $y = 14$
- Find the square root of 9801

OR

- Solve the quadratic equation
 $x^2 - 15x + 54 = 0$
- Simplify:-
 $105 - 45 \div 3 + 15 \times 2$
- Suresh and Ramesh together invested ₹1,44,000 in the ratio 4:5 and bought a plot of land. After some years they sold it at a profit of 20%. What is the profit of each of them?
- Which polynomial is to be subtracted from $x^2 + 13x + 7$ to get the polynomial $3x^2 + 5x - 4$?
- Find the value of $(105)^2$ by using formula

Q2) Attempt any three of the following

[15]

- Prove that : the sum of the measures of all angles of a triangle is 180° .
- Divide the line segment PQ of length 7.5 cm into 5 congruent parts.
- Find the value of the cylinder if the circumference of the cylinder is 132 cm and height is 25 cm.
- Find the compound interest on ₹ 3,000 for 2 years at 4% per annum.
- The marked price of a table is ₹ 3,000. Shopkeeper gave 12% discount on it. Find the total discount and selling price of the table.

Q3) Attempt the following

[10]

- a) If $2m + 7 = 9$ then find m
- b) If $7^6 \div 7^3 = 7^x$ then find the value of x .
- c) Write the formula to calculate area of square.
- d) What is the median of following data 75, 81, 87, 64, 55, 78, 70
- e) Solve $\sqrt[3]{729}$.
- f) Write the measure of supplementary angle of 45° angle.
- g) The cost of 30 meters of cloth is ₹ 420. What will be the cost of 48 meters of cloth.
- h) Define 'Circle'
- i) Solve: $(99)^2$
- j) Multiply : 11.1×1.1

Q4) Explain different methods of curriculum construction. Which of these methods is used while framing the curriculum of mathematics at secondary level. Justify your answer with suitable example. **[15]**

OR

What is correlation? What are its types? Explain correlation of Mathematics with Drawing & Science.

Q5) How will you use inductive-Deductive method for teaching "Area of triangle" Illustrate your answer with suitable examples. **[15]**

OR

Explain the importance of Mathematics laboratory. How will you use mathematics laboratory while teaching the unit "Types of angles".

Q6) Answer in short (any two)

[10]

- a) Write competencies of Mathematics teacher.
- b) Explain merits and demerits of experimental method.
- c) Explain the importance of mathematics at higher secondary level.
- d) Write merits and demerits of '5E' model.

प्रश्न 1) पुढील उदाहरणे सोडवा.

[15]

अ) अवयव पाडा : $3x^2 - 13x + 12$

ब) सोडवा : $[\{66 - (13 + 14)\} \div 3] + 9$

क) बहुपदी $x^3 - 64$ ला $x - 4$ ने भागा आणि उत्तर भाज्य = भाजक $\times$ भागाकार + बाकी असे लिहा.

ड) जर $x \propto y$, जेव्हा $x = 162$, $y = 9$ तर $y = 14$ असताना x ची किंमत काढा.

इ) 9801 चे वर्गमूल काढा.

किंवा

अ) वर्गसमीकरण सोडवा

$$x^2 - 15x + 54 = 0$$

ब) सोडवा :

$$105 - 45 \div 3 + 15 \times 2$$

क) सुरेश आणि रमेश यांनी मिळून 4:5 या प्रमाणात ₹1,44,000 गुंतवून जमीनीचा एक तुकडा विकत घेतला. काही वर्षांनी त्यांनी 20% नफ्याने तो विकला. प्रत्येकाला किती नफा झाला?

ड) $x^2 + 13x + 7$ यातून कोणती बहुपदी वजा केली असता $3x^2 + 5x - 4$ ही बहुपदी मिळेल?

इ) सूत्राचा वापर करून $(105)^2$ ची किंमत काढा.

प्रश्न 2) पुढीलपैकी तीन प्रश्न सोडवा. [15]

- अ) सिद्ध करा: त्रिकोणाच्या सर्व कोनांच्या मापांची बेरीज 180° असते.
- ब) 7.5 सेमी रेषाखंडाचे 5 समान भागात विभाजन करा.
- क) एका वृत्तचितीच्या पायाचा परीघ 132 सेमी असून त्याची उंची 25 सेमी आहे, तर त्या वृत्तचितीचे घनफळ किती?
- ड) ₹3,000 वर 2 वर्षांसाठी 4% वार्षिक दराने चक्रवाढ व्याज काढा.
- इ) एका टेबलची छापील किंमत ₹3,000 आहे. दुकानदार त्यावर 12% सूट देतो. एकूण सूट आणि टेबलाची विक्री किंमत काढा.

प्रश्न 3) पुढील उदाहरणे सोडवा. [10]

- अ) जर $2m + 7 = 9$ तर m ची किंमत काढा.
- ब) जर $7^6 \div 7^3 = 7^x$ तर x ची किंमत काढा.
- क) चौरसाचे क्षेत्रफळ काढण्याचे सूत्र लिहा.
- ड) खालील आधारसामुग्रीचा मध्यांक किती आहे?
75, 81, 87, 64, 55, 78, 70
- इ) सोडवा :
 $\sqrt[3]{729}$
- फ) 45° कोनाच्या पूरककोनाचे माप लिहा.
- य) 30 मीटर कापडाची किंमत ₹420 आहे. 48 मीटर कापडाची किंमत किती असेल?
- र) व्याख्या लिहा. वर्तुळ
- ल) सोडवा : $(99)^2$
- व) गुणाकार करा :
 11.1×1.1

प्रश्न 4) अभ्यासक्रम रचनेच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तराचा अभ्यासक्रम तयार करत असताना यापैकी कोणती पद्धती वापरली आहे. योग्य उदाहरणांच्या साहाय्याने तुमच्या उत्तराचे समर्थन करा.

[15]

किंवा

समवाय म्हणजे काय? समवायाचे प्रकार कोणते? गणित विषयाच्या चित्रकला व विज्ञान विषयाशी असणारा समवाय स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) 'त्रिकोणाचे क्षेत्रफळ' शिकविताना उद्गामी-अवगामी पद्धती कशा प्रकारे वापराल? तुमचे उत्तर सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

गणित प्रयोगशाळेचे महत्त्व स्पष्ट करा. 'कोनांचे प्रकार' या घटकाच्या अध्यापनासाठी तुम्ही प्रयोगशाळेचा वापर कसा कराल?

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) गणित शिक्षकाच्या क्षमता लिहा.
- ब) प्रायोगिक पद्धतीचे गुण व दोष स्पष्ट करा.
- क) उच्च माध्यमिक स्तरावरील गणिताचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- ड) '5E' प्रतिमानाचे गुण व दोष लिहा.

Q1) What is Economics? Explain the basic concept of economics. **[15]**

OR

What is micro Economics? Explain the characteristics and various concept of micro Economics.

Q2) Write short note on the following (Any Three) **[15]**

- a) Explain the nature of Economics.
- b) Explain the characteristics of macro economics.
- c) Explain the modern sources of income.
- d) Explain the types of Economics.
- e) Explain the types of Utility.

Q3) A) Choose the correct alternatives & Complete the sentences. **[5]**

- i) Economics is a _____ science.
  - a) Social
  - b) Economic
  - c) Applicable
  - d) Public
- ii) Human needs are _____
  - a) Personal
  - b) Limited
  - b) Unlimited
  - d) Universal
- iii) Which of the following is not a type of budget.
  - a) Surplus budget
  - b) Balanced budget
  - c) Deficit budget
  - d) Imbalanced budget
- iv) Utility is studied in _____ Economics.
  - a) Micro Economics
  - b) Macro Economics
  - c) Industrial Economics
  - d) Business Economics
- v) In macro Economics _____ is Studied
  - a) National Income
  - b) Money
  - c) Budget
  - d) All above

- B) Match the following: [5]
Group 'A'	Group 'B'
i) Welfare Economics	a) Micro Economics
ii) Small study	b) Macro Economics
iii) Utility	c) Dr. Adam Smith.
iv) Monopolistic competition	d) Relative, irrelative.
v) Demand	e) Dr. Marshall
	f) Different Goods.
	g) Money backs up desire.

Q4) What is Structure? Explain the structure of the subject Economics [15]
OR

What is meant by syllabus. Explain the various methods of Constructing the syllabus with suitable examples.

Q5) Which teaching methods are used in economics? Explain the project method with the help of following points. [15]

- Steps project method.
- Role of teacher.
- Merits & demerits

OR

What is learning resources? Explain the needs and importance of traditional learning resources.

Q6) Write short notes on the following: (any two) [10]

- Explain the objectives of teaching economics.
- Write correlation of economics subjects with any two school subjects with examples.
- Explain the advantages of field visit.
- Explain the qualities of a good economic teacher.

प्रश्न 1) अर्थशास्त्र म्हणजे काय? अर्थशास्त्राच्या मुलभूत संकल्पना सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सूक्ष्म अर्थशास्त्र म्हणजे काय? सूक्ष्म अर्थशास्त्राची वैशिष्ट्ये सांगून विविध संकल्पना स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) टिपा लिहा (कोणत्याही तीन) [15]

- अ) अर्थशास्त्राचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- ब) समग्र अर्थशास्त्राची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- क) उत्पन्नाचे आधुनिक स्रोत स्पष्ट करा.
- ड) अर्थशास्त्राचे प्रकार स्पष्ट करा.
- इ) उपयोगितेचे विविध प्रकार स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) कंसातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [5]

i) अर्थशास्त्र हे एक ..... शास्त्र आहे.

- अ) सामाजिक
- ब) आर्थिक
- क) उपयोजनात्मक
- ड) सार्वजनिक

ii) मानवी गरजा या ..... आहेत.

- अ) वैयक्तिक
- ब) मर्यादित
- क) अमर्यादित
- ड) सार्वत्रिक

iii) खालीलपैकी कोणता अर्थसंकल्पाचा प्रकार नाही.

- अ) शिलकीचा अर्थसंकल्प
- ब) समतोल अर्थसंकल्प
- क) तुटीचा अर्थसंकल्प
- ड) असमतोल अर्थसंकल्प

iv) उपयोगितेचा अभ्यास ..... अर्थशास्त्रात केला जातो.

- अ) सूक्ष्म अर्थशास्त्रात
- ब) स्थूल अर्थशास्त्रात
- क) औद्योगिक अर्थशास्त्रात
- ड) व्यावसायिक अर्थशास्त्रात

v) समग्रलक्षी अर्थशास्त्रात ..... याचा अभ्यास केला जातो.

- अ) राष्ट्रीय उत्पन्न
- ब) पैसा
- क) अर्थसंकल्प
- ड) वरील सर्व

ब) जोड्या जुळवा.

[5]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

i) कल्याणाचे अर्थशास्त्र

अ) सूक्ष्म अर्थशास्त्र

ii) लहान घटकाचा अभ्यास

ब) समग्र अर्थशास्त्र

iii) उपयोगिता

क) अँडम स्मिथ

iv) मत्तेदारीयुक्त स्पर्धा

ड) सापेक्ष, निरपेक्ष

v) मागणी

इ) डॉ. मार्शल

फ) विविध वस्तुंचा समावेश

य) इच्छेला पैशाचे पाठबळ

प्रश्न 4) संरचना म्हणजे काय? अर्थशास्त्र विषयाची संरचना स्पष्ट करा.

[15]

किंवा

पाठ्यक्रम म्हणजे काय? पाठ्यक्रम रचनेच्या विविध पद्धती उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) अर्थशास्त्र अध्यापनात कोणकोणत्या अध्यापन पद्धती वापरल्या जातात? प्रकल्प पद्धतीचे स्पष्टीकरण खाली दिलेल्या मुद्यांना अनुसरण करा. [15]

अ) प्रकल्प पद्धतीच्या पायऱ्या

ब) शिक्षकाची भूमिका

क) गुण-दोष

किंवा

अध्ययन संसाधने म्हणजे काय? पारंपारिक अध्ययन संसाधनाची गरज व महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा.

[10]

अ) अर्थशास्त्र अध्यापनाची उद्दिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ब) अर्थशास्त्र विषयाच्या कोणत्याही दोन शालेय विषयांशी असणारा समवाय सोदाहरण लिहा.

क) क्षेत्रभेट पद्धतीचे फायदे स्पष्ट करा.

ड) चांगल्या अर्थशास्त्र शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

Total No. of Questions : 6]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :80

Q1) What is computer? Explain the type of computer. Explain in details output devices of computer. [15]

OR

Explain the concept of application software with its types. How will you use Ms-Power point for effective teaching? Explain with suitable examples.

Q2) Answer in brief (Any three) [15]

- a) Write educational usage of blog.
- b) Explain the concept of WWW (World Wide Web)
- c) Explain in details morals and ethics of using internet.
- d) Explain importance of netiquettes.
- e) Explain concept of Computer lab and give it's requirements.

Q3) A) Fill in the blanks with correct option from bracket. [5]

- i) 1024 MB=_____ GB
(1, 1024, 1001, 2)
- ii) RAM means _____
(Random Aided Memory, Range Access Memory. Random Access Memory, Range Access Merit)
- iii) _____ is an input device
(Hard disk, 'Joystick, Monitor, printer)
- iv) Ctrl+C is used to _____
(Copy, cut, select, save)
- v) Common symbol of email is _____
(@, www, Yahoo, Gmail)

B) Give the full forms of the following. [5]

- i) HTTP
- ii) WAN
- iii) ROM
- iv) MODEM
- v) ICT

Q4) Explain need and importance of content analysis. Analyse the content “Input devices’ with following points. **[15]**

- a) Objectives
- b) Sub points
- c) Concepts
- d) Facts
- e) Cause and effect.

OR

Give difference between curriculum and syllabus. Write the characteristics of good textbook.

Q5) Explain experimental method of teaching ICT with following points. **[15]**

- a) Concept
- b) Features
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Educational implication.

OR

Explain ‘blended learning approach of ICT with following points.

- a) Concept
- b) Features
- c) Merits
- d) Limitations
- e) Educational implication

Q6) Answer the following questions in brief. (any two) **[10]**

- a) Concept of Computer assisted Instruction.
- b) Explain learning resources in ICT.
- c) Concept of project based learning.
- d) How will you use ICT for students from deprived community.

Total No. of Questions : 6]

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) संगणक म्हणजे काय? संगणकाचे प्रकार स्पष्ट करा. संगणकाची बहिर्गमन साधने सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

ऑप्लिकेशन सॉफ्टवेअरची संकल्पना आणि त्याचे प्रकार स्पष्ट करा. प्रभावी अध्यापनासाठी एम. एस. पॉवर पॉइंटचा वापर तुम्ही कसा कराल? ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) ब्लॉगचा शैक्षणिक उपयोग लिहा.
- ब) WWW ची संकल्पना स्पष्ट करा.
- क) आंतरजाळ वापराची नीतीतत्त्वे सविस्तर स्पष्ट करा.
- ड) शिष्टाचाराचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- इ) संगणक प्रयोग शाळेची संकल्पना व आवश्यकता स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) दिलेल्या पर्यायातून योग्य पर्याय निवडून खालील रिकाम्या जागा भरा. [5]

i) 1024 एम बी = ... जी. बी.

(1, 1024, 1001, 2)

ii) रॅम (RAM) म्हणजे .....

(Random Aided Memory, Range Access Memory, Random Access Memory, Range Access Merit)

iii) ..... हे आवक उपकरण आहे.

(Hard disk, Joystick, Monitor, Printer)

- iv) Ctrl + C चा वापर .....
(copy, cut, select, save)
v) ई मेलचे ..... हे सामान्य चिन्ह आहे.
(@, www, yahoo, Gmail)

- ब) खालील संज्ञाचे पुर्णरूप लिहा. [5]
i) HTTP
ii) WAN
iii) ROM
iv) MODEM
v) ICT

प्रश्न 4) आशय विश्लेषणाची गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. खालील मुद्द्यांसह 'आवक उपकरणे' सामग्रीचे विश्लेषण करा. [15]

- अ) उद्दिष्ट्ये
ब) उपबिंदु
क) संकल्पना
ड) तथ्य
इ) काटके आणि परिणाम

किंवा

पाठ्यक्रम आणि अभ्यासक्रम यात फरक सांगा. चांगल्या पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये लिहा.

प्रश्न 5) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान शिकवण्यासाठी प्रयोगिक पद्धत खालील मुद्द्यांसह स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
ब) वैशिष्ट्ये
क) फायदे
ड) मर्यादा
इ) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

माहिती आणि संप्रेषण विषय अध्यापनाची मिश्र अध्यापन पद्धती दृष्टीकोन खालील मुद्द्यांच्या
आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) गुण
- ड) मर्यादा
- इ) शैक्षणिक उपयोजन

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- अ) संगणक सहाय्यक निर्देशांची संकल्पना स्पष्ट करा.
- ब) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानातील अध्यापन संसाधने स्पष्ट करा.
- क) प्रकल्प आधारित शिक्षणाची संकल्पना.
- ड) शिक्षणापासून वंचित असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर
तुम्ही कसा कराल.

Q.1. Ein guter Lehrer / eine gute Lehrerin muss Sprachspiele im DaF Unterricht einsetzen. Bist du damit verstanden? Welche Spiele würdest du in dem Unterricht verwenden? Warum? (15)

Oder

Was verstehst du unter Wechselpräpositionen? Erkläre mit Beispielen. Du kannst auch dafür zeichnen. (15)

Q .2. Beantworte (Nur drei) (15)

1. Schreibe über deine Stadt. Die folgenden Punkte helfen dir. Geographische Lage, das Wetter, Sehenswürdigkeiten, Unterhaltungsmöglichkeiten usw..
2. Schreib etwas über deine Freundin - Alter, Aussehen, Beruf, Hobbys
3. Du bist unterwegs. Eine fremde Person fragt nach dem Weg zum Hauptbahnhof,. Beschreib den Weg. Was alles sieht er unterwegs?
4. Du und deine Freunde planen einen Filmabend. Schreibe einen Dialog zwischen den Freunden und diskutiere über Tag, Zeit, Kinokarte und einen Kaffee nach dem Film.
5. Dein Chef, Herr Ludwig, hat bald Geburtstag. Er hat dich eine Einladung zu seiner Feier geschickt. Schreibe Herrn Lehmann eine E-Mail:
  - Bedanke dich
  - Informiere, dass du jemanden mitbringst.
  - Frage nach dem Weg.

Q.3. Grammatik (10)

1. He works as a secretary in this company. : (Übersetze ins Deutsch.)
2. Stefanie ist froh. Sie hat jetzt eine gute Stelle. (Verbinde die Sätze)
3. Der neu__ Tisch steht neben dem breit___ Schrank. (Ergänze die richtigen Adjektivendungen)
4. Du kannst dein Fahrrad _____ d ____ Haus parken. Es gibt viel Platz da.(Ergänze die richtige Präposition und Artikel)

5. Es ist jetzt viertel nach sieben. (Bilde Frage)
6. Mein Bruder muss jeden Tag zu Fuß gehen.
Es wäre besser, wenn _____. (ein Motorrad haben) (Bilde Konjunktiv II)
7. Angela hilft ihrer Mutter beim Haushalt. (Bilde den Satz im Perfekt)
8. Hast du meine Geldtasche gefunden? Ja, _____ liegt in der Schublade.
(Ergänze die Personalpronomen)
9. Was passt?
1. September, März: Monate, Samstag, Mittwoch: _____
2. Geld wechseln : Bank, Hustensaft kaufen : _____
10. Was passt nicht?
1. Schnee, Energiequelle, Regenbogen, Donner
2. Fernglas, Busreise, Kreuzfahrt, Zugreise

Q.4. Explain Nature, scope and importance of German as a foreign language (15)

OR

With reference to New Education Policy, how German would help the students as a skill? (15)

Q.5. According to you what is the ideal method of teaching German in an offline class. Explain the need of language laboratory. (15)

OR

Explain the place of German in secondary school curriculum. What qualities and competencies should a German teacher possess. (15)

Q.6. Write short notes (any two): (10)

1. An ideal German Textbook
2. Relationship of German with other school subjects.
3. Challenges faced in inclusive education by German teachers.
4. Online resources for a German class

GERMAN

[Max. Marks :80

Q.1. Ein guter Lehrer / eine gute Lehrerin muss Sprachspiele im DaF Unterricht einsetzen. Bist du damit verstanden? Welche Spiele würdest du in dem Unterricht verwenden? Warum? (15)

Oder

Was verstehst du unter Wechselpräpositionen? Erkläre mit Beispielen. Du kannst auch dafür zeichnen. (15)

Q .2. Beantworte (Nur drei) (15)

1. Schreibe über deine Stadt. Die folgenden Punkte helfen dir. Geographische Lage, das Wetter, Sehenswürdigkeiten, Unterhaltungsmöglichkeiten usw..
2. Schreib etwas über deine Freundin - Alter, Aussehen, Beruf, Hobbys
3. Du bist unterwegs. Eine fremde Person fragt nach dem Weg zum Hauptbahnhof,. Beschreib den Weg. Was alles sieht er unterwegs?
4. Du und deine Freunde planen einen Filmabend. Schreibe einen Dialog zwischen den Freunden und diskutiere über Tag, Zeit, Kinokarte und einen Kaffee nach dem Film.
5. Dein Chef, Herr Ludwig, hat bald Geburtstag. Er hat dich eine Einladung zu seiner Feier geschickt. Schreibe Herrn Lehmann eine E-Mail:
  - Bedanke dich
  - Informiere, dass du jemanden mitbringst.
  - Frage nach dem Weg.

Q.3. Grammatik (10)

1. He works as a secretary in this company. : (Translate in German.)
2. Stefanie ist froh. Sie hat jetzt eine gute Stelle. (Join the sentences)
3. Der neu__ Tisch steht neben dem breit__ Schrank. (Fill up the correct adjective endings)
4. Du kannst dein Fahrrad _____ d _____ Haus parken. Es gibt viel Platz da.(Fill in the blanks with Preposition und Article)

5. Es ist jetzt viertel nach sieben. (Form a question)
6. Mein Bruder muss jeden Tag zu Fuß gehen.
Es wäre besser, wenn _____. (ein Motorrad haben) (Form Conjunctive II)
7. Angela hilft ihrer Mutter beim Haushalt. (Change the sentence into present perfect tense)
8. Hast du meine Geldtasche gefunden? Ja, _____ liegt in der Schublade.
(Fill up the correct personal pronoun)
9. Write the corelation
1. September, März: Monate, Samstag, Mittwoch: _____
  2. Geld wechseln : Bank, Hustensaft kaufen : _____
10. Find odd man out
1. Schnee, Energiequelle, Regenbogen, Donner
  2. Fernglas, Busreise, Kreuzfahrt, Zugreise

Q.4. Explain Nature, scope and importance of German as a foreign language **(15)**

OR

With reference to New Education Policy, how German would help the students as a skill? **(15)**

Q.5. According to you what is the ideal method of teaching German in an offline class. Explain the need of language laboratory. **(15)**

OR

Explain the place of German in secondary school curriculum. What qualities and competencies should a German teacher possess. **(15)**

Q.6. Write short notes (any two): **(10)**

1. An ideal German Textbook
2. Relationship of German with other school subjects.
3. Challenges faced in inclusive education by German teachers.
4. Online resources for a German class

Q.1. Quels sont les points de ponctuations utilisés en français ? Élaborez avec deux exemples pour chaque ponctuation. (15)

OU

Quels sont les pronoms personnels qu'on enseigne dans la classe XI et XII ? Expliquez avec des exemples.

Q .2. Répondez aux questions suivantes en 150-175 mots (3 au choix): (15)

1. Décrivez les saisons en France – le temps, les activités, les vêtements qu'on porte...
2. Décrivez la vie d'un jeune indien dans un blog- les études, les loisirs, les sports, la famille. . .
3. Ira va bientôt avoir ses examens de la classe XII. Elle envoie un mél à sa cousine, Amiya, qui prépare les mêmes examens. Elle lui parle de la carrière qu'elle, Ira va choisir. Elle demande le choix de carrière que sa cousine va choisir aussi.
4. Aïsha, une jeune Marocaine est allée dans un grand magasin. Elle décrit ce magasin, les rayons différents, les achats dans un mél à sa sœur. Écrivez ce mél.
5. Neel a visité la ville de Paris avec ses amis. Il le décrit dans un blog pour le magazine de son lycée. Écrivez ce blog.

Q.3. *فعلات ماضية بسيطة* Faites selon les consignes: (10)

1. Mettez au pluriel :

L'étudiant algérien mange au restaurant ce soir.

2. Remplacez le nom par le pronom qui convient :

Les touristes visitent le vieux château demain.

3. Transformez l'adjectif entre parenthèses en adverbe convenable :

Les étudiants écoutent le professeur avec patience.

4. Mettez le verbe entre parenthèses au temps qui convient :

Si j'(avoir) de l'argent, j'irais en France.

5. Complétez avec un pronom relatif qui convient :

Les montagnes _____ nous voyons sont les Alpes.

6. Répondez à l'affirmatif :

Tu ne viens pas au cinéma ce soir ?

7. Mettez le verbe entre parenthèses au temps indiqué :

(Lire – passé composé) – vous ce livre ?

8. Complétez avec quel, quelle, quels, quelles :

_____ sont les grandes villes de la France?

9. Mettez au féminin :

Le directeur est arrivé.

10. Complétez avec l'adjectif démonstratif qui convient :

Il aime bien _____ chocolats.

Q.4. What is the Communicative approach in teaching of French? What are its advantages and disadvantages? (15)

OR

Which technology based learning resources are useful in teaching French? (15)

Q.5. Explain the concept, the need and the importance of teaching aids in teaching of French. (15)

OR

What are the criteria of a good French textbook? How will you evaluate the STD XI

Textbook in brief? (15)

Q.6. Write short notes (any two):

(10)

1. The technic of group work in French class.
2. The direct approach of teaching French.
3. The types of creative writing in class of French as a foreign language for std XI and XII.
4. The place of French in Secondary and Higher Secondary School.

Total No. of Questions : 6]

ENGLISH VERSION

FRENCH

[Max. Marks :80

Q.1. What are the punctuation marks used in French ? Elaborate with two examples each. (15)

OU

Which are the personal pronouns taught in STD XI and XII ? Explain with examples.

Q .2. Answer the following in 150-175 words. (any 3): (15)

1. Describe the seasons in France in a blog - the weather, les activities, clothes worn...
2. Describe the life of a young Indian in a blog - studies, hobbies, sports, la family. . .
3. Ira is soon going to appear for her Std XII exams. She sends a mail to her cousin, Amiya who is also preparing for the same exams. She writes about her career choices and asks her cousin about her career choices.
4. Aïsha, a young Moroccan went to a departmental store. She describes the store, different departments, her shopping... in a mail to her sister. Write this mail.
5. Neel visited Paris with his friends. He describes it in a blog for his college magazine. Write this blog.

Q.3. Do as directed: (10)

1. Put into plural :

L'étudiant algérien mange au restaurant ce soir.

2. Replace the noun with the suitable pronoun :

Les touristes visitent le vieux château demain.

3. Transform the adjective in the suitable adverb:

Les étudiants écoutent le professeur avec patience.

4. Put the verb in brackets in the correct tense :

Si j'(avoir) de l'argent, j'irais en France.

5. Complete with the correct relative pronoun :

Les montagnes ____ nous voyons sont les Alpes.

6. Answer in the affirmative :

Tu ne viens pas au cinéma ce soir ?

7. Put the verb in brackets in the given tense :

(Lire – passé composé) – vous ce livre ?

8. Complete with quel, quelle, quels, quelles :

_____ sont les grandes villes de la France?

9. Put into feminine :

Le directeur est arrivé.

10. Complete with the correct demonstrative adjective:

Il aime bien _____ chocolats.

Q.4. What is the Communicative approach in teaching of French? What are its advantages and disadvantages? **(15)**

OR

Which technology based learning resources are useful in teaching French? **(15)**

Q.5. Explain the concept, the need and the importance of teaching aids in teaching of French. **(15)**

OR

What are the criteria of a good French textbook? How will you evaluate the STD XI textbook? Describe in brief. **(15)**

Q.6. Write short notes (any two):

(10)

1. The technic of group work in French class.
2. The direct approach of teaching French.
3. The types of creative writing in class of French as a foreign language for std XI and XII.
4. The place of French in Secondary and Higher Secondary School.

Total No. of Questions : 6]

JAPANESE

[Max. Marks :80

問題 1 A. 次の中から 1 つ選んで 300 字で書きなさい。(10Marks)

1. 母 2. 父

問題 1 B. 手紙を書く (5Marks)

私は日本の友達に会います。彼がいつ、どこでアメリカに行くかを告げる手紙。

OR

問題 1 A. 次の中から 1 つ選んで記入してください。(10Marks)

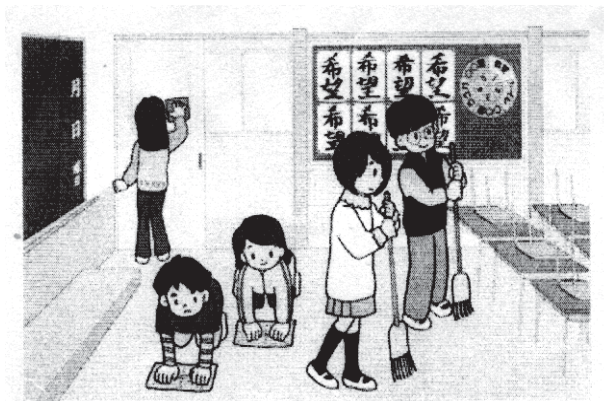
1. 毎年恒例の日 2. 体育の日

問題 1 B. 次の手紙を書いてください。(05 Marks)

休暇については手紙でお知らせください。

問題 2 A. つぎの しつもんにかたえなさい。(ANY3) (15 Marks)

1. 日本のしんかんせんについてともだちとの かいわを つくってください。
2. 下の えを みて、せつめい しなさい。

3. つぎの にほんごの ぶんを えいごに しなさい。

インドの外国語の中で、インドの日本語クラスは最も人気のあるものの1つです。範囲は計り知れません。旅行および観光セクター、輸出業者、商取引、企業、産業施設、大使館、および語学専門家の外交使節団に機会があります。

4. つぎのえいごの文を日本語になおしなさい。 .

1. I love Japanese language.

2. There are some similarities in English and Japanese languages.

3. Japanese is spoken as a native language by about 128 million people.

4. The Japanese writing system combines Chinese characters, known as kanji.

5. Japan is known for everything from onsen hotprings and kabuki baths

5. あなたのしゅみについてかきなさい。

問題3 : 空欄を埋める(10 marks)

1) ソニー: ____.

マイケル氏: ようこそ。

1. いかない
2. いただきます
3. おめでとう
4. ありがとう

2) 私の好きな鳥は____です。

1. うさぎ
2. オクラ
3. スイカ
4. 孔雀

3) 明後日は……………

1. 今日

2. 明日
3. 昨日
4. A、B、C

4) インドの___にあるカシミールは寒い場所です。

1. 東
2. 西
3. 南
4. 北

5. 寺田：今日は日曜日です。昨日は何の日？

山川氏：……………だった。

1. 月曜日
2. 土曜日
3. 水曜日。
4. 金曜日。

6. あさひは午前 9 時 30 分にクラスに来て、

彼は今日 30 分遅れて来た。

朝日先生は今日何時に授業に来なければなりませんでしたか。

1. 8:50
2. 9:00
3. 9:10
4. 9:20

7. ンゴとオレンジは……………

1. 花
2. 野菜
3. フルーツ
4. これらのどれも

8. バラが一番好き……………

1. 花
2. 野菜
3. フルーツ
4. これらのどれも

9) みかんが やつと りんごが むつつ あります。
ぜんぶで _____ です。

1. じゅういち
2. じゅう
3. ななつ
4. じゅうよん

10. 信濃は日本の有名な……………です。

1. 湖
2. 海
3. 川
4. これらのどれも

Q.4 Explain Nature and place of Japanese subject in school curriculum. Write down the correlation of subject 'Japanese' with other school subjects with suitable examples. 15

OR

Q4. Write down the importance of 'Japanese' as a foreign language. What are the qualities and competencies of Japanese teacher for teaching Japanese as subject? 15

Q.5 Explain 'Communicative Approach' of Japanese with reference to the following points: a. Concept, b. Features, c. Merits, d. Limitations, e. Role of a teacher 15

OR

Q.5 Write down the concept, need and importance of learning resources. How will you use any two learning resources in your daily teaching for 'Japanese' subject. 15

Q 6. Write Short Notes (Any 2)

10

- a) Language Laboratory
- b) Basic skills of Japanese Language .
- c) Explain one method of teaching grammar of 'Japanese' language.
- d) Steps of teaching a prose of Japanese lesson.

Total No. of Questions : 6]

ENGLISH VERSION

JAPANESE

[Max. Marks :80

問題 1 A. 次の中から 1 つ選んで 300 字で書きなさい。 (10Marks)

1. 母 2. 父

Q. 1A. Choose one from the following and write it in 300 characters. (10 Marks)

1. Mother 2. Father

問題 1 B. 手紙を書く (5Marks)

私は日本の友達に会います。彼がいつ、どこでアメリカに行くかを告げる手紙。

Q. 1B. Write a letter (5Marks)

I will meet my Japanese friends. A letter telling when and where he is going to America.

OR

問題 1 A. 次の中から 1 つ選んで記入してください。 (10Marks)

1. 毎年恒例の日 2. 体育の日

Q 1A. Please select one from the following and fill it in. (10 Marks)

1. Annual Day 2. Sports Day

問題 1 B. 次の手紙を書いてください。 (05 Marks)

休暇については手紙でお知らせください。

Q 1B. Please write the following letter. (05 Marks)

Please let us know about your vacation by letter.

問題 2 A. つぎの しつもん にこたえなさい。 (ANY3) (15 Marks)

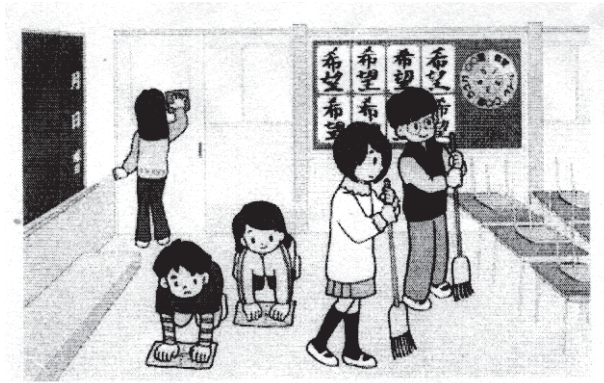
Q 2A. Answer the following questions. (ANY3) (15 Marks)

.1. 日本のしんかんせんについてともだちとの かいわを つくってください。

1. Create a conversation with your friends about Japanese culture

2. 下の えをみて、せつめいしなさい。
2. Look at the picture below and explain.

3. つぎの にほんごの ぶんを えいごに しなさい。

3. Convert the following Japanese text into English.

インドの外国語の中で、インドの日本語クラスは最も人気のあるものの1つです。範囲は計り知れません。旅行および観光セクター、輸出業者、商取引、企業、産業施設、大使館、および語学専門家の外交使節団に機会があります。

4. つぎのえいごの文を日本語になおしなさい。

4. Translate the following English sentences into Japanese. .

1. I love Japanese language.
2. There are some similarities in English and Japanese languages.
3. Japanese is spoken as a native language by about 128 million people.
4. The Japanese writing system combines Chinese characters, known as kanji.
3. Japan is known for everything from onsen hotprings and kabuki baths .

5. あなたのしゅみについてかきなさい。

5. Write about your hobby.

問題 3 : 空欄を埋める (10 marks)

Q 3: Fill in the blanks (10 marks)

1) ソニー: ____.
マイケル氏: ようこそ。

1. いらない
2. いただきます
3. おめでとう
4. ありがとう

2) 私の好きな鳥は____です。

1. うさぎ
2. オクラ
3. スイカ
4. 孔雀

3) 明後日は……………

1. 今日
2. 明日
3. 昨日
4. A、B、C

4) インドの____にあるカシミールは寒い場所です。

1. 東
2. 西
3. 南
4. 北

5. 寺田: 今日は日曜日です。昨日は何の日?

山川氏: ……………だった。

1. 月曜日
2. 土曜日
3. 水曜日。
4. 金曜日。

6. あさひは午前9時30分にクラスに来て、

彼は今日30分遅れて来た。

朝日先生は今日何時に授業に来なければなりませんでしたか。

1. 8:50

2. 9:00
3. 9:10
4. 9:20

7.リンゴとオレンジは.....

1. 花
2. 野菜
3. フルーツ
4. これらのどれも

8.バラが一番好き.....

1. 花
2. 野菜
3. フルーツ
4. これらのどれも

9.みかんが やつと りんごが むつつ あります。
ぜんぶで _____です。

1. じゅういち
2. じゅう
3. ななつ
4. じゅうよん

10.信濃は日本の有名な.....です。

1. 湖
2. 海
3. 川
4. これらのどれも

1) Sony: ____.

Mr. Michael: Welcome.

1. no
2. Itadakimasu
3. congratulations
4. Thank you

2) My favorite bird is ____.

1. Rabbit

2. okra

3. Watermelon

4. Peacock

3) The day after tomorrow.....

1. today

2. tomorrow

3. Yesterday

4. A, B, C

4) Kashmir in ____ of India is a cold place.

1. East

2. West

3. South

4. North

5. Terada: Today is Sunday. What day was it yesterday?

Mr. Yamakawa: .....was.

1. Monday

2. Saturday

3. Wednesday.

4. Friday.

6. Asahi came to class at 9:30 am,

He came 30 minutes late today.

What time did Mr. Asahi have to come to class today?

1. 8:50
2. 9:00
3. 9:10
4. 9:20

7. Coral and orange are.....

1. Flowers
2. Vegetables
3. Fruit
4. None of these

8. I like roses best.....

1. Flowers
2. Vegetables
3. Fruit
4. None of these

9. There are tangerines and apples.

It's ____ in all.

1. 10
2. 10
3. Seven
4. Juyon

10. Shinano is a famous ..... of Japan.

1. Lake
2. Sea

3. River

4. None of these

Q.4 Explain Nature and place of Japanese subject in school curriculum. Write down the correlation of subject 'Japanese' with other school subjects with suitable examples. 15

OR

Q4. Write down the importance of 'Japanese' as a foreign language. What are the qualities and competencies of Japanese teacher for teaching Japanese as subject? 15

Q.5 Explain 'Communicative Approach' of Japanese with reference to the following points: a. Concept, b. Features, c. Merits, d. Limitations, e. Role of a teacher 15

OR

Q.5 Write down the concept, need and importance of learning resources. How will you use any two learning resources in your daily teaching for 'Japanese' subject. 15

Q 6. Write Short Notes (Any 2) 10

- a) Language Laboratory
- b) Basic skills of Japanese Language .
- c) Explain one method of teaching grammar of 'Japanese' language.
- d) Steps of teaching a prose of Japanese lesson.

- b) The first kinematical equation gives relation between _____ and time
- i) Velocity
  - ii) Acceleration
  - iii) Momentum
  - iv) Distance
- c) The law of conservation of _____ is used in mention of a rocket.
- i) Angular momentum
  - ii) Energy
  - iii) Linear momentum
  - iv) heat
- d) Vector product does not obey commutative law of _____
- i) Addition
  - ii) Subtraction
  - iii) Multiplication
  - iv) division
- e) When an object moves with constant speed along a circular path, the motion is called uniform _____ motion.
- i) Circular
  - ii) Translational
  - iii) Projectile
  - iv) Linear
- f) _____ is the potential energy acquired by a 10 kg object when it is raised to a height of 10m.
- i) 980 J
  - ii) 98 J
  - iii) 9800 J
  - iv) 9.8 J
- g) At 22°C, the speed of sound is _____
- i) 34.4 m/s
  - ii) 344 m/s
  - iii) 344 m/s²
  - iv) 3440 m/s
- h) The device used for producing current is called a _____
- i) Voltmeter
  - ii) Ammeter
  - iii) Galvanometer
  - iv) Generator
- i) Force moves an aircraft through the air?
- i) Lift force
  - ii) Drag force
  - iii) Thrust force
  - iv) Gravity force.
- j) The magnetic field inside a long straight solenoid carrying current is
- i) Zero
  - ii) Decreases towards its end
  - iii) Same at all points
  - iv) increases towards its end

Q4) Explain nature scope and importance of physics subject at higher secondary level. [15]

OR

Explain analysis of physics text book considering [15]

- a) Internal criteria and
- b) External criteria.

Q5) Explain laboratory method of teaching physics subject with reference to [15]

- a) Nature
- b) Steps involved
- c) Merits
- d) Limitations
- e) Role of a teacher

OR

Describe 5E learning model of teaching physics subject. [15]

Q6) Write notes on (any two) [10]

- a) Steps of content analysis in physics subject.
- b) Planning of physics laboratory at secondary level.
- c) Explain correlation of physics subject with language and history.
- d) Expected competencies of a physics subject teacher.

- प्रश्न 1) अ) मुलभूत राशी आणि मुलभूत एकके म्हणजे काय? मुलभूत राशींची दोन उदाहरणे लिहून त्यांची S. I. आणि C. G. S. एकके लिहा. [5]
- ब) वास्तव बळ आणि छद्म बळ यांच्या व्याख्या लिहा. गुरुत्वाकर्षण बलाची संकल्पना स्पष्ट करा. [5]
- क) $PV = nRT$ हे आदर्श वायु समीकरण (Ideal Gas equation) मिळवा. [5]
- किंवा
- अ) सदिश राशींचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. सदिश राशींच्या बेरजेचा त्रिकोण नियम (Triangle Law of vector addition) स्पष्ट करा. [5]
- ब) स्थितीज उर्जेची व्याख्या लिहा. 8 मी उंच इमारती वरील टाकीत 600 किलोग्रॉम वस्तु मानाएवढे पाणी साठवलेले असल्यास पाण्यामध्ये साठविली गेलेली स्थितीज ऊर्जा काढा. [5]
- क) विद्युत चुंबकीय बलाची संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. विद्युत चुंबकीय बलाची वैशिष्ट्ये लिहा. [5]
- प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणत्याही तीन) [15]
- अ) जडत्व म्हणजे काय? जडत्वाचे प्रकार लिहा.
- ब) फ्लेमिंगचा डाव्या हातचा नियम (Fleming's Left Hand Rule) लिहून स्पष्ट करा.
- क) टीप लिहा- 'सोनार' (SONAR)
- ड) चित्रपट गृह, सभागृह यांची छते वक्राकार स्वरूपात का बनलेली असतात?
- इ) चुंबकीय बलरेषा म्हणजे काय? चुंबकीय बलरेषांचे गुणधर्म लिहा.
- प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडा आणि उत्तर पूर्ण वाक्यात लिहा. [10]
- अ) संवेगाची परिमाणे ..... आहेत.
- i) $[L^1 M^1 T^{-1}]$ ii) $[L^1 M^2 T^{-1}]$
- iii) $[L^1 M^{-1} T^1]$ iv) $[L^{-1} M^1 T^1]$
- ब) गतिविषयक पहिले समीकरण ..... आणि वेळ यातील संबंध दर्शविते.
- i) वेग ii) त्वरण
- iii) संवेग iv) अंतर

- क) ..... अक्षय्यतेचा नियम रॉकेटच्या गतीमध्ये वापरला जातो.
- i) कोनीय संवेग (angular momentum) ii) ऊर्जा
iii) रेखीय संवेग (linear momentum) iv) उष्णता
- ड) सदृश गुणोत्तर ..... क्रमनिरपेक्ष नियमाचे पालन करत नाही.
- i) बेरजेच्या ii) वजाबाकीच्या
iii) गुणाकाराच्या iv) भागाकाराच्या
- इ) जेव्हा एखादी वस्तू एकसमान चालीसह वर्तुळाकार मार्गाने जाते तेव्हा त्या गतीला एकसमान ..... गती म्हणतात.
- i) वर्तुळाकार ii) स्थानांतरण
iii) प्रक्षेपित iv) रेखीय
- फ) 10 Kg वजनाची वस्तू 10 m उंचीवर नेल्यास त्यात ..... स्थितीज ऊर्जा सामावते.
- i) 980 J ii) 98 J
iii) 9800 J iv) 9.8 J
- य) 22° C ला ध्वनीची गती ..... असते.
- i) 34.4 m/s ii) 344 m/s
iii) 344 m/s² iv) 3440 m/s
- र) विद्युत धारा निर्माण करण्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या उपकरणास ..... म्हणतात.
- i) व्होल्टमीटर ii) अॅमीटर
iii) गॅल्व्हानोमीटर iv) जनरेटर
- ल) कोणते बल हवेत विमानाला हलवते?
- i) उद्धाहक (lift) बल ii) ओढण्याचे (drag) बल
iii) प्रणोद (thrust) बल iv) गुरुत्व (gravity) बल
- व) लांब सरळ सोलेनॉइडच्या (solenoid) च्या आत असलेले चुंबकीय क्षेत्र ..... असते.
- i) शून्य ii) टोका कडे कमी
iii) सर्व बिंदूवर समान iv) टोका कडे वाढते

प्रश्न 4) उच्च माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र विषयाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भौतिकशास्त्र विषयाच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) अंतर्गत निकष

ब) बहिर्गत निकष

प्रश्न 5) भौतिकशास्त्र विषय अध्यापनाची प्रयोगशाळा पद्धती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) स्वरूप

ब) अंतर्भूत पायऱ्या

क) गुण

ड) मर्यादा

इ) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

भौतिकशास्त्र अध्यापनाचे 5E अध्ययन प्रतिमान सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणत्याही दोन) [10]

अ) भौतिकशास्त्र विषयाच्या आशय विश्लेषणाच्या पायऱ्या.

ब) माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र प्रयोगशाळेचे नियोजन.

क) भाषा आणि इतिहास या दोन विषयांशी भौतिकशास्त्र विषयाचा समवाय.

ड) भौतिकशास्त्र अध्यापकाकडून अपेक्षित क्षमता.

B) Match the following : [5]

A	B
i) Proton	a) C_nH_{2n-2}
ii) Methane	b) Oxygen
iii) Alkyne	c) Positive
iv) Gas	d) Marsh Gas
v) Neutron	e) Negative
	f) Neutral
	g) C_nH_{2n}

Q4) Explain the objectives of teaching chemistry at [15]

- Secondary Level with suitable examples.
- Higher Secondary Level with suitable examples.

OR

As a Chemistry teacher, explain in detail the content. Analysis of chemistry text-book of Class XI.

Q5) What do you mean by 'Learning Resources'? Explain the types of Learning Resources for chemistry with suitable examples. [15]

OR

Which are the different methods of teaching chemistry. Explain project method on the basis of following points.

- Steps
- Role of teacher
- Merits
- Limitations

Q6) Write short note on (Any two) : [10]

- Explain the steps of SE learning model in brief.
- What is correlation? Explain the types of correlation in brief.
- Differentiate between curriculum and syllabus.
- As a chemistry teacher how will you do the planning and organisation of chemistry laboratory?

- प्रश्न 1) अ) खंड मुलद्रव्य म्हणजे काय? 'पी-खंड' घटकाच्या सहा परिवारातील सामान्य इलेक्ट्रॉनिक संरूपण लिहा. [8]
- ब) हिरा व ग्राफाइटच्या संरचनेवर आधारित गुणधर्मांचा फरक स्पष्ट करा. [7]
- किंवा
- अ) इथर चा अर्थ लिहा. इथर चे उपयोग सांगून त्याचे वर्गीकरण लिहा. [8]
- ब) अल्केन, अल्किन व अल्कायन चा फरक स्पष्ट करा. [7]
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
- अ) 'थर्मोडायनामिकचा दुसरा नियम' टीप लिहा.
- ब) साबण आणि अपमार्जक यातील फरक स्पष्ट करा.
- क) दैनंदिन जीवनातील रसायनशास्त्राचे उपयोग लिहा.
- ड) द्रावण म्हणजे काय? घन द्रावणात द्रव चे कोणतेही दोन उदाहरण द्या?
- इ) 'हायड्रोजन बंध' यावर टीप लिहा.
- प्रश्न 3) अ) खालील पर्यायाची योग्य निवड करून विधान पूर्ण लिहा. [5]
- i) अल्केन ..... म्हणून देखील ओळखले जाते.
- अ) ओलेफिन   ब) पॅराफिन
- क) अॅसिटिलिन   ड) अल्डीहाइड
- ii) अल्कमृदा धातूच्या बाह्यतम कवचातील इलेक्ट्रॉनांची संख्या ..... आहे.
- अ) 1, 1   ब) 2, 2
- क) 4, 4   ड) 5, 5
- iii) एक मुक्त विस्तार म्हणजे ..... विरोधी शक्ती विरुद्ध विस्तार
- अ) धन   ब) ऋण
- क) शून्य   ड) तटस्थ
- iv) टोमॅटो केचअपमध्ये अन्नसंवर्धनासाठी ..... चा वापर करतात.
- अ) सोडिअम अॅसिटेट   ब) सोडिअम बेन्झोअेट
- क) सोडिअम सॅलिसायलेट   ड) सोडिअम प्रॉपिओनेट
- v) उर्जेचे सर्वात मोठे एकक खालीलपैकी कोणते आहे.
- अ) इलेक्ट्रॉन व्होल्ट   ब) ज्यूल
- क) कॅलरी   ड) अर्ग

ब) जोड्या लावा.

[5]

अ	ब
i) प्रोटॉन	अ) $C_n H_{2n-2}$
ii) मिथेन	ब) ऑक्सीजन
iii) अल्कायन	क) धन
iv) गॅस	ड) मार्श गॅस
v) न्युट्रॉन	इ) ऋण
	फ) तटस्थ
	य) $C_n H_{2n}$

प्रश्न 4) रसायनशास्त्राची उद्दिष्ट्ये खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

[15]

- अ) माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्ट्ये सोदाहरण लिहा.
ब) उच्च माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्ट्ये सोदाहरण लिहा.

किंवा

रसायनशास्त्राचे शिक्षक म्हणून इयत्ता 11 वी च्या पाठ्यपुस्तकाचे आशय विश्लेषण करा.

प्रश्न 5) अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? रसायनशास्त्राच्या अध्ययन स्रोताचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.[15]

किंवा

रसायनशास्त्र अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? खालील मुद्यांच्या आधारे प्रकल्प पद्धती स्पष्ट करा.

- अ) पायऱ्या
ब) शिक्षकाची भूमिका
क) फायदे
ड) मर्यादा

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- अ) 5E प्रतिमानाच्या पायऱ्या थोडक्यात स्पष्ट करा.
ब) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे प्रकार स्पष्ट करा.
क) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमातील फरक लिहा.
ड) रसायनशास्त्राचे शिक्षक म्हणून तुम्ही रसायनशास्त्र प्रयोगशाळेचे नियोजन व संघटन कसे कराल.

- c) Among these which of the following is not a characteristics of chordates
 -----.
- i) A notochord
  - ii) a dorsal nerve cord
  - iii) Pharyngeal gill slits or pouches
  - iv) Jointed appendages
- d) _____ is not a part of the digestive system.
- i) Liner
  - ii) Pancreas
  - iii) Lungs
  - iv) Stomach
- e) _____ is the disorder of the circulatory system.
- i) Anemia
  - ii) Diabetes
  - iii) Asthama
  - iv) Arthritis
- f) Which food group is located at the top of food pyramid?
- i) Fruits and vegetables
  - ii) Grains
  - iii) Dairy
  - iv) Oils
- g) Whic of the following is not a type of symbiotic relationship?
- i) Mutualism
  - ii) Commensalism
  - iii) Parasitism
  - iv) Autotrophism
- h) What is the most significant cause of habitat destruction?
- i) Agricultural expansion
  - ii) Industrial activities
  - iii) Urbanization
  - iv) Climatic change
- i) Which of the following is not a benefit of biotechnology?
- i) Improved crop yields
  - ii) Development of new medicines
  - iii) Pollution of the environment
  - iv) Production of renewable energy
- j) Which of the following disease is caused by a parasitic worm that is transmitted through the bites of infected mosquitoes.
- i) Cholera
  - ii) Typhoid fever
  - iii) Malaria
  - iv) Tuberculosis

Q4) Explain nature, scope and importance of Biology at higher secondary level. Explain correlation of Biology with any two school subjects. **[15]**

OR

Explain in detail objectives of teaching Biology at Secondary and Higher Secondary Level.

Q5) What is demonstration method of teaching Biology? What is the criteria of good demonstration. What are the advantages and disadvantages of the demonstration method? **[15]**

OR

Explain Biological Science inquiry model with suitable example.

Q6) Answer in short (any two) : **[10]**

- a) Differentiate between curriculum and syllabus.
- b) Explain importance of text book analysis.
- c) Explain principles of project method.
- d) Explain briefly any five competencies of a biology teacher.

- प्रश्न 1) अ) पेशीची व्याख्या सांगा. त्याच्या विविध अंगकांची नावे आणि कार्ये यांची सूची करा. [5]
- ब) सूक्ष्मजीवांचे विविध प्रकार कोणते? कोणत्याही दोन सूक्ष्मजीवांची ठळक वैशिष्ट्यांची यादी करा. [5]
- क) घरगुती अन्न प्रक्रियेतील सूक्ष्मजीवांची भूमिका स्पष्ट करा. [5]

किंवा

- अ) थॅलोफाईट आणि ब्रायोफाईट यांतील फरक स्पष्ट करा. [5]
- ब) ऑनिलिडा संघाची ठळक वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [5]
- क) मानवी श्वसनसंस्थेची आकृती काढा आणि त्याची कार्ये स्पष्ट करा. [5]

- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) असंसर्गजन्य रोग म्हणजे काय? कोणत्याही दोन संसर्गजन्य रोगांचे रोगकारक, लक्षणे आणि संक्रमणाचे मार्ग लिहा.
- ब) जैवविविधतेची व्याख्या लिहा. जेनेटिक, प्रजाती आणि पर्यावरणीय विविधता कोणत्या?
- क) अन्नसाखळी सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ड) ऊर्जा मनोऱ्याचे विविध प्रकार कोणते?
- इ) पुनर्संयोजन (रिकॉम्बिनेंट) डी.एन.ए. तंत्रज्ञानाचे उपयोग कोणते?

- प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा. [10]

- अ) पेशीमध्ये ए.टी.पी. तयार करण्यासाठी कोणते अंगक जबाबदार असते?
- i) तंतूकणिका ii) रायबोझोम्स
- iii) गॉल्ली अॅपरेटस् iv) लायसोझोम्स
- ब) खालीलपैकी ..... हा वनस्पती गट बीया तयार करत नाही.
- i) नेचे ii) अनावृत्तबीजी
- iii) आवृत्तबीजी iv) मॉसेस

- क) खालीलपैकी कोणते संघ कॉर्डटाचे वैशिष्ट्ये नाही ?
- पृष्ठरज्जू
  - पृष्ठीय मज्जातंतू
  - फॅरेंजियल गिल स्लिट्स किंवा पाउच
  - संधियुक्त उपांगे
- ड) ..... हा पचनसंस्थेचा भाग नाही.
- यकृत
  - स्वादुपिंड
  - फुफ्फुसे
  - जठर
- इ) ..... हा रक्ताभिसरण संस्थेचा विकार आहे.
- अशक्तपणा
  - मधुमेह
  - अस्थमा
  - संधिवात
- फ) अन्न मनोऱ्याच्या शिखरावर कोणता अन्नगट असतो ?
- फळे आणि भाजीपाला
  - धान्य
  - दुधजन्य पदार्थ
  - तेले
- य) खालीलपैकी कोणता सहजीवन संबंधाचा प्रकार नाही ?
- परस्परवाद
  - सहभोजीता
  - परजीवीता
  - स्वयंपोषिता
- र) निवासस्थानाच्या नाशास कारणीभूत काय आहे ?
- कृषी विस्तार
  - औद्योगिक उपक्रम
  - शहरीकरण
  - हवामान बदल
- ल) खालीलपैकी कोणता जैवतंत्रज्ञानाचा फायदा नाही ?
- सुधारित पिक उत्पादन
  - नवीन औषधांचा विकास
  - पर्यावरणाचे प्रदुषण
  - अक्षय ऊर्जा निर्मिती
- व) खालीलपैकी कोणता रोग परजीवी जंतामुळे होतो जो संसर्गित डासाच्या चाव्यामुळे पसरतो.
- पटकी
  - विषमज्वर
  - हिवताप
  - क्षय

प्रश्न 4) उच्चमाध्यमिक स्तरावरील जीवशास्त्राचे स्वरूप, व्याप्ती आणि महत्त्व स्पष्ट करा. जीवशास्त्राचा कोणत्याही दोन शालेय विषयांशी असणारा सहसंबंध स्पष्ट करा. [15]

किंवा

माध्यमिक आणि उच्चमाध्यमिक स्तरावरील जीवशास्त्राची उद्दिष्टे सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) जीवशास्त्राची अध्यापनाची दिग्दर्शन पद्धती काय आहे? चांगल्या दिग्दर्शनाचे निकष कोणते? दिग्दर्शन पद्धतीचे फायदे आणि तोटे कोणते आहेत? [15]

किंवा

जीवशास्त्राचे 'पृच्छा प्रतिमान' सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम यांतील फरक स्पष्ट करा.

ब) पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

क) प्रकल्प पद्धतीची तत्त्वे स्पष्ट करा.

ड) जीवशास्त्र शिक्षकाच्या कोणत्याही पाच अभिक्षमता थोडक्यात स्पष्ट करा.

Q1) What is a stain? How would you classify stain? Describe the steps for removing the following stains from a cotton fabric. **[15]**

- a) Ghee
- b) Grass
- c) Paan (Betel leaf)

OR

What is food adulteration? Explain the methods of food adulteration with suitable examples. **[15]**

Q2) Answer in Short (Any 3) : **[15]**

- a) Family income
- b) Consumer Awareness
- c) Principles of growth and development
- d) Work simplification
- e) Time Management

Q3) A) Fill in the blanks with appropriate options : **[5]**

- i) Early childhood is the _____ age.
a) Postnatal   b) Pre-natal   c) Neonatal
- ii) _____ are not destroyed during food preparation.
a) Minerals   b) Vitamin D   c) Roughage
- iii) Pre-natal period is of _____ days.
a) 208   b) 281   c) 280
- iv) Citrus fruits are rich sources of _____.
a) Vitamin K   b) Vitamin C   c) Vitamin B
- v) Pancreas is situated below the _____.
a) Liver   b) Kidney   c) Stomach

B) Match the following : [5]

A	B
i) Iron is the carrier of	a) Rickets
ii) Mother	b) Oxygen
iii) Proteins	c) First teacher
iv) Cotton	d) Natural protein
v) Deficiency of Calcium	e) Amino acids
	f) Purest form of Cellulose

Q4) Why the co-relation of Home-Science with other subjects is necessary? Explain the co-relation of Home-Science to other subjects. [15]

OR

Explain the objectives of home science at the graduate level. Describe the qualities of a good home science text-book.

Q5) Describe in detail laboratory method in home-science. Explain any three major steps of laboratory method in home-science. [15]

OR

What are the different methods of teaching? Which teaching aids will you use to make the teaching of home science effective?

Q6) Answer in short (Any 2) : [10]

- Learning resources in home-science
- Science inquiry
- Importance of field trips in teaching home-science
- Scope of home-science at degree level

प्रश्न 1) डाग म्हणजे काय? तुम्ही डागांचे वर्गीकरण कसे कराल. कॉटन फ्रॉब्रिकवरील डाग कसे काढाल. [15]

- अ) तूप
- ब) गवत
- क) पान (खाण्याचे पान)

किंवा

अन्न भेसळ म्हणजे काय? अन्न भेसळ करण्याच्या पद्धती उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) कौटुंबिक उत्पन्न
- ब) ग्राहक जागरूकता
- क) वाढ आणि विकासाची तत्त्वे
- ड) सरलीकरण
- इ) वेळेचे व्यवस्थापन

प्रश्न 3) अ) योग्य पर्यायांसह रिक्त जागा भरा. [5]

- i) बालपण हे ..... वय आहे.
  - अ) प्रीस्कूल
  - ब) प्रसवोत्तर
  - क) नवजात
- ii) अन्न तयार करताना ..... नष्ट होत नाहीत.
  - अ) प्रथिने
  - ब) विट्यामिन ड
  - क) रफेज
- iii) प्रसवपूर्व कालावधी ..... दिवसाचा असतो.
  - अ) 208
  - ब) 281
  - क) 280

iv) लिंबुवर्गीय फळे ..... समृद्ध स्रोत आहेत.

- अ) विटॅमिन K
- ब) विटॅमिन C
- क) विटॅमिन B

v) स्वादुपिंड कोठे स्थित आहे .....

- अ) यकृत
- ब) मूत्रपिंड
- क) पोट

ब) खालील योग्य जोड्या जुळवा.

[5]

अ	ब
i) लोह चा वाहक	अ) मुडदूस
ii) आई	ब) ऑक्सिजन
iii) प्रथिने	क) पहिला शिक्षक
iv) कापूस	ड) नैसर्गिक प्रथिने
v) कॅल्शियमची कमतरता	इ) अमिनो आम्ल
	फ) सेलयुलोजचे शुद्ध स्वरूप

प्रश्न 4) इतर विषयांसह गृहविज्ञानामध्ये सहसंबंध होणे का आवश्यक आहे, गृहविज्ञानाचा इतर विषयांशी असलेला संबंध स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पदवी स्तरावर गृहविज्ञानाचे उद्दिष्टे स्पष्ट करा. चांगल्या गृहविज्ञान पाठ्यपुस्तकाच्या गुणांचे वर्णन करा.

प्रश्न 5) गृहविज्ञानातील प्रयोगशाळा पद्धतीचे तपशीलवार वर्णन करा. गृहविज्ञानातील प्रयोगशाळा पद्धतीचे कोणतेही तीन प्रमुख टप्पे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

गृहविज्ञान शिकवण्याच्या विविध पद्धती कोणत्या आहेत. गृहविज्ञानाचे अध्यापन प्रभावी होण्यासाठी तुम्ही कोणत्या अध्यापन सहाय्यांचा वापर कराल.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) गृहविज्ञान मध्ये शिक्षण संसाधन
- ब) विज्ञान चौकशी
- क) गृहविज्ञान अध्यापनात क्षेत्रात सहलीचे महत्त्व
- ड) गृहविज्ञान पदवी स्तराची व्याप्ती

Q1) Define Joint Stock Company. Explain its merits and demerits. [15]

OR

What do you mean by Wholesalers and Retailers? Distinguish between a Wholesaler and Retailer.

Q2) Answer any three of the following : [15]

- a) Define co-operative society. Explain its features.
- b) Define Sales Promotion. Explain its features.
- c) Define a Joint Hindu Family Firm. Explain features of Joint Hindu Family Firm.
- d) Explain the levels of management.
- e) Define marketing. Explain functions of marketing.

Q3) A) State whether the following statements are True or False correct the False statements and rewrite the sentences. [5]

- i) Sole trader is the decision maker of the Business.
- ii) The liability of KARTA is Unlimited.
- iii) Board of Directors manage the business of Joint Stock Company.
- iv) In Partnership Firm, the liability of every Partner is Limited, Joint & Several.
- v) The membership of a co-operative society is compulsory.

B) Select the proper option from the option given below and rewrite the sentences. [5]

- i) Maximum shopping convenience is available to the consumers at _____ stores.
a) Departmental   b) Chain   c) One price
- ii) Departmental organisation is financed through _____ appropriations made by the legislature.
a) Annual Budget   b) Monthly Budget   c) Quarterly Budget
- iii) A statutory corporation is answerable to _____ or state assembly whosoever creates it.
a) Parliament   b) Public   c) Employees
- iv) A Government company is a _____ entity separate from the Government.
a) natural   b) legal   c) human
- v) _____ company has Public Accountability.
a) MNC   b) Private   c) Government

Q4) State concept & scope of commerce and explain with examples objectives of commerce education. **[15]**

OR

Explain problem solving method on basis of following points.

- a) Teacher Role
- b) Advantages & Limitations
- c) How will you use problem solving method for teaching of commerce? Explain with examples.

Q5) Explain the need, importance and types of learning resources? Explain with suitable examples. **[15]**

OR

Explain importance of commerce subject in daily life? Explain with suitable examples.

Q6) Answer any two of the following : **[10]**

- a) How will you use question answer techniques for teaching of commerce? Explain with example.
- b) What is co-relation? How will you correlate commerce with other subject?
- c) What should a commerce subject teacher do keep himself update?
- d) Explain the importance of the structure of commerce subject.

- प्रश्न 1) संयुक्त भांडवली संस्थेची व्याख्या सांगा व फायदे तोटे स्पष्ट करा. [15]
किंवा
घाऊक व्यापार आणि किरकोळ व्यापार म्हणजे काय? घाऊक व्यापारी आणि किरकोळ व्यापारी यातील फरक स्पष्ट करा.
- प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]
अ) सहकारी संस्थेची व्याख्या सांगून वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
ब) विक्रीय संवर्धनाची व्याख्या सांगा. विक्रीय संवर्धनाची भूमिका स्पष्ट करा.
क) अविभक्त हिंदू-कुटुंब संस्थेची व्याख्या सांगून वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
ड) व्यवस्थापनाचे स्तर स्पष्ट करा.
इ) विपणनाची व्याख्या सांगा. विपणनाची कार्ये स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) अ) खालील विधाने चूक की बरोबर ते सांगा. चुकीची विधाने दुरुस्त करून पुन्हा लिहा. [5]
i) एकल व्यापारी हा त्याच्या व्यवसायाचा निर्णय कर्ता असतो.
ii) एकत्र हिंदू कुटुंब पद्धती व्यवसायामध्ये कर्त्याची जबाबदारी अमर्यादित असते.
iii) संयुक्त भांडवली संस्थेचे व्यवस्थापन संचालक मंडळ पाहते.
iv) भागीदारी संस्थेमध्ये प्रत्येक भागीदाराची जबाबदारी ही मर्यादित असते.
v) सहकारी संस्थेचे सभासदत्व घेणे बंधनकारक असते.
- ब) खालील दिलेल्या पर्यायातून योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा. [5]
i) ग्राहकांना मालाच्या खरेदीबाबत जास्तीजास्त सुविधा ..... दुकानात देण्यात येतात.
अ) एकछती
ब) साखळी पद्धतीचे
क) एक किंमत
ii) विभागीय आस्थापनांना .....त तरतूद करून वित्तपुरवठा केला जातो.
अ) वार्षिक अंदाजपत्रक
ब) मासिक अंदाजपत्रक
क) त्रैमासिक अंदाजपत्रक
iii) वैधानिक महामंडळ ..... किंवा राज्य विधी मंडळाला उत्तरदायी असते.
अ) संसद
ब) जनता
क) कर्मचारी

- iv) सरकारी कंपनीला सरकारपासून स्वतंत्र ..... अस्तित्व आहे.
अ) नैसर्गिक
ब) कायदेशीर
क) मानवी
- v) ..... कंपनीला सार्वजनिक उत्तरदायित्व असते.
अ) बहुराष्ट्रीय कंपनी
ब) खाजगी
क) सरकारी

प्रश्न 4) वाणिज्य ची संकल्पना व व्याप्ती सांगून शैक्षणिक वाणिज्यची उद्दिष्टे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समस्या निराकरण पद्धतीचे स्पष्टीकरण खालील दिलेल्या मुद्यांना अनुसरून करा.

- अ) शिक्षकाची भूमिका
ब) फायदे आणि मर्यादा
क) वाणिज्य अध्यापनात समस्या निराकरण पद्धतीचा वापर कसा कराल ते स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) अध्ययन स्रोतांची गरज आणि प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

दैनंदिन जीवनातील वाणिज्य विषयाचे महत्त्व उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) वाणिज्य अध्यापनात प्रश्न उत्तर तंत्राचा वापर कसा कराल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.
ब) समवाय म्हणजे काय ते सांगून तुम्ही वाणिज्य विषयाचा इतर विषयांशी समन्वय कसा साधाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
क) वाणिज्य विषयाच्या शिक्षकाने स्वतःला अद्ययावत ठेवण्यासाठी काय काय करायला हवे?
ड) वाणिज्य विषयाच्या संरचनेचे महत्त्व स्पष्ट करा.

Q1) What is Psychology? What are the various branches of Psychology? Explain Educational and Social Psychology. **[15]**

OR

Explain the experimental method and case study method of Psychology based on the following points.

- a) Meaning
- b) Nature
- c) Merit and Demerit

Q2) Write short answer to any three of the following questions : **[15]**

- a) Explain the types of motivation.
- b) Explain the causes of Forgetting.
- c) Explain stress management technique.
- d) Explain principles of Perception.
- e) Concept of Maslow's Hierarchy of needs.

Q3) Choose the answer to the following questions from given options. **[10]**

- a) Psychology studies _____.
  - i) Soul
  - ii) Mind
  - iii) Behavior
  - iv) Logic
- b) Wrong Perception means _____.
  - i) Sensation
  - ii) Illusion
  - iii) Hallucination
  - iv) Perception
- c) The formula of behavior is _____.
  - i) S - R
  - ii) O - R
  - iii) R - S
  - iv) S - O - R
- d) According to the _____ memory traces fades away as the time passes.
  - i) Leak bucket hypothesis
  - ii) Trace distortion
  - iii) Interference theory
  - iv) Art

Q5) Explain the need and importance of text-book analysis of the subject of Psychology. Explain the text-book analysis based on the following points.[15]

- a) Objectives
- b) External factor
- c) Internal factor
- d) Learning experiences

OR

Explain the need and importance of learning resources for teaching subject Psychology. “As a Psychology teacher how will you use these resources in classroom teaching”. Explain the statement with suitable examples.

Q6) Short notes : (any two)

[10]

- a) Explain the project method.
- b) What is the importance of Psychology laboratory?
- c) Describe any four qualities of Psychology teacher.
- d) Explain technology based learning resources.

प्रश्न 1) मानसशास्त्र म्हणजे काय? मानसशास्त्राच्या विविध शाखा कोणत्या? शैक्षणिक व सामाजिक मानसशास्त्र स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मानसशास्त्राची प्रायोगिक पद्धती आणि व्यक्ती अभ्यास पद्धती खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ
ब) स्वरूप
क) फायदे व मर्यादा

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [15]

- अ) प्रेरणेचे प्रकार स्पष्ट करा.
ब) विस्मरणाची कारणे स्पष्ट करा.
क) ताण व्यवस्थापन तंत्राची गरज स्पष्ट करा.
ड) अवबोधाची तत्त्वे स्पष्ट करा.
इ) मॅस्लोची गरज श्रेणी सिद्धांत संकल्पना स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) रिकाम्या जागी योग्य शब्द निवडून लिहा. [10]

- अ) मानसशास्त्र ..... अभ्यास करते.
i) आत्मा ii) मन
iii) वर्तन iv) तर्क
- ब) चुकीचे संवेदन म्हणजे ..... होय.
i) वेदन ii) भ्रम
iii) विभ्रम iv) अवबोध
- क) ..... हे वर्तनाचे सूत्र होय.
i) S-R ii) O-R
iii) R-S iv) S-O-R
- ड) स्मृतीचे ठसे जसा वेळ जातो तसे नष्ट होतात हे ..... सिद्धांतात सांगितले आहे.
i) गळत्या बादलीची परिकल्पना ii) शेष विरूपण
iii) व्यत्यय iv) कला
- इ) स्मृतीभ्रंश म्हणजे .....
i) विरूपण ii) धारणा
iii) विस्मरण iv) विसांकेतिकरण
- फ) ..... म्हणजे सहेतूक आणि जाणिवपूर्वक / बोधपूर्ण पाहणे होय.
i) निरीक्षण ii) प्रायोगिक
iii) व्यक्ती अभ्यास iv) प्रक्षेपण

- य) ..... यांच्या मते ताण म्हणजे काही वाईट गोष्ट नसून तुम्ही ते कशा प्रकारे होता यावर अवलंबून असते.
- i) मिलर ii) सेली
iii) लेविन iv) लॅझायरस
- र) व्यक्तीला कृतीप्रवण करण्यासाठी असणारी आंतरिक शक्ती म्हणजे.
- i) भावना ii) प्रेरणा
iii) विस्मरण iv) विसांकेतिकरण
- ल) मानसशास्त्राची पहिली प्रयोगशाळा ..... साली स्थापन झाली.
- i) 1779 ii) 1879
iii) 1979 iv) 1679
- व) मानसिक दृष्ट्या सबळ व्यक्ती समस्यांना .....
- i) शरण जाते ii) सामोरे जाते
iii) टाळते iv) पळते

प्रश्न 4) व्याख्यान चर्चा पद्धती म्हणजे काय? या पद्धतीचे गुण व मर्यादा स्पष्ट करा. मानसशास्त्र अध्यापनात ही पद्धती उपयुक्त आहे ते लिहा. [15]

किंवा

मानसशास्त्र अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती? मानसशास्त्र विषयाचे उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा. मानसशास्त्र विषयाचे शिक्षक म्हणून अध्यापनाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी तुम्ही कोणती पद्धती निवडाल ते लिहा. (कोणत्याही दोन पद्धती)

प्रश्न 5) मानसशास्त्र विषयाच्या पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाची गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. पाठ्यपुस्तक विश्लेषण खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) उद्दिष्टे
ब) बाह्य घटक
क) अंतर्गत घटक
ड) अध्ययन अनुभूती

किंवा

मानसशास्त्र विषयाच्या अध्ययनासाठी संसाधनाचे महत्त्व व गरज स्पष्ट करा. शिक्षक म्हणून अध्ययन संसाधनाचा वापर वर्ग अध्यापनात कसा कराल हे सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) टिपा लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) प्रकल्प पद्धती स्पष्ट करा.
ब) मानसशास्त्रीय प्रयोग शाळेचे महत्त्व स्पष्ट करा.
क) मानसशास्त्र शिक्षकाची कोणतेही चार गुण वैशिष्ट्ये लिहा.
ड) तंत्रज्ञानाधिष्ठित अध्ययन संसाधने स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

PHILOSOPHY

[Max. Marks :80

- Q1)** a) Explain the nature of Philosophy. [8]
b) Discuss Environment Ethics and bring out its significance in teaching profession. [7]

OR

- a) Describe the moral concepts: Right and Wrong [8]
b) Explain 'Epistemology' as branch of Philosophy. [7]

Q2) Write short notes on any three of the following : [15]

- a) Definition of knowledge
b) Empiricism.
c) Deterrent theory of Punishment
d) Moral Pre-suppositions of punishment
e) The Correspondence theory of Truth

Q3) Fill in the blanks with suitable option. [10]

- a) Indian Darsana is divided into _____ types.
(1, 2, 3, 4)
b) Logic is study of _____.
(Reality, beauty, Conduct, Argument)
c) Which of the following philosopher doesn't belongs to Rationalism?
(Spinoza, Locke, Berkeley, Hume)
d) Who said 'I think therefore I am'
(Hume, Kant, Locke, Descartes)
e) According to Vedic Darsana there are _____ no of Varnas.
(2, 3, 4, 5)
f) There are _____ no of theories of punishment.
(2, 3, 4, 5)
g) _____ is father of modern skepticism.
(Kant, Aristotle, Hume, Berkeley)

- h) The meaning of word 'Darshana' is _____.
(See, Write, Read, Show)
- i) The Indian tradition 'Vaisesika' is prominently about
(Logic, Metaphysics, Ethics, Physics)
- j) The meaning of word 'Veda' is _____.
(Know, Write, Read, Show)

Q4) Discuss in detail why content analysis is required in philosophy. **[15]**

OR

Write on structural features of philosophy.

Q5) Write an essay on 'How philosophy is related to other branches of knowledge'. **[15]**

OR

Explain place of Philosophy in higher secondary school curriculum.

Q6) Write short notes on any two of the following. **[10]**

- a) The relation of philosophy with economics.
- b) Library as method of teaching philosophy
- c) Structure of philosophy
- d) Utility of Philosophy

- प्रश्न 1) अ) तत्त्वज्ञानाचे स्वरूप स्पष्ट करा. [8]
 ब) पर्यावरण नीतिशास्त्राचे विशद करा आणि त्याचे शिक्षण क्षेत्रातील महत्व याची चर्चा करा. [7]
 किंवा
 अ) नैतिक संकल्पना विशद करा : योग्य आणि अयोग्य. [8]
 ब) तत्त्वज्ञानाची एक शाखा म्हणून ज्ञानशास्त्र स्पष्ट करा. [7]
- प्रश्न 2) पुढीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नावर थोडक्यात टीपा लिहा. [15]
 अ) ज्ञानाची व्याख्या
 ब) अनुभववाद
 क) शिक्षेचा प्रतिबंधात्मक सिद्धांत
 ड) शिक्षेचा नैतिक गृहीतके
 इ) सत्याचा सुसंवादी सिद्धांत
- प्रश्न 3) योग्य पर्यायाने रिकाम्या जागा भरा. [10]
 अ) भारतीय दर्शनाची विभागणी ..... इतक्या प्रकारात केली जाते.
 (1, 2, 3, 4)
 ब) Logic या शाखेमध्ये ..... चा अभ्यास केला जातो.
 (सत्ता, सौंदर्य, आचरण, युक्तिवाद)
 क) पुढीलपैकी कोणता तत्त्वज्ञ हा बुद्धिवादाशी संबंधित नाही?
 (स्पिनोझा, लॉक, बर्कले, ह्यूम)
 ड) 'I think therefore I am' हे कोणी म्हंटले?
 (ह्यूम, कान्ट, लॉक, देकार्त)
 इ) वेदिक दर्शनानुसार ..... इतके वर्ण आहेत.
 (2, 3, 4, 5)
 फ) शिक्षेच्या उपपत्तीची संख्या ..... इतकी आहे.
 (2, 3, 4, 5)
 य) आधुनिक संशयवादाचा जनक ..... हा आहे.
 (कान्ट, ऍरिस्टोटल, ह्यूम, बर्कले)

- र) 'दर्शन' शब्दाचा अर्थ ..... असा आहे.
(पाहणे, लिहिणे, वाचणे, दाखविणे)
- ल) भारतीय परंपरेतील 'वैशेषिक' दर्शन प्रामुख्याने ..... संबंधित आहे?
(तर्कशास्त्र, सद्वस्तुशास्त्र, नीतिशास्त्र, भौतिकशास्त्र)
- व) 'वेद' शब्दाचा अर्थ ..... असा आहे.
(पाहणे, लिहिणे, वाचणे, दाखविणे)

प्रश्न 4) तत्वज्ञान विषयात आशय विश्लेषण सुधारणेची गरज का पडते याची चर्चा करा. [15]

किंवा

तत्वज्ञानाची रचनात्मक वैशिष्ट्ये यावर लिहा.

प्रश्न 5) 'तत्वज्ञानाचा इतर ज्ञानशाखांशी असणारा संबंध' यावर निबंध लिहा. [15]

किंवा

उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमात तत्वज्ञानाचे असणारे स्थान स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) पुढीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नावर थोडक्यात टीपा लिहा. [10]

- अ) तत्वज्ञानाचा अर्थशास्त्राशी असणारा संबंध.
ब) तत्वज्ञान शिकविण्याची ग्रंथालय पद्धती.
क) तत्वज्ञानाची रचना.
ड) तत्वज्ञानाची उपयुक्तता.

Total No. of Questions : 6]

SOCIOLOGY

[Max. Marks :80

Q1) Discuss the nature and structure of Sociology. Describe how the social change & development of society affect the nature of Sociology. [15]

OR

Define Sociology. Discuss the scope and uses of Sociology for the progress of Society.

Q2) Write notes on (any 3) : [15]

- a) Characteristics of Rural Community.
- b) Socialisation Process.
- c) Farmer suicide : a Social problem.
- d) Changing functions of family.
- e) Impact of industrialisation on Indian Society.

Q3) A) Fill in the blanks : [5]

- i) The term Sociology was first introduced by _____.
(G.S. Ghurye, August Comte, E. Durkheim, Iravati Karve)
- ii) Dr. B.R. Ambedkar was converted to _____ religion.
(Hinduism, Buddhism, Bahai, Sikhism)
- iii) Gram Panchayat is established at the _____ level.
(Block, District, Village, State)
- iv) The position that one inherits at birth is called ____ status.
(achieved, ascribed, regular, irregular)
- v) _____ occurs mainly in search of job opportunities, shelter and food.
(Industrialization, Urbanisation, Socialization, Stratification)

B) Match the Column : [5]

Column - A

Column - B

i) Clan	a) Belief in one God
ii) Intrapersonal Communication	b) Iravati Karve
iii) Westernization	c) "We feeling"
iv) Caste	d) Dr. M.N. Srinivas
v) Islam	e) Meditation
	f) Exogamous group

Q4) Discuss the objectives of teaching sociology at higher secondary level. As a sociology teacher how will you develop gender equality in your students. **[15]**

OR

Discuss the correlation of Sociology with History & Science & Commerce subject.

Q5) Describe various learning resources in Sociology. Discuss the positive impact of mass media & social media. **[15]**

OR

Discuss various teaching methods in Sociology.

Q6) Write short notes on (Any two) : [10]

- a) Interview as a source of data collection.
- b) Use of ICT in teaching Sociology.
- c) Social Stratification.
- d) Importance of field visit in Sociology.

→ → →

प्रश्न 1) समाजशास्त्राचे स्वरूप व संरचना सविस्तर स्पष्ट करा सामाजिक बदल व समाजाच्या विकासावर समाजशास्त्राच्या स्वरूपाचा काय परिणाम होतो ते स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समाजशास्त्राची व्याख्या लिहा. समाजशास्त्राची व्याप्ती व उपयोग आणि समाजाची प्रगती यातील संबंध स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) टिपा लिहा (कोणतेही तीन) [15]

- ग्रामीण समुदायाची वैशिष्ट्ये
- सामाजीकरण प्रक्रिया
- शेतकऱ्यांची आत्महत्या: सामाजिक समस्या
- कुटुंबाची बदलती कार्ये
- भारतीय समाजावर औद्योगिकीकरणाचा परिणाम

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- 'समाजशास्त्र' ही संज्ञा सर्वप्रथम ..... ह्यांनी मांडली.
(जी.एस.घुर्ये, ऑगस्ट कॉम्टे, इ.दुर्खिम, इरावर्ती कर्वे)
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी .....धर्म स्विकारला.
(हिंदू, बुद्ध, बहाई, शीख)
- ग्राम पंचायत ही ..... स्तरावर स्थापित असते.
(ब्लॉक, जिल्हा, गाव, राज्य)
- जन्मानुसार मिळणाऱ्या दर्जाला ..... दर्जा म्हणतात.
(अर्जित, अर्पित, नियमित अनियमित)
- अन्न, निवारा, रोजगार घ्यांच्या शोधात ..... घडून येते.
(औद्योगिकीकरण, शहरीकरण, सामाजीकरण, स्त्रीकरण)

ब) योग्य जोड्या जुळवा [5]

स्तंभ - अ	स्तंभ - ब
i) कुळ	अ) एका देवावर विश्वास
ii) आंतर संभाषण	ब) इरावर्ती कर्वे
iii) पाशिमात्यकरण	क) "आपण सर्व ही भावना"
iv) जात	ड) डॉ.एम.एन. श्रीनिवास
v) इस्लाम	इ) ध्यानधारणा
	फ) बर्हिगत गट

प्रश्न 4) उच्च माध्यमिक स्तरावर समाजशास्त्र अध्यापनाची उद्दिष्टे लिहा समाजशास्त्राचे शिक्षक म्हणून विद्यार्थ्यांमध्ये लिंगभाव समानता कशी रूजवाल ते स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समाजशास्त्र विषयाचा इतिहास, विज्ञान व वाणिज्य या विषयांशी सहसंबंध स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) समाजशास्त्रातील विविध अध्ययनस्त्रीत लिहा. प्रसारमाध्यम व समाजमाध्यमांचा समाजावर होणारा सकारात्मक परिणाम स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समाजशास्त्र अध्यापनाच्या विविध अध्यापनपद्धतींची सविस्तर चर्चा करा.

प्रश्न 6) टिपा लिहा (कोणतेही दोन) [10]

- अ) 'मुलाखत' माहिती संकलनाचे साधन
- ब) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची समाजशास्त्र अध्यापनात उपयुक्तता
- क) सामाजिक स्तरीकरण
- ड) क्षेत्रभेटीचे समाजशास्त्रात महत्त्व

Q1) State the concept of Nation. Explain the factors responsible for emergence of Nation? [15]

OR

What is the meaning of state? Explain the elements and theories of state.

Q2) Answers in brief. (any three) [15]

- a) What are the characteristics of Indian Constitution?
- b) State the fundamental right in the Indian Constitution.
- c) Discuss the directive principles of State Policy.
- d) Describe the structure of Lok Sabha.
- e) Which are the power and functions of the President?

Q3) A) Fill in the blanks using correct alternative. [5]

- i) India's _____ is the ex-officio chair of the Rajya Sabha.
  - a) President
  - b) Vice President
  - c) Prime Minister
  - d) Chief Justice
- ii) The _____ of India (CJI) Heads the Supreme Court of India.
  - a) Chief Justice
  - b) Justice
  - c) High Court Justice
  - d) Divisional Justice
- iii) In _____ National Human rights commission is established in India.
  - a) 1990
  - b) 1972
  - c) 1993
  - d) 1995
- iv) The king of England had approved by _____ in 1215.
  - a) Bill of Rights
  - b) Magha Carta
  - c) Human Rights Declaration
  - d) Pition of Human Rights
- v) Man is _____ by Nature.
  - a) Social
  - b) Economical
  - c) Political
  - d) Global

B) Match the following pairs. [5]

Group A	Group B
i) President	a) BJP
ii) Rousseau	b) To respect the National Anthem
iii) Indian Constitution	c) The Social contract theory of the state
iv) Fundamental Duties	d) Constitutional Head
v) National Party	e) 26 January 1950
	f) Maharashtra Navnirman Seha

Q4) What is correlation? How will you correlate political science with other subject? Explain with suitable example. [15]

OR

Explain meaning and definition of Political Science. Explain the nature and scope of political science subject. As a political science teacher what efforts will you take to develop interest in political science among students.

Q5) Which method will you use for teaching political science at Higher Secondary Level? Explain your answer with reasons and appropriate example. [15]

OR

What is content analysis? Explain the Davies Matrix Technique of content analysis.

Q6) Write short answers (any two) [10]

- Explain the merits and demerits of Lectur Method.
- Explain the types of Liberty.
- State the core elements in political science.
- State the qualities of good political science teacher.

प्रश्न 1) 'राष्ट्र' हि संकल्पना स्पष्ट करा. राष्ट्र निर्मितीची आवश्यक घटक सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

'राज्य' म्हणजे काय? राज्याचे घटक व सिद्धांत स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- भारतीय संविधानाची वैशिष्ट्ये कोणती?
- भारतीय संविधानातील मूलभूत हक्क सांगा.
- राज्यासंबंधीत मार्गदर्शक तत्वाची चर्चा करा.
- लोकसभेची रचना स्पष्ट करा.
- राष्ट्रपतीचे अधिकार व कार्य सांगा.

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- भारताचा ..... हे राज्यसभेचे पदसिद्ध अध्यक्ष असतात.
  - राष्ट्रपती
  - उपराष्ट्रपती
  - पंतप्रधान
  - सर्वोच्च न्यायधिश
- भारतीय सर्वोच्च न्यायालयाचे प्रमुख ..... हे असतात.
  - मुख्य न्यायधिश
  - न्यायधिश
  - उच्च न्यायालयाचे न्यायधिश
  - विभागीय न्यायधिश
- ..... मध्ये भारतात राष्ट्रीय मानवधिकार आयोगाची स्थापना केली.
  - 1990
  - 1972
  - 1993
  - 1995
- इंग्लंडच्या राजाला ..... ने 1215 ला मान्यता दिली.
  - बिल ऑफ राईट
  - मॅगना कार्टा
  - मानवी हकाने घोषणा
  - मानवी हक्क खटला
- मानव हा स्वभावतः ..... असतो.
  - सामाजिक
  - आर्थिक
  - राजकीय
  - जागतिक

- ब) योग्य जोडया लावा. [5]
गट - अ	गट - ब
i) राष्ट्रपती	अ) भारतीय जनता पार्टी
ii) रूसो	ब) राष्ट्रगीताचा मान राखणे
iii) भारतीय संविधान	क) राज्यासंबंधीत सामाजिक कराराचा सिद्धांत
iv) मूलभूत कर्तव्य	ड) संविधानिक प्रमुख
v) राष्ट्रीय पक्ष	इ) 26 जानेवारी 1950
	फ) महाराष्ट्र नवनिर्माण सेना

प्रश्न 4) समवाय म्हणजे काय? तुम्ही राज्यशास्त्र व इतर विषयाचा समवाय कसा साधाल. सूयोग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

राज्यशास्त्राचा अर्थ आणि व्याख्या स्पष्ट करा. राज्यशास्त्र विषयाचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा. राज्यशास्त्र विषयाबद्दल आवड निर्माण होण्यासाठी राज्यशास्त्र विषय शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल.

प्रश्न 5) उच्च माध्यमिक स्तरावर राज्यशास्त्र अध्यापनासाठी कोणत्या अध्यापन पद्धती वापराल. तुमचे उत्तर सूयोग्य कारण व योग्य उदाहरणासहीत स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आशय विश्लेषण म्हणजे काय? आशय विश्लेषणासाठी डेव्हीस मॅट्रिक्सची तंत्रे स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन) [10]

- व्याख्यान पद्धतीचे गुण व दोष स्पष्ट करा.
- स्वातंत्र्याचे प्रकार स्पष्ट करा.
- राज्यशास्त्र विषयातील गाभाघटक स्पष्ट करा.
- चांगल्या राज्यशास्त्र विषयाच्या शिक्षकांची गुणवैशिष्ट्ये

Q1) What is Indirect Proof? Explain indirect proof with appropriate example.[15]

OR

What is inference? Explain the types of inference in detail.

Q2) Write short answers on (any three): [15]

- a) What is predicate logic? Explain need of predicate logic,
- b) Construct and explain the Venn Diagram for the following :
  - i) Some leaders are corrupt.
  - ii) All flowers are beautiful.
- c) Explain material Ground of Induction.
- d) Four-fold classification of proposition.
- e) Singular proposition.

Q3) Fill in the blanks with suitable option given. [10]

- a) The truth value of a proposition is _____.
(indefinite, definite, infinite)
- b) $p \supset q$ is _____ proposition.
(implicative, disjunctive, conjunctive)
- c) _____ is not the condition of decision procedure.
(Reliability, Natural, Finite)
- d) 'I will take book or pen'. Symbolization of this argument is _____.
($p \vee q$, $p \cdot q$, $p \supset q$)
- e) Truth tree method can be used as testing the _____ of arguments.
(Validity, Reliability, Objectivity)
- f) When we deny a tautology statement, we get _____.
(tautology, contradiction, none of these)
- g) '•' is the symbol for _____.
(disjunction, equivalence, conjunction)

- h) The subject and the predicate are called _____.
(quantity, variable, terms)
- i) 'Some trees are green' is _____ proposition.
(A, E, I, O)
- j) 'x,y,z' are propositional _____.
(variables, constants, none of these)

Q4) What is the nature of logic? Explain the objectives of logic in teaching learning process. **[15]**

OR

What is deductive learning method? Explain its Advantages and limitations with example. How will you help students in using this method of learning?

Q5) Explain the concept of curriculum and syllabus with example. **[15]**

OR

What are the learning resources? Differentiate between traditional and technology-based learning resources.

Q6) Write short answers on (any two): **[10]**

- a) Need of learning resources.
- b) Structure of logic.
- c) Method of analysis.
- d) Chronological method of construction of curriculum with example.

प्रश्न 1) अप्रत्यक्ष सिद्धता म्हणजे काय? योग्य उदाहरणांच्या साहाय्याने अप्रत्यक्ष सिद्धता स्पष्ट करा. [15]
किंवा

अनुमान म्हणजे काय? अनुमानाचे प्रकार सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) विधेय तर्कशास्त्र म्हणजे काय? विधेय तर्कशास्त्राची आवश्यकता स्पष्ट करा.

ब) खालील विधानांच्या व्हेन आकृत्या काढून स्पष्ट करा.

i) काही नेते भ्रष्ट असतात.

ii) सर्व फुले सुंदर असतात.

क) विगमनाचे वास्तववादी आधार स्पष्ट करा.

ड) विधानांचे चतुर्विध वर्गीकरण

इ) एकवाची विधान

प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [10]

अ) विधानाचे सत्यता मूल्य हे ..... असते.

(अनिश्चित, निश्चित, अनंत)

ब) 'p $\supset$ q' हे ..... विधान आहे.

(व्यंजन, वैकल्पिक, संधी)

क) ..... ही निर्णय पद्धतीची अट नाही.

(विश्वासाहता, नैसर्गिकता, अनंतता)

ड) 'मी पुस्तक किंवा पेन घेईन'. या विधानाचे चिन्हांकन ..... असे होईल.

(p $\vee$ q, p $\cdot$ q, p $\supset$ q)

इ) सत्यता वृक्ष पद्धती युक्तिवादांची ..... चाचणी घेण्यासाठी वापरली जाऊ शकते.

(वैधता, विश्वासाहता, वस्तुनिष्ठता)

फ) जेव्हा आपण एखादे विधान नाकारतो तेव्हा आपणाला ..... विधान मिळते.

(सर्वतःसत्य, सर्वतःअसत्य, यापैकी नाही)

- य) '•' हे चिन्ह ..... साठी वापरले जाते.
(वैकल्पिक, सममूल्य, संधी)
- र) उद्देश आणि विधेय यांना ..... म्हटले जाते.
(प्रमाण, चर, पद)
- ल) 'काही झाडे हिरवी असतात'. हे ..... विधान आहे.
(A, E, I, O)
- व) 'x, y, z' हे विधानीय ..... आहेत.
(चरे, अचरे, यापैकी नाही)

प्रश्न 4) तर्कशास्त्राचे स्वरूप काय आहे? अध्यापन आणि अध्ययन प्रक्रियेतील तर्कशास्त्राची उद्दिष्ट सांगा. [15]

किंवा

निगमन अध्ययन पद्धती म्हणजे काय? त्याचे फायदे व मर्यादा उदाहरणासह स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांना शिकविताना ही पद्धती आपणाला कशी मदत करते?

प्रश्न 5) अभ्यासक्रम ही संकल्पना योग्य उदाहरणांच्या साहाय्याने स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अध्ययन सामग्री कोणत्या आहेत? पारंपारिक आणि तंत्रज्ञानाधारीत अध्ययन सामग्री मधील फरक स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणत्याही दोन) [10]

- अ) अध्ययन सामग्रीची आवश्यकता
- ब) तर्कशास्त्राची रचना
- क) विश्लेषणाची पद्धती
- ड) कालक्रमानुसार अभ्यासक्रम रचनेची पद्धती उदाहरणासह सांगा.

Total No. of Questions : 6]

PHYSICAL EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) Write down the definition, meaning and the concept of Education in detail.

[15]

OR

Define education. Write need and important of education in modern society.

Q2) Write a short answer for following questions. (Any Three)

[15]

- a) Write contribution of Germany in development of physical education and sports.
- b) Describe career opportunities sports for women.
- c) Describe development of physical education and sports in Hindu Period.
- d) Write contribution of Greece in development of physical education and sports.
- e) Describe the sports achievements of Sachin Tendulkar.

Q3) A) Select correct Answer :

[5]

- i) Which player has India's highest award (Bharat Ratna)?
  - a) Khashaba Jadhav
  - b) Major Dhyanchand
  - c) Milkha Singh
  - d) Sachin Tendulkar
- ii) National Council of Educational Research and Training was established in _____.
  - a) 1961
  - b) 1971
  - c) 1981
  - d) 1991
- iii) First Modern Olympic games held in?
  - a) Tokyo
  - b) Athens
  - c) Rio de Janeiro
  - d) London
- iv) Family is a means of _____.
  - a) Informal education
  - b) Formal education
  - c) Distance education
  - d) All the above

- v) 'Main Objective of Physical Education is _____.
- a) Mental Development   b) Physical Development
c) Emotional Development   d) All-round Development

B) Match the pairs. [5]

Group A	Group B
i) SAI (Sports Authority of India)	a) Wrestling
ii) Ancient Olympic	b) 1896
iii) Milkha Singh	c) 1984
iv) Modern Olympic	d) Athletics
v) Khashaba Jadhav	e) 776BC
	f) 1996

Q4) Explain lecture and demonstration method of teaching in physical education?[15]

OR

Describe structure of physical education for higher secondary level.

Q5) Explain core element of physical education in detail. [15]

OR

What are the teaching and learning resources? How those resources in hands the quality of teaching and learning process?

Q6) Answer the questions. (Any Two) [10]

- a) Explain Project Method.
b) Explain Experimental method of teaching physical education.
c) Write qualities of good physical education teacher.
d) Explain Seminar Method.

प्रश्न 1) शिक्षणाची व्याख्या लिहा. अर्थ आणि संकल्पना सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

शिक्षणाची व्याख्या द्या. आधुनिक समाजामध्ये शिक्षणाची गरज व महत्व लिहा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) शारीरिक शिक्षण क्रीडेतील विकासातील जर्मनीचे योगदान.
 ब) क्रीडा क्षेत्रात महिलांसाठी नोकरीच्या संधी विशद करा.
 क) भारतातील शारीरिक शिक्षण : हिंदू काळ.
 ड) शारीरिक शिक्षक आणि क्रीडा विकासातील ग्रीसचे योगदान.
 इ) सचिन तेंडुलकर यांचे खेळातील प्रविण्याबाबतचे वर्णन करा.

प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडा. [5]

- i) कोणता खेळाडूला भारताचा सर्वोच्च पुरस्कार (भारत रत्न) मिळाला आहे?
 अ) खाशाबा जाधव   ब) मेजर ध्यानचंद
 क) मिल्खा सिंग   ड) सचिन तेंडुलकर
- ii) राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन आणि प्रशिक्षण परिषदेची स्थापना ..... झाली.
 अ) 1961   ब) 1971
 क) 1981   ड) 1991
- iii) प्रथम आधुनिक ऑलिम्पिक खेळ कोठे आयोजित केले गेले?
 अ) टोकियो   ब) अथेन्स
 क) रिओ दि जानेरो   ड) लंडन
- iv) कुटुंब हे एक साधन आहे -
 अ) अनौपचारिक शिक्षण   ब) औपचारिक शिक्षण
 क) दूरस्थ शिक्षण   ड) वरील सर्व
- v) शारीरिक शिक्षणाचे मुख्य उद्दीष्ट ..... हे आहे.
 अ) मानसिक विकास   ब) भौतिक विकास
 क) भावनात्मक विकास   ड) सर्वांगीण विकास

ब) योग्य जोडया जुळवा. [5]

	‘अ’ गट		‘ब’ गट
i)	साई (स्पोर्टस् ओथोरेटी ऑफ इंडिया)	अ)	कुस्ती
ii)	प्राचीन ओलंपिक	ब)	1896
iii)	मिलखा सिंग	क)	1984
iv)	आधुनिक ओलंपिक	ड)	अॅथलेटिक्स
v)	खाशाबा जाधव	इ)	776 बी सी
		फ)	1996

प्रश्न 4) शारीरिक शिक्षण विषय शिकवताना वापरल्या जाणाऱ्या व्याख्यान व प्रात्यक्षिक अध्यापन पद्धती स्पष्ट करा. [15]

किंवा

उच्च माध्यमिक स्तरावरील शारीरिक शिक्षणाची संरचना विशद करा.

प्रश्न 5) शारीरिक शिक्षणातील गाभा घटक सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अध्यापन व अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? हे स्रोत अध्यापन व अध्ययन आची गुणवत्ता कशी वाढतात ते लिहा.

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- प्रकल्प पद्धत स्पष्ट करा.
- शारीरिक शिक्षणाच्या अध्यापनाची प्रायोगिक पद्धत स्पष्ट करा.
- उत्तम शारीरिक शिक्षण शिक्षकांचे गुण लिहा.
- परिसंवाद पद्धत स्पष्ट करा.

Q1) Write the meaning, need & importance of Yoga. Explain the benefits of Yoga with suitable examples. [15]

OR

What is the meaning of 'Asanas'? Explain the concept of 'Pranayam' as a breathing technique in detail.

Q2) Write in short for the following questions. (any 3) [15]

- Explain the four steps of Life of 'Yoga Philosophy'.
- Explain any 2 types of Yoga in the Bhagvadgita/Schools of Yoga.
- Explain Major Nadis related with 'Pranayama' in Yoga.
- Explain any 1 Yoga Mudra and its benefits.
- Characteristics of Yoga.

Q3) A) Select the appropriate option and fill in the blanks. [5]

- The primary function of 'Prana' is _____.
  - Respiration
  - Digestion
  - Elimination
  - Circulation
- Stabilize and focus the mind on one object, image, sound is _____.
  - Dharana
  - Dhyana
  - Samadhi
  - Pratyahara
- How many different Asanas does Suryanamaskar comprise of?
  - 3
  - 6
  - 9
  - 12
- Alternate nostril breathing also called as _____.
  - Sitali Pranayama
  - Bhramari Pranayama
  - Nadi Sodhana
  - None of these
- Yoga is tradition of _____.
  - India
  - Japan
  - China
  - Indonessia

B) Match the pairs.

[5]

Group 'A'

- i) Asana
- ii) Dhyana
- iii) Tri-doshas
- iv) Patanjali
- v) Tri-gunas

Group 'B'

- a) Kapha Vaat and Pitta
- b) Posture
- c) Sigmund Freud
- d) Satva, Rajas, Tamas
- e) Meditative Absorption
- f) Ashtanga Yog

Q4) Which dimensions we study in Yogic concept of Lifestyle diseases. Explain any two with examples. [15]

OR

What is Mantrasadhana? Explain the correlation of the personality with Mantras.

Q5) Explain 'Group Discussion Method' in teaching Yoga with reference to the following points. [15]

- a) Concept
- b) Features
- c) Merits
- d) Limitations
- e) Role of a teacher

OR

Explain 'Experiment Method' in teaching Yoga with reference to the following points.

- a) Concept
- b) Features
- c) Merits
- d) Limitations
- e) Role of a teacher

Q6) Answer any 2 from the following :- [10]

- a) Yoga therapy of asanas for chronic and acute diseases and disorders.
- b) 'Lecture' Method in teaching Yoga.
- c) Explain the relation of Yoga with Education.
- d) Write about 'Annamay Kosha'.

प्रश्न 1) 'योग' चा अर्थ, गरज आणि महत्त्व लिहा. 'योग' चे फायदे सूयोग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]
किंवा

'आसन' याचा अर्थ काय? 'प्राणायाम' ही संकल्पना श्वासोच्छ्वासाचे तंत्र म्हणून सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची उत्तरे संक्षिप्त स्वरूपात लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) योग तत्त्वज्ञानाच्या जीवनाच्या चार पायऱ्या स्पष्ट करा.
ब) योग शाखा किंवा भगवद्गीतेतील योगाचे कोणतेही 2 प्रकार सविस्तर स्पष्ट करा.
क) योगातील 'प्राणायामाशी' संबंधित महत्त्वपूर्ण नाड्या स्पष्ट करा.
ड) कोणतेही 1 योगमूद्रा, तिच्या फायद्यांनुसार स्पष्ट करा.
इ) योगाची गुणवैशिष्ट्ये

प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. [5]

- i) 'प्राण' चे प्राथमिक कार्य ..... आहे.
अ) श्वासोच्छ्वास/श्वसन   ब) पचन
क) निर्मूलन   ड) अभिसरण
- ii) मन स्थिर करणे व एका वस्तू, प्रतिमा किंवा ध्वनीवर केंद्रित करणे म्हणजे .....
अ) धारणा   ब) ध्यान
क) समाधी   ड) प्रत्याहार
- iii) सूर्यनमस्कारात किती विविध आसनांचा समावेश असतो?
अ) 3   ब) 6
क) 9   ड) 12
- iv) श्वास घेताना दोन्ही नाकपूड्यांनी एक-एक करून पर्यायी श्वास घेण्यास ..... असे म्हणतात.
अ) शीतली प्राणायाम   ब) भ्रामरी प्राणायाम
क) नाडीशोधन   ड) यापैकी नाही
- v) 'योग' ही ..... ची परंपरा आहे.
अ) भारत   ब) जपान
क) चायना   ड) इंडोनेशिया

ब) योग्य जोड्या जुळवा.

[5]

गट 'अ'	गट 'ब'
i) आसन	अ) कफ, वात आणि पित्त
ii) ध्यान	ब) शारीरिक ठेवण
iii) त्रिदोष	क) सिगमंड फ्राईड
iv) पतांजली	ड) सत्व, राजस, तामस
v) त्रिगुण	इ) चिंतनशील व्यग्रता
	फ) अष्टांग योग

प्रश्न 4) योगिक संकल्पनेमध्ये जीवनशैलीतील आजारांच्या कोणत्या परिणामांचा आपण अभ्यास करतो? उदाहरणांसह कोणतीही दोन परिणामे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

'मंत्र साधना' म्हणजे काय? मंत्र आणि व्यक्तिमत्त्व यांतील सहसंबंध समजावून सांगा.

प्रश्न 5) योग शिकवताना 'गटचर्चा अध्यापन पद्धती', खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

योग शिकवताना 'प्रायोगिक अध्यापन पद्धती', खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शिक्षकाची भूमिका

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोघांची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) जुनाट आणि तीव्र रोग आणि विकारांसाठी आसनांची योग चिकित्सा किंवा उपचार पद्धती
- ब) योग अध्यापनासाठी 'व्याख्यान पद्धत'
- क) योगचा शिक्षणाशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.
- ड) 'अन्नमय कोष' याविषयी लिहा.

Total No. of Questions : 6]

MUSIC AND ART IN EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) Explain the relation between Music and Culture. [15]

OR

Explain the contribution of pt. Vishnu Digambar Paluskar in view of popularity and propagation of Indian Music.

Q2) Answer in brief. (any three) : [15]

- Explain the concept and importance of Gharana system.
- Explain the de-similarities between Light Music and Folk Music.
- Explain the types of Indian instruments with examples.
- Write down the detail information of Raag Yaman and explain the Raag-Bhaav-Rasa in it.
- Write down detail information of Teentaal and its notation in Bhatkliande system.

Q3) A) Match the pairs. [5]

i) Natyashashtra	a) Pt. Paluskar
ii) Harmonium	b) Pt. Bhatkhande
iii) Hindustani sangeet paddhati	c) Wind Instrument
iv) Dr.Prabha Atre	d) Bharatmuni
v) Gandharva Mahavidyalay	e) Jaypur Gharana
	f) Kirana Gharana

B) Fill in the blanks. [5]

- _____ is the artist of Agra Gharana.
(Pt. Bheemsen Joshi, Pt. Kumar Gandharv, Ust. Faiyaz Khan)
- _____ is a form of Carnatic Music
(Khayal, Tarana, Tillana)
- Vaadi- samvaadi of Raag yaranan are
(Re- Pa, Pa-Re, Ga-Ni)
- The Prominent Note in the Raaga is called as _____.
(komal swar, Vaadi swar, teevra Swar)
- _____ is the Taal of 16 Beats.
(Teentaal, Ektaal, Dadra)

Q4) Explain in detail the importance of Music and Role of Teacher in Secondary Education. **[15]**

OR

Explain in detail about a structure and characteristics of Music subject in education field.

Q5) Explain the need and importance of Music Therapy in Modern period. **[15]**

OR

Explain in detail about any two research fields in music. In which field you would like to do the research? Describe.

Q6) Write answers of following (any two) : **[10]**

- a) Explain detail planning of Music lecture using ICT with examples
- b) Compare Classical and Semi Classical Music in detail.
- c) Explain the musical contribution of Taansen.
- e) Write down the musical contribution of Aagra Gharana.
- f) Explain the relation between Music and Phycology.

प्रश्न 1) संगीत आणि संस्कृति यांचा संबंध स्पष्ट करा. [15]
किंवा

भारतीय संगीताप पं. विष्णू दिगंबर पलुस्कर यांचे योगदान स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (एकूण 3) [15]

- अ) सुगम संगीत आणि लोक संगीत यातील भेद स्पष्ट करा.
ब) संगीतातील घराणे आणि त्यांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
क) भारतीय संगीतातील वाद्यांचे प्रकार उदाहरणासहीत स्पष्ट करा.
ड) यमन रागाची शास्त्रोक्त माहिती लिहून त्यातील राग-भाव-रस या विषयी विवेचन करा.
इ) तीनतालाची सविस्तर माहिती लिहून भातखंडे स्वरलिपी मध्ये लिपीबद्ध करा.

प्रश्न 3) अ) जोड्या जुळवा. [5]

i) नाट्यशास्त्र	अ) पं. पलुस्कर
ii) संवादिनी	ब) पं. भातखंडे
iii) हिंदुस्थानी संगीत पद्धती	क) सुषिर वाद्य
iv) डॉ. प्रभा अत्रे	ड) भरतमुनी
v) गंधर्व महाविद्यालय	इ) जयपूर घराणे
	फ) किराणा घराणे

ब) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- i) ..... हे आग्रा घराण्याचे गायक आहेत.
(पं. भीमसेन जोशी, पं. कुमार गंधर्व, उस्ताद फैय्याज खान)
- ii) ..... कर्नाटक संगीतातील गीतप्रकार आहे.
(खयाल, तराना, तिल्लाना)
- iii) ..... हे यमन रागाचे वादी-संवादी आहेत.
(रे-प, प-रे, ग-नि)
- iv) रागातील मुख्य स्वरास ..... असे म्हणतात.
(संवादी स्वर, वादी स्वर, तीव्र स्वर)
- v) ..... हा 16 मात्रांचा ताल आहे.
(तीनताल, एकताल, दादरा)

प्रश्न 4) माध्यमिक शिक्षणात संगीताचे महत्त्व व संगीत शिक्षकाची भूमिका आणि कार्य याबद्दल सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

शैक्षणिक क्षेत्रात संगीत विषयाच्या संरचनेचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये यांची चर्चा करा.

प्रश्न 5) आधुनिक काळात संगीतोपचार पद्धतीची गरज व महत्त्व याविषयी सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

संगीत विषयातील कोणतेही दोन संशोधन क्षेत्रे सांगून तुम्ही कोणत्या विषयात संशोधन करू शकाल या बद्दल सविस्तर लिहा.

प्रश्न 6) खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून संगीत विषयक अध्यापनाचे पाठ नियोजन उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- ब) शास्त्रीय संगीत व उपशास्त्रीय संगीत यांची तुलना करा.
- क) पं. तानसेन यांचे सांगीतिक योगदान विशद करा.
- ड) आग्रा घराण्याचे सांगीतिक योगदान स्पष्ट करा.
- इ) संगीत आणि मानसशास्त्र यांचा सहसंबंध स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

VALUE EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) What are values? Explain the purpose and significance of value education?[15]

OR

Explain the importance of following values in life -

- a) Truth
- b) Commitment
- c) Honesty

Q2) Solve any three :

[15]

- a) What is the nature of value system?
- b) What is the role of culture in value education?
- c) What is the nature of personal values?
- d) Explain the role of value education to face the problem of Terrorism.
- e) Explain Indian values with special reference to Indian Constitution.

Q3) a) Write down the meaning of the following Social Evils in one sentence.[5]

- i) Corruption
- ii) Dowry
- iii) Domestic Violence
- iv) Atrocities against women
- v) Terrorism

b) Answer the following questions in one sentence.

[5]

- i) What is Forgiveness?
- ii) What is Time, Task and Resource Management.
- iii) What is Commitment?
- iv) What is the significance of positive thinking?
- v) Write down any one purpose of value education?

Q4) Explain following methods teaching values in detail

[15]

- a) Lecture
- b) Library method
- c) Seminar

OR

Explain the objectives of Teaching values in school curriculum in detail.

Q5) Explain the nature of curriculum and syllabus of values.

[15]

OR

Explain core elements and values in National Policy of Education with examples.

Q6) Solve any two :

[10]

- a) How is the library method useful for value education?
- b) Explain the place of values in school curriculum.
- c) Explain the structure of values.
- d) What is the nature of content analysis of values?

प्रश्न 1) मूल्य म्हणजे काय? मूल्य शिक्षणाचे हेतू व महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

खालील मुल्यांचे जीवनातील महत्त्व स्पष्ट करा.

- अ) सत्य
- ब) बांधिलकी
- क) प्रामाणिकपणा

प्रश्न 2) कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा. [15]

- अ) मूल्य प्रणालीचे स्वरूप कसे आहे.
- ब) मूल्य शिक्षणात संस्कृतीची भूमिका काय आहे?
- क) वैयक्तिक मूल्यांचे स्वरूप काय आहे?
- ड) दहशतवादाच्या समस्येला सामोरे जाताना मूल्य शिक्षणाची भूमिका काय आहे?
- इ) भारतीय राज्यघटनेच्या विशेष संदर्भाने भारतीय मूल्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) खालील सामाजिक समस्यांचे अर्थ एका वाक्यात लिहा. [5]

- i) भ्रष्टाचार
- ii) हुंडा
- iii) घरगुती हिंसाचार
- iv) महिलांवरील अत्याचार
- v) आतंकवाद

- ब) खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा. [5]
- क्षमाशीलता म्हणजे काय?
  - वेळ, कार्य व संसाधनांचे व्यवस्थापन म्हणजे काय?
  - 'बांधिलकी' म्हणजे काय?
  - सकारात्मकता विचारशीलतेचे महत्त्व काय आहे?
  - मूल्य शिक्षणाचा कोणताही एक हेतू लिहा.

- प्रश्न 4) मूल्याध्यापनाच्या खालील पद्धती सविस्तर स्पष्ट करा. [15]
- व्याख्यान
  - ग्रंथालय पद्धती
  - सेमीनार

किंवा

शालेय अभ्यासक्रमातील मूल्याध्यापनाची उद्दिष्टे सविस्तर स्पष्ट करा.

- प्रश्न 5) मूल्यांच्या अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमाचे स्वरूप स्पष्ट करा. [15]
- किंवा

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणातील गाभाभूत घटक व मूल्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

- प्रश्न 6) कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]
- मूल्यशिक्षणासाठी ग्रंथालय पद्धती कशी उपयुक्त आहे.
  - शालेय अभ्यासक्रमातील मूल्यांचे स्थान स्पष्ट करा.
  - मूल्यांची संरचना स्पष्ट करा.
  - मूल्यांच्या आशय विश्लेषणाचे स्वरूप काय आहे.

